

PRIZONIER ÎN PURGATORIU

1944 - 1948

Debreczeni István -

Debreczeni István

Prizonier în Purgatoriu

Scurtă biografie

M-am născut la Alba Iulia, în data de 8 februarie 1922. Am luat parte la luptele din toamna lui 1944 de pe Tisa. Tot acolo am devenit prizonier de război în data de 1 noiembrie 1944, în micul orașel Mezöcsát. Am fost ținut în lagărele Balmazújváros, Garnizoana de călăreți din Debrecen și Focșani. În data de 6 decembrie 1944, ne-au băgat în vagoane cu destinația: marea Uniune Sovietică. La Iași, ne-au pus vagoanele pe căile ferate rusești. Acolo am primit pentru ultima oară mâncare caldă, ceai și pâine. Dimineața eram deja dincolo de Nistru.

După aceea, au început cu adevărat chinurile noastre. În vagoane neîncălzite, dormind pe podele, primeam o dată la 2-3 zile o jumătate sau două de suharin, iar apă și mai rar. În frigul cumplit, fântânile erau înghețate. Am ajuns de Crăciunul lui 1944 doar până la Harkov. Acolo, prizonierii slăbiți și cei bolnavi au fost coborâți. În pas alert am ajuns la Talienki în seara zilei de 2 ianuarie 1945. Dar numai a doua zi am fost coborâți. Au crezut că încă o noapte nu contează, ne obișnuiserăm cu frigul.

Pe scurt, acesta este totul. Restul se află în Purgatoriu.

Ilva Mică, 8 ianuarie 2004

Cu stimă,

Debreczeni István

Cuvânt înainte

Descrierea a aproape patru ani de prizonierat și a călătoriei de o lună pe podeaua goală din vagoanele de marfă, în iarna lui 1944, pe pământul înghețat rusesc. Trebuie să o scriu, pentru că ceea ce s-a întâmplat cu noi a fost o fărădelege strigătoare la cer.

Pe 6 decembrie 1944 am pornit din Focșani. Ne spusese că mergem acasă, dar nu credeam asta. Garnitura de tren era lungă, cam de 30-40 de vagoane. Povestea vagonului meu o scriu, cu toate că, în mod sigur, fiecare vagon și-a trăit la fel „viața” sa. Cuvântul înainte vreau să-l fac scurt.

Eram 50 de prizonieri din zone diferite. Pe mijlocul vagonului, o sobă cu cărbuni și câteva bucăți de lemne. Unul dintre noi a aprins focul. Mica sobă scotea un fum intens. Am renunțat la foc. Odată ajunși la Iași, au început să pună vagoanele pe șinele rusești. Acolo am primit pentru ultima oară mâncare caldă: ceai și pâine.

Am pornit de cu seară și până dimineața am trecut peste Nistru, aproape de Tighina. Stăteam cu picioarele apropiate unii de alții, încercând astfel să ne protejăm împotriva frigului. La început, oamenii au răbdut, mormăind doar în sinea lor. Dar, după ce trecuseră deja două zile și nu primiserăm mâncare, am început să urlăm ca sălbaticii. În a treia zi, ne-au aruncat în vagon un sac de suharin – pâine uscată – dar apă, nu. Așa a fost tot timpul. Uriașa locomotivă Kandok fugea cu noi ca un nebun.

În noaptea de Crăciun din 1944 am ajuns în Harkov. Până atunci, traseul parcurs fusese un mister pentru noi. Războiul încă continua, iar noi eram distruși de haos. Oamenii nu mai urlau. Nu mai aveau energie pentru așa ceva. Cel mai surprinzător lucru era că nimeni nu mai urina și nu mai avea scaun. Și totuși, trăiam. Ce spun oare cunoștințele medicale despre asta? Trăiam din propria noastră grăsime?

Am mai amintit deja despre „soarta” supei de varză de la Harkov. Eu nu mai credeam în viață. Piciorul meu se umflase atât de tare și mă durea atât de mult, încât nu-mi mai trebuia suharin; aș fi băut doar apă. Când am primit suharin, am dat bucata mai mare unui tânăr român, în schimbul a câteva înghițituri de apă. Organismul uman este uimitor! Propria grăsime... Energia economisită o utilizează ca viața să se mențină în corpul lui.

Când am coborât în cele din urmă la Talienki, ne-am revăzut clar chipurile după o lună de suferință, deoarece în ceața din vagon nu vedeam nimic. Cu barbă de o lună, buze negre, ochi adânciți în orbite, eram fantome șovăitoare din Lumea de Apoi, apărute pe pământ.

Noi am trecut prin focul curățitor al Purgatoriului. Vii și condamnați la moarte prin înfometare și îngheț. După aceea, au urmat efectele secundare. Corpul înghețat în căldură se dezgheța. Diareea, problemele cu ficatul, rinichii și plămânii și-au făcut victimele în fiecare zi. Din ghearele morții, puțini au ajuns acasă.

A trebuit să scriu acestea în memoria camarazilor mei în ale suferinței. Dacă reușesc, va apărea sub formă de carte. Fiul omului nu reprezintă nimic în fața marelui Destin.

Debreczeni István

Ilva Mică

Purgatoriu

Apăsător de greutățile recunoașterii și lipsit de speranța momentului, se gândea. Roțile vagonului de marfă urlau întruna: „Ești prizonier, ești prizonier.” Sau poate, mai bine zis, „Te-au păcălit, te-au păcălit.” Asta le spuneau prizonierilor de război, că îi vor duce acasă. Totuși, în fața lor se întindea regiunea rusească Ucraina, cu imnul ei celebru răsunând peste tot. Cât de mult și-ar fi dorit să se întoarcă acasă acum, când războiul se apropia de sfârșit, chiar acum, când el trebuia să ajungă într-un lagăr de prizonieri de război, fără să știe unde, încotro, până când va sta în această țară mare și nesfârșită.

Auzea zvonuri false printre prizonieri, cum că rușii sunt fără milă, că îi chinuie pe prizonieri, îi înfometează. Dar el nu s-a lăsat păcălit de astfel de povești. Știa, din experiențele anterioare ca prizonier, că rușii nu erau răi, nu erau cruzi, deși existau și câțiva de acest fel printre ei. Oameni de acest tip se întâlnesc în orice popor. La Focșani li se spusese clar să se grăbească să plece acasă, că îi așteaptă munca de reconstrucție. Cui îi place prizonieratul? Există cineva pe lume care să-i placă? Nu există. Așa că s-a prezentat la înregistrare.

Mulțimea uriașă din lagăr, în jur de 25.000 de persoane, era un grup imens, terifiant. Erau germani, maghiari, români, cehi, slovaci, ruși, croați, italieni, polonezi și francezi – o întâlnire chinuitoare a popoarelor europene. În fiecare zi sosea câte o garnitură de tren cu prizonieri de război și pleca câte una la fel. Toți credeau că merg acasă, dar toți se înșelau. Îi era foarte frig la spate și la mijloc, deoarece locul lui era la capătul vagonului. Doar o scândură groasă de 30-40 mm îl despărțea de vântul necruțător de afară. Nu a avut de ales – a fost ultimul care a urcat și s-a așezat unde era loc. L-au împins cu forța în vagon, să fie la număr. Pe undeva, nu i-a părut rău.

În lagăr nu avusese niciun moment de răgaz. În barăci nu aveau loc, așa că dormea împreună cu ceilalți în așa-numitele buncăre săpate în pământ. Tot timpul fie îi scoteau la muncă, fie la apel. Dimineața, seara, ziua erau întrerupți întruna. Cel mai mult timp îl petreceau la apel. Nu îi putea înțelege. Dacă atâția prizonieri de război intră și tot atâția ies, atunci tot atâția prizonieri trebuie să fie în lagăr. Îi numărau o dată și gata. Dar acolo părea că asta e o practică proastă. Puteau să gonească toată lumea după miezul nopții și să-i țină în frig chiar și trei ore. Niciodată nu le ieșea numărătoarea. Mulți se ascundeau; nimănui nu-i plăcea să stea în frig. Și el s-a ascuns o dată, fără să-i pese că numărătoarea nu va ieși. Dar atunci a văzut un prizonier care se

ascunsese și el, iar după ce l-au prins, paznicii și gardienii l-au bătut atât de tare, încât i-a pierit dorința de a mai încerca. Ici și colo, izbucnea dizenterie sau febră tifoidă.

Se temea de boală. Dacă cineva în lagăr se îmbolnăvea de așa ceva, trebuia să aibă mare noroc să se vindece. În lipsa medicamentelor, vindecarea era imposibilă. Teamă de boală îl îndemna să plece, să fugă cât nu era prea târziu. Nu voia să moară. Nu încă. Încă nu împlinise 25 de ani. Deși brigada primea mâncarea zilnică, pâinea de porumb, pe care o găsea gustoasă, era foarte puțină. A început să slăbească și rana de la genunchi începuse să-i creeze probleme. Simțea că trebuie să dispară de acolo. Și camarazii lui știau asta. Discutaseră că a doua zi se vor prezenta la „etab”. Așa denuceau ei autoritatea care îi înregistra pe prizonieri la transport.

În Tinae a fost bine – dacă se poate spune bine – atunci când te duci undeva fără să știi unde. Fiindcă, deși erai prizonier, pământul era al strămoșilor tăi și nu te simțai închis, chiar dacă nu erai liber. Când a fost dus departe de casă și dorul îl măcina, doar atunci simțea cu adevărat ce înseamnă să fii prizonier. Erau deja în fața porților lagărului, gata să plece spre gară, când a sosit vestea că „etabul” primește pâine și că brigadierul-șef trebuia să trimită doi oameni să o aducă.

Lui i-a spus brigadierul să ia un om și să meargă după pâine, dar să fie atent să nu fie păcălit. Anka Sanyi era lângă el, așa că pe el l-a ales să îl însoțească.

Dar a fost doar o alarmă falsă – visul prizonierului înfometat despre pâinea zilnică. Au fugit înapoi la poartă, dar brigada plecase deja, iar poarta era închisă. S-au rugat în zadar de paznici să-i lase să intre, fiindcă camarazii lor erau acolo, dar până la urmă paznicii i-au împrăștiat violent. Ce treabă aveau paznicii cu așa ceva? Numărătoarea fusese făcută și gata. Ce să se plângă? „Mâine va fi din nou etab, să veniți atunci,” le-au spus. Așa se plimbau ei, ca niște miei despărțiți de turmă. Turma este totuși acea forță care oferă încredere în mijlocul ei. Acum pierduseră acea încredere. Până la urmă, au decis că a doua zi vor fi primii la poartă, să-și ajungă din urmă camarazii de suferință. Erau încă tineri și naivi. Nu s-au mai întâlnit niciodată cu niciunul dintre ei.

Dimineața, au fost printre primii la etab. Sanyi însă n-a ajuns. După micul dejun, spusese că va da o fugă până la bucătărie, poate primește ceva – o cunoștință îi mai dădea câte ceva din când în când. Prietenul său era măcelar, mic și îndesat, recunoscut după părul său roșcat și cunoscut pentru forța sa. Practica luptele greco-romane și avusese ocazia să-i demonstreze puterea. Dacă pune mâna pe cineva, acel om suferea.

Sanyi pur și simplu nu mai venea. Timpul trecea. El fugise până la bucătărie, dar nu-l văzuse nicăieri. A fugit înapoi la poartă, poate ajunsese între timp. Nu era acolo. Ce să facă? Să pornească singur cu necunoscuții? Să meargă singur era teribil. Niciun cunoscut, niciun prieten. În timp ce se gândea, unul dintre gardieni l-a împins între ceilalți. „Avem cincizeci de oameni, echipa poate să plece,” iar el nici nu a încercat să se opună – n-avea rost. Dacă nu tăcea, ar fi primit câteva lovituri. Dorea să meargă, acum mergea.

După un scurt marș, au ajuns la vagoane. Acolo, iarăși numărătoare. Cât să-i mai numere pe acești oameni? Poate era o obsesie a lor. „Să numere, dacă le place!” A sărit ultimul în vagon. Imediat au închis ușa și au tras zăvorul. Nu vedea nimic. Praf, întuneric, gălăgie și înjurături umpleau vagonul. Toată lumea își căuta un loc. Cunoscuții, prietenii se strigau unii pe alții. A ajuns într-un vagon cu prizonieri care, în lagăr, se plimbau în grupuri de câte 2-3. Fusesse forțat să urce. Printre ei erau mulți periculoși. Nu făceau parte din brigăzi, așa că nu erau înregistrați. Dormeau în barăcile în care apucau și, dacă te plimbai singur seara sau noaptea și aveai haine mai bune ori bănuiai că ai ceva de preț la tine, te împușcau fără ezitare. Societatea din lagăr își desemnase deja „trântorii.” Nimeni nu avea scris pe frunte nici ce are în suflet, nici caracterul său. Cele cincizeci de zile petrecute în vagon l-au convins că avea dreptate. Și printre ei existau lupi, capabili să omoare pentru o porție mai mare de pâine sau o gură de apă.

Nu și-a putut alege un loc, căci nu mai era niciunul liber. Un vagon de marfă de 15 tone era prea strâmt pentru 50 de oameni. Singurul loc pe care și l-a găsit era lângă gaura de urinare. Norocul său era că se afla în față, așa că nu simțea frigul pătrunzător care intra pe acolo. Gaura de urinare nu era folosită des, din cauza porțiilor infime de hrană și apă. Când trenul se punea în mișcare, călătoreau zi și noapte, fără mâncare. Poate că se grăbeau să scape de frig. Prizonierii nu foloseau gaura de urinare chiar și zile întregi. Praful constant îi chinuia cumplit. Frigul ajuta la reducerea hidratării corpului, care scădea vertiginos. Erau foarte slab îmbrăcați, iar hainele subțiri nu protejau trupurile lor de temperaturile mult mai scăzute decât acasă. Pelerina și-o schimbase încă din lagăr pe o pâine și o pătură, care îi rămăsese singura protecție împotriva frigului.

Printre necunoscuți, în mijlocul certurilor, încerca să facă un rezumat al vieții din ultimele săptămâni. Nu demult, ca om liber, se bucura de viața lui, își făcea treaba și își vizita marea sa dragoste – terenul de sport.

Într-o zi, s-au auzit bubuituri de tun. În altă zi, avioane de vânătoare bombardau un oraș. Frontul se apropia.

Într-o zi de sfârșit de septembrie, plimbându-se prin oraș, l-au legitimat și, împreună cu alții, l-au dus la cazarmă. A doua zi, au depus jurământul. Toți bărbații între 16 și 50 de ani au fost recrutați. Credeau că vor fi trimiși imediat pe front, să apere orașul. Dar n-a fost așa. Pe 2 octombrie, au părăsit cazarma, ascunzându-se, retrăgându-se departe de front. Pe parcursul zilei, dacă era posibil, se instruiău și învățau cum să folosească armamentul. Au trecut prin Baia Mare, Satu Mare, Mateszalka, mereu pregătiți să intre în focul luptei dacă inamicul s-ar apropia. Dar n-a fost nevoie. Armata i-a protejat. Au avut noroc. Ce s-ar fi întâmplat dacă inamicul i-ar fi atacat? Ar fi fost un măcel fără rost, căci erau mulți recruți și bătrâni printre ei.

Au trecut deja Tisa și localitatea Tisaeszla. Citise ceva despre locul acesta. Așa au ajuns la Mezőcsát, un orașel simpatic, aproape de Mezőkövesd. A avut ocazia să vadă acolo portul național maghiar, cunoscut în toată lumea. Au primit două zile de repaos. După asta, i-au aruncat și pe ei în prima linie. Inamicul trecuse de Tisa și încercuise orașelul. O parte dintre ei au reușit să scape din încercuire, dar o parte au fost luați prizonieri. Printre cei capturați era și el. Deci, pentru el războiul se terminase. Ar fi trebuit să fie fericit, dar nu avea de ce. Soarta hotărâse ca el să fie prizonier. Poate că astfel scăpase cu viață, nu mai trebuia să meargă pe front. Nu mai trebuia să tragă asupra nimănui și nici să se teamă că altcineva va trage asupra lui. Gândul acesta îi aducea o oarecare liniște.

Noiembrie 1944 ar fi putut fi începutul unei noi vieți pentru el. Nu și-ar fi imaginat vreodată că va fi obligat să meargă pe front, să tragă asupra unor necunoscuți care nu-i făcuseră niciun rău și care, la rândul lor, urmau să tragă asupra lui doar pentru că așa fusese dat ordinul. Nici nu visase vreodată că va fi luat prizonier, că nu va mai fi stăpânul propriei sale vieți și că nu va mai avea niciun drept.

Întotdeauna s-a gândit că mai bine moare decât să ajungă prizonier. Dar, în clipa în care s-au întâlnit față în față cu rușii, în centrul orașului Mezőcsát, acest gând a dispărut, iar dorința de a trăi i-a răsunat în urechi. Ei erau doar șase, iar rușii mult mai mulți. Ei aveau carabine, rușii – mitraliere. S-au oprit, speriați. Ce să facă? Dacă s-ar fi împotrivit, ar fi fost secerați în câteva secunde. În acel moment, un rus, probabil liderul lor, le-a strigat: „Hei, dole puști!” („Aruncați armele!”). Era un bărbat înalt, îmbrăcat în haine de piele din cap până-n picioare.

După ce și-au aruncat armele, rușii i-au întrebat din ce unitate erau, câți erau și unde se aflau ceilalți. Unul dintre soldați, probabil basarabean, vorbea bine românește. În cele din urmă, unul

dintre ruși i-a condus la marginea orașului, unde îi așteptau o mulțime de prizonieri. A doua zi, au pornit la drum și, după două zile, au ajuns la Debrecen. Garnizoana de călăreți fusese transformată în lagăr; aici au stat șase zile. Prizonieri din toate unitățile posibile erau adunați acolo, iar în timpul zilei erau duși la muncă la fabrica de tutun. Nu era obligat să meargă, dar așa treceau mai repede orele, zilele și nopțile.

Nu dorea să evadeze. Mulți dintre prizonieri încercaseră. Într-o zi, după ce terminaseră lucrul și se adunaseră pentru apel, gardienii au început să alerge agitați. S-au întors la locul de muncă, căutând ceva. I-au adunat iar la apel și, înjurând, au constatat că erau doar 114 prizonieri – lipseau șase. Comandantul gardienilor, un bărbat mai în vârstă, cu trăsături de țigan, din Caucaz, și-a aruncat șapca de pământ și înjura atât de furios, încât părea că va exploda. I-au numărat din nou, dar degeaba. Gardienii discutau între ei, neștiind ce să facă. Nu puteau intra în lagăr cu șase oameni mai puțini. Îi aștepta Curtea Marțială. Comandantul gardienilor era cel mai speriat, fiindcă el semnase procesul-verbal pentru 120 de prizonieri. Cei șase lipsă îi puteau aduce pieirea.

Pe când se întuneca, dintr-o străduță îngustă a apărut o trupă de țigani muzicanți. Gardienii i-au așteptat să ajungă în dreptul lor, au oprit prizonierii, i-au încercuit pe țigani și i-au băgat între prizonieri. Ironia sorții a făcut ca muzicanții să fie tocmai șase. O întâmplare fatală. Săracii oameni, născuți sub o stea fără noroc! Trei violoniști, un țambalagiu, un basist și un fluieraș. Gardienii râdeau, ușurați. Pentru ei, problema era rezolvată. Sărmanii țigani strigau disperați, implorându-i. Degeaba. Legile războiului erau mai puternice. „Vai, Doamne, vai! Noi nu suntem soldați, noi nu suntem prizonieri! Suntem țigani muzicanți, domnilor ruși! Lăsați-ne în pace!” Dar în zadar – i-au dus în pas alergător în lagăr. Acești muzicanți aveau să cânte „Internaționala” la 6 decembrie 1944, când au fost urcați în vagoanele spre Rusia.

II

Prizonierii soseau în număr foarte mare în garnizoană. La fel de repede erau trimiși mai departe. Unde? Nu știa nimeni. Circulau tot felul de zvonuri: că-i duc acasă, că-i duc într-un lagăr mai mare, că-i duc în Siberia. Nimeni nu știa nimic. Toți făceau pe deșteptii. Fiecare voia să ajungă acasă. Acest om mic, acest soldat nenorocit, era aruncat dintr-un loc în altul și folosit după bunul plac al altora. Se săturase de război, de chinuri, și dorea doar să se întoarcă acasă.

După șase zile petrecute în garnizoana de călăreți din Debrecen, trupa lui a fost urcată în vagoane și, privind pe fereastră, prizonierii se uitau la numele orașelor pe care le lăsau în urmă: Püspökladány, Oradea, Salonta, Arad, Deva, Alba Iulia... Aici, în orașul lui natal, trenul a staționat aproape o oră. A zărit fețe cunoscute, locuri familiare: Cetatea, Domul Sfântului Mihail, monumentul din '38, turnul bisericii reformate. Toate acestea i-au trezit amintiri din cei 18 ani petrecuți acasă – copilăria, tinerețea, acele amintiri pe care nimic pe lume nu le poate șterge. După Alba Iulia au urmat Vințul de Jos, Sibiu, Brașovul și, în cele din urmă, au coborât la Focșani.

III

Trecuseră deja de Nistru și se apropiau de Bug. Era a doua zi de când trenul fugea disperat, căci frigul era crunt. Stomacele lor huruiau precum un câine înfometat, fiindcă nu primiseră mâncare de două zile. Sigur exista o cauză urgentă pentru această lipsă, dar într-o vreme în care legile dispăruseră cu desăvârșire, viața omului depindea de voința, bunul simț și capriciile altor oameni.

Atunci ieșeau la iveală cei slabi, cei răuvoitori, cei sadici. După ce ușile vagoanelor fuseseră închise, intrau parcă într-o altă lume – una ciudată, nemaivăzută, nemaiauzită. Ceva ce trosnea și se rostogolea, ducându-i către o lume necunoscută, spre un țel pe care nici nu-l visaseră. Erau forțați să gândească și să trăiască altfel decât până atunci. Urmau să trăiască după legi noi și să treacă prin evenimente pe care nici nu și le imaginau. Simțeau doar că sunt împinși spre o putere nevăzută.

Într-un vagon, 50 de oameni, bărbați de toate vârstele, erau înghesuiți laolaltă, reprezentând toate etniile armatei maghiare. Legile pe care le știau până atunci nu mai aveau valoare aici. Născuse o lege nouă: legea celui mai puternic. Și cel puternic s-a ivit imediat. Legea vagonului era acum dictată de șase prizonieri care vorbiseră aceeași limbă și luptaseră în același pluton. Lupta de pe front și chinurile îndurate îi legaseră ca pe niște frați. Cei șase ocupaseră un sfert din vagon. Deși majoritatea vorbeau aceeași limbă, nu erau la fel de uniți ca acești șase, pentru că veneau din unități și companii diferite și nu se cunoșteau. Așa că s-au supus puterii mai mari.

Unii au încercat să se alieze cu cei șase, dar nu au fost acceptați. De acum, ce voiau cei șase devenise legea vagonului. Liderul lor a devenit cel care împărțea pâinea, apa și mâncarea, iar, desigur, ei își luau partea. Liderul, un bărbat înalt, brunet, cu mustață și voce puternică, era din Deda.

În vagonul improvizat locuiau prizonieri de etnii diferite: 36 de maghiari din țara-mamă, 6 români din Ardeal, 2 ruși, 2 slovaci, 2 șvabi din țara-mamă și 5 maghiari din Ardeal. Ulterior, toți au fost de acord ca bărbatul din Deda să fie comandantul lor. Oamenii se săturaseră de război și de toate chinurile. Stăteau unul lângă altul, abătuți. Pe undeva, se bucurau că exista cineva care se ocupa de probleme. Se gândeau la viitor, la ce le va aduce.

Liderul înțelegea limba celor șase români din Ardeal și devenise și translator pentru ei, căci niciunul dintre aceștia nu vorbea bine ungurește; cunoșteau doar cuvintele de bază legate de

armată și război. Poate din cauza limbii se apropiase de ei. Deși aceștia nu îl acceptaseră complet printre ei, el era totuși acolo. Printre români erau un bărbat din Deva, trei din Baia Mare și doi din Secuime.

Situația din vagon era interesantă. Cincizeci de oameni forțați să stea într-un spațiu atât de mic, încât se atingeau chiar și atunci când nu voiau. Dacă unul dintre ei voia să-și întindă picioarele, trebuia să ceară permisiunea vecinului, iar dacă vecinul voia să stea altfel, îl ruga la rândul său. Cincizeci de bărbați obosiți, flămânzi și nervoși într-un spațiu unde civilizația dispărea treptat, iar în locul ei apărea instinctul omului preistoric, legea celui mai puternic. Fiecare avea amintiri și obiceiuri personale, impregnate adânc în suflet. Nu aveau nimic în comun. Când cei cincizeci au fost închiși împreună, nimeni nu s-a gândit ce va fi cu ei. Poate că s-ar fi omorât între ei, dar nu s-a întâmplat nimic.

În beznă vagonului, s-au liniștit. Instinctiv, simțeau că depindeau unii de alții și că, fără unitate, nu ar fi rezistat în acest „coșciug pe roți.” Instinctul le-a șoptit că lipsa căldurii era cel mai mare pericol. Există o sobă mică în vagon, dar cei care o montaseră uitaseră să pună și un coș. Când unul dintre ei a reușit cu greu să aprindă focul, erau cât pe ce să se sufocă cu toții. Au răsturnat soba și au stins focul. Simțeau mușcătura frigului pe trupuri, dar nu aveau ce face.

Întrucât nu aveau loc să se întindă pe jos, s-au așezat fiecare între picioarele altuia pentru a se încălzi. Când le amorțeau picioarele sau spatele, tot rândul schimba poziția. Fiecare avea locul său, și nimeni nu avea voie să ocupe locul altuia. Cel mai greu îi era prizonierului care stătea cu spatele la peretele vagonului. Însă această problemă s-a rezolvat pentru că s-au înțeles să schimbe zilnic pe cel care stătea în locul cel mai rece.

Sărmanii, ce protecție le oferea acea pelerină subțire împotriva frigului pătrunzător! Un alt dușman imens era lipsa apei. Nu primeau apă zilnic, deși locomotiva se oprea frecvent pentru alimentare. Însă ei nu puteau bea din acea apă, căci fusese tratată chimic pentru dedurizare, împiedicând depunerile de calcar pe țevile cazanului. De multe ori, treceau zile până ajungeau într-un loc cu apă potabilă. Când te gândești că trebuia adusă apă pentru 3000 de oameni, îți dai seama că nu era ușor – depindea de conștiința celor responsabili. Cei care aveau grijă de aprovizionarea cu apă nu erau prea preocupați de setea prizonierilor.

Organismul uman avea nevoie mai mare de apă decât de hrană. Aerul uscat din vagon, plin de praf, și stomacul gol care se strângea de foame puneau presiune asupra lor. Trupul începea să

consume resursele proprii. Din cauza aceasta, gaura de urinare din colțul vagonului era folosită rar. În câteva zile, chiar se astupase.

IV

Deși urcase singur în vagon și își găsisese loc doar lângă gaura de urinare, totuși a avut noroc. Stătea chiar lângă cei șase români. Zi de zi, stând unul lângă altul, vorbind și depinzând unul de altul, încetul cu încetul, oamenii se apropie, mai ales când au nevoie de ajutor. Așa s-a întâmplat și cu ei. Cei doi tineri de lângă el l-au lăsat să se culce între picioarele lor, așa că noaptea devenea mai suportabilă. Își înfășura picioarele în pătură, iar picioarele celor șase îl încălzeau din lateral. Când ceilalți își puneau picioarele peste el, se simțea și mai bine.

Încetul cu încetul, s-au împrietenit. Aveau cam aceeași vârstă. Gheorghe era de lângă Baia Mare, iar Ștefan – din județul Mureș. Limba comună era un lucru important, mai ales aici, în vagon. Știa despre el că este din Ardeal, iar acest lucru, pe pământ străin, în prizonierat, însemna că erau conaționali. Gheorghe, cel din Deda, începuse să povestească despre o anumită asuprire în armată din cauza faptului că era român, dar ceilalți spuneau că ce a fost a trecut și că el nu era vinovat pentru lucrurile întâmplate. Acum trebuiau să fie uniți, căci pericolul era imens.

El a devenit translatorul între cei șase și restul din vagon. Vorbea românește perfect. Era cel care transmitea celorlalți că atunci când vor primi mâncarea și apa, nimeni nu trebuia să se îmbulzească, căci trebuiau să împartă totul egal. El avea să împartă (Urs) în așa fel încât să ajungă la toți. Toată lumea a fost de acord, doar să aducă ceea ce aveau nevoie. Le era o foame de lup.

Dar nici în ziua aceea nu au avut noroc. Trenul continua să gonească, de parcă-i fugăreau tătarii. Se întuneca deja, și nu mai aveau nicio speranță de a primi mâncare. Locomotiva uriașă alerga nervoasă pe câmpiile vaste ale Ucrainei, de parcă prizonierii ar fi fost vinovați că ea trebuia să fugă în halul acela. Din când în când, locomotiva scotea un fluierat lugubru, care suna înfricoșător pentru prizonieri. Câțiva au început să se plângă că poate rușii vor să-i lase să moară de foame.

O voce ușor sarcastică a spus că omul nu moare chiar așa de ușor și că trebuie să aibă răbdare, căci nu e ușor să hrănești 3000 de oameni, mai ales în timpul mersului. Nimeni nu știa cine fusese cel care vorbise, dar probabil avea dreptate. Prizonierii nu mai spuneau nimic. Erau epuizați de foame. Oare la ce se gândeau? La cei de acasă sau la ceva mâncare gustoasă? Cine putea să spună? Cincizeci de oameni într-o lume izolată, fără speranțe pentru viitor. În

întunericul din vagon, nimeni nu dormea. Oare cine ar fi putut dormi în asemenea condiții? În frig, înfometați și lipsiți de orice speranță.

Trenul a alergat cu ei toată noaptea. O liniște de mormânt s-a așezat peste sufletele lor. Se consolaseră? „Va fi ce va fi,” gândeau ei. Nu puteau face nimic. Ce le era scris, trebuia să li se întâmple. O apatie deznădăjduită îi copleșise.

Spre dimineață, în jurul orei 8, trenul a încetinit și s-a oprit. Ajunseseră într-o gară mică. Poate așteptau un alt tren din direcția opusă. Din afară nu se auzea nimic.

De undeva, din direcția locomotivei, s-a auzit un zgomot șuierător. Poate era respirația obosită a locomotivei. Deodată s-a auzit zăpada scârțâind sub bocanci și câteva voci. Poate erau doi gardieni. Cei doi ruși din vagon au început să strige: „Tovariș! dajte kusaj, dajte vodi, tovariș!” („Tovarășe! Dă-ne apă, dă-ne mâncare!”)

Atunci, ceilalți au început să lovească peretele vagonului cu gamelele. De parcă ar fi fost înțeleși, același lucru s-a întâmplat și în celelalte vagoane. Unii implorau, dar majoritatea loveau pereții vagoanelor, înjurându-i de mama lor pe cei care aveau o inimă atât de rece, încât să țină niște prizonieri nemâncați de trei zile.

Oricât de rece ai fi, să nu-ți chinuiești aproapele, care e om, la fel ca tine! Dar aici, noțiunea de „aproape” nu exista. Cine știe ce fel de creaturi nemiloase erau acești gardieni, se gândeau prizonierii. Gardienii, nervoși că strigau degeaba la prizonieri să se liniștească, au tras câteva rafale de mitralieră în aer.

De parcă zgomotul infernal din vagoane ar fi atârnat de un fir de ață, iar rafalele l-ar fi rupt, liniștea s-a lăsat instantaneu. În clipa următoare, nu se mai auzeau decât bătăile a câtorva mii de inimi, care parcă băteau cu teamă, să nu-i deranjeze pe gardieni.

Gardienii nu păreau interesați de inimile lor. Voiau liniște, și liniște s-a făcut. Din față s-au auzit câteva comenzi scurte, iar în minutele următoare gardienii le-au spus că, dacă vor mai face vreodată așa un scandal, vor trage pur și simplu în vagoane și atunci vor vedea cum e când glonțul lovește pe unul dintre ei. Când vor mai opri după-amiază, vor primi mâncare și apă.

Cei doi ruși au tradus mesajul gardienilor pentru ceilalți. Nimeni nu a spus nimic. Ce era de spus? Era clar că gardienii erau capabili de orice. În șoaptă, oamenii schimbau câteva vorbe între ei. Frica devenise mai puternică decât foamea. Cu un sunet asurzitor, un alt tren a trecut pe lângă ei, probabil fugind spre front. În clipa următoare, trenul lor a pornit din nou.

Cum trenul se puse în mișcare, oamenii începură să vorbească mai tare. Gardienii nu mai aveau cum să-i audă. Se întrebau dacă rușii chiar se vor ține de cuvânt și le vor da mâncare sau dacă promiseseră doar ca să-i liniștească.

Încrederea în gardieni era scăzută. Dacă voiau să se țină de cuvânt, ar fi trebuit să se grăbească, căci iarna se întunecă repede. După un timp, s-au mai liniștit, dar o nerăbdare febrilă puse stăpânire pe ei. Timpul trecea, și fiecare gând se întorcea la mâncare: „Oare ce ne vor da? Cât ne vor da? Câtă pâine vom primi?”

Pentru ruși, terciul era felul doi, dar nu conta, orice era binevenit. Fiecare visa la mâncare. Un câine, dacă visează un os cu carne, salivează în somn, scoțând sunete de satisfacție. Diferența dintre câine și ei era că ei nu mai aveau salivă. Unul dintre prizonieri își păstrase ceasul – fusese foarte îndemânatic, având în vedere câte controale trecuseră. El le-a spus că se apropie ora 15. Deci după-amiaza de iarnă se apropia de sfârșit, iar mâncarea nu era nicăieri. Erau extrem de nervoși, însetați și infomețați. Închiși în acea „cusca” de fier, comportamentul lor se asemena cu cel al unui animal sălbatic care ar sfâșia, dacă ar putea, pentru a-și primi porția de hrană.

Deodată, trenul a încetinit și s-a oprit. Ajunseseră într-o gară micuță. La un moment dat, cineva a bătut în scândurile exterioare ale vagonului și le-a spus că vor primi un sac de pâine uscată, o găleată de terci și două găleți de apă, pe care trebuiau să le împartă egal. Li s-a cerut să predea gălețile goale la următoarea gară, căci trenul va porni imediat. Vagonul, până atunci tăcut, a prins viață, ca un stup de albine lovit. Toti ochii erau ațintiți asupra ușii, iar toate simțurile lor erau în alertă. Rândurile ținute cât de cât în ordine începeau să dispară, căci toți voiau să ajungă primii la ușă. Se auzeau înjurături, certuri și zdrăngănit de vase. Urs i-a atenționat să rămână disciplinați și ordonați, căci fiecare își va primi porția. Nimeni nu a protestat, dar nici nu părea cu adevărat de acord.

S-au auzit multe voci apropiindu-se, iar la un moment dat, ușa vagonului s-a deschis. În lumina ușii apăru un bucătar care-i întrebă râzând: „Ce aveți? Vreți să mâncați?” și le-a aruncat un sac de suharin. Le-au mai lăsat o găleată de terci și două găleți de apă și, cu asta, au închis ușa vagonului.

În fața lor se afla acum masa mult așteptată, însăși speranța vieții.

V

Cum s-a închis ușa vagonului, s-a dezlănțuit iadul. Omenia, buna creștere și civilizația, pe care traiul chinuit din vagon le obliga să le păstreze, au dispărut. Dorința instinctuală de a supraviețui i-a împins să acapareze mâncare și apă cu dinții, cu unghiile, cu orice preț. Fiecare avea încredere doar în propriile forțe și nimeni nu voia să aștepte ca Urs să împartă hrana. Ideea de solidaritate dispăruse. Lupii se aruncă asupra prăzii obosite la fel cum se aruncaseră și ei pe mâncarea adusă. Unii urlau ca șacalii, alții doar scrâșneau din dinți, așa se luptau pentru o bucată de hrană.

Nu încăpeau toți în locul unde fusese pusă mâncarea, dar fiecare voia să ajungă acolo. Urs și camarazii lui au fost învinși de valul uman. Cantitatea a triumfat. Prostia a înfrânt ordinea și clarviziunea. Erau doar creaturi lipsite de orice urmă de omenie. Hrana mult așteptată era în fața lor, trebuiau doar să ajungă la ea. Dar nu puteau ajunge pentru că toți gândeau la fel și toți voiau să fie primii la hrana care însemna viață. Egoismul i-a împiedicat să împartă. Tocmai pentru că toți doreau același lucru, s-a iscat o bătaie generală.

Cele două găleți de apă și terciul s-au răsturnat în câteva clipe, apa s-a scurs, iar terciul s-a amestecat cu scândurile vagonului și cu hainele lor. Gălețile au fost turtite, iar sacul cu pâinea uscată a fost sfâșiat și calcat în picioare, amestecându-se cu terciul vărsat pe podea. Totuși, unii care reușiseră să prindă câte o bucățică de pâine o ronțăiau ca niște câini care mestecă un os. În mijlocul vagonului, câțiva încă se băteau pentru mâncare, când, deodată, ușa vagonului s-a deschis și cei doi bucătari care aduseseră alimentele au sărit înăuntru cu băte groase, lovindu-i fără milă.

Îi băteau ca pe niște animale, până i-au trezit la realitate pe prizonierii dezumanizați. Îi văzuse o dată la abator cum băteau animalele, și acum fiecare lovitură suna diferit, în funcție de locul în care nimerea. Cei care primeau câte o lovitură se trezeau și încercau să iasă din mijlocul haosului, de lângă cei care încă se hârjoneau pentru mâncare. În câteva momente, centrul vagonului s-a golit și s-a făcut liniște.

Cei doi bucătari, transpirând și respirând din greu, se uitau în jur.

– E cineva translator? – a întrebat unul dintre ei.

– Știe cineva să traducă? – a mai întrebat o dată.

- Eu știu rusa, – a răspuns unul dintre ruși.
- Deci, – a spus bucătarul, – luați la cunoștință că sunteți niște animale. Boi, porci, orice, numai oameni nu sunteți.
- Acum, când ați primit hrana, în loc să o împărțiți ca oamenii, ca să ajungă la toți, chiar dacă e puțină, voi ați distrus mâncarea prețioasă.
- Voi credeți că, în timpul deplasării, aici unde sunteți inamicul, aici unde ați distrus tot, se poate găsi mâncare ușor?
- Nimeni nu a vrut să vă dea nimic. Fiți atenți, în următoarele două zile nu primiți niciun fel de hrană!
- Asta ca pedeapsă. Cine rezistă bine, iar cine nu, nu.
- Aici nu sunteți acasă, aici sunteți prizonieri de război. Ne-ați distrus țara și noi acum trebuie să vă și hrănim?
- Peste două zile am să vin iarăși. Până atunci, alegeți-vă un comandant. Dacă nu veți avea unul, nu veți primi mâncare.
- Cel pe care-l veți alege comandant va trebui să fie respectat și ascultat. Aveți grijă, nu glumesc!

Toate acestea au fost traduse de rus în maghiară. Cei doi bucătari au sărit din vagon și au închis ușa. El nu se băgase în lupta pentru mâncare, nici nu apucase. Totuși, unul dintre bătauși îl călcase pe genunchiul bolnav și acum era ocupat să-și suporte durerea. Urs înjura de parcă fusese birjar în Budapesta o viață întreagă. Aproape că îi venea să plângă de neputință. Dar ce ar fi putut face?

Urs îi ceruse să le traducă celorlăți ce gândea despre ei, dar de ce ar fi făcut asta? Erau deja destul de nenorociți. Și-au dat și ei seama ce-au făcut, ce înseamnă să nu fie solidari, ce înseamnă anarhia. Câțiva încă se vaitau de loviturile primite. Își putea închipui durerea lor; nici ei nu aveau vreo vină, pur și simplu se aflaseră în calea bătailor. Ar fi putut fi oricine în locul lor.

Dacă i-ar fi lăsat acasă și o putere imensă nu i-ar fi împins spre front, nu ar fi fost aici, nu ar fi fost înfometați și nu ar fi primit loviturile de băta. Dar în război, totul e permis, iar soarta

depinde de cel puternic. Legea e departe, și aici doar legea individului împarte viața sau moartea. Erau la cheremul a câtorva oameni. Anii grei de front, destrămarea familiilor, moartea celor dragi și multe alte suferințe te fac să urăști, să devii neom. Și atunci, găsești satisfacție în a chinui pe cei înfrânți.

Oare se duce cineva de bunăvoie pe front? Se duce cineva să moară sau să fie luat prizonier cu bucurie? Legile îl constrâng pe omul de rând să meargă și să lupte împotriva altor oameni de rând, care nu i-au făcut nimic, oameni pe care nici nu îi cunoaște.

Un muncitor distruge ceea ce altul a clădit. Asta se întâmplă doar când muncitorii sunt îmbrăcați în uniforme militare și sunt învrăjbiți unii împotriva altora. Pentru ce teritorii sau idealuri? Sunt momente în care nu făptuitorul e de vină pentru acțiunile sale, ci contextul care l-a împins să le comită. Oare sunt ei de vină că sunt aici și că vor, totuși, să trăiască? Dorința de viață i-a făcut pe mulți dintre ei să se comporte ca niște animale.

VI

De 17 zile, convoiul gonea cu ei. Din când în când, se opreau pentru câteva ore sau pentru câte o noapte, apoi porneau din nou. 17 zile sunt foarte lungi. Tot ce știau era că se aflau pe pământ ucrainean. Printre crăpăturile peretilor vagonului, vedeau numele garilor prin care treceau și, în rest, doar distrugere și moarte.

I se strângea inima de rușine când se gândea că acele distrugeri fuseseră provocate și de neamul lui, care trecuse pe acolo. Da, și ungurii luaseră parte la acele devastări. Abia acum înțelegea de ce acel ofițer îl lovise cu biciul chiar în prima zi, când fusese luat prizonier.

Prizonierii mășăluiau spre Debrecen. Erau cam 600. Toți fuseseră capturați în ziua aceea. Din direcția opusă, soldați cazaci se îndreptau spre linia frontului. Comandantul lor, un cazac cu barbă și pieptul plin de decorații, s-a oprit brusc lângă el și a strigat:

– Tu, hai încoace!

El s-a speriat. Fața cazacului nu promitea nimic bun. A ieșit din rânduri și s-a oprit lângă călăreț.

– Hai mai aproape! – i-a zis ofițerul.

A tăcut. Ce era de spus? Poate că omul voia să-l omoare, deși era prima oară când îl vedea în viața lui.

– Tu, ce fel de nație ești? – a strigat cazacul.

– Maghiar, – a răspuns el.

– Gura mă-tii, ești un nimic. Magarule, porcule! – și cu asta l-a lovit cu biciul peste față, apoi și-a continuat drumul.

A simțit o durere groaznică pe față, iar cu ochiul stâng nu mai vedea nimic. O lovitură puternică în coaste l-a trimis înapoi în formație, lovit de un gardian rus.

S-a simțit ca un câine bătut. De ce l-ar fi ales tocmai pe el, cazacul? Poate pentru că era la margine sau pentru că avea mantaua albastră?

Mantaua aceea albastră o primise când fusese capturat la Mezőcsát. Unul dintre gardieni îi luase mantaua lui, dându-i-o în schimb pe aceasta. Poate că acel cazac crezuse că era german, văzându-l cu mantaua albastră.

– Camarade, aruncă mantaua aia albastră, ești singurul care are una de genul ăsta. Dacă rușii cred că ești neamț, s-ar putea să nu ai același noroc cu următorul cazac.

Nu știa nici astăzi cine îi spusese aceste cuvinte, dar a aruncat mantaua imediat; mai bine îndura frigul. Mai târziu, reușise să-și facă rost de o manta de honved (militar maghiar).

Această întâmplare i-a revenit în minte când a văzut distrugerile acelea groaznice. Nu era de mirare că unii nu mai puteau să-și stăpânească furia și dădeau frâu liber durerii și mâniei. Poate că acel cazac își pierduse casa într-un bombardament, poate ceva drag îi murise. Poate avusese un frate care căzuse pe front și considera că ei erau vinovați pentru toate acestea. În asemenea situații, omul nu mai gândește limpede. Nu mai are timp pentru asta. Dacă ar putea gândi logic, și-ar da seama că acei soldați fuseseră trimiși pe pământul său și că, dacă ar fi spus „nu,” ar fi fost împușcați sau spânzurați ori, în cel mai bun caz, ar fi fost adunați într-un lagăr până la sfârșitul războiului, purtând pe viață eticheta de laș și trădător de țară. Care bărbat ar fi făcut asta? Doar cei slabi, poate. El nu era slab.

Puteri supranaturale îi obligau pe mulți să facă lucruri îngrozitoare, inclusiv să participe la războaie. Poate fi ceva mai rău decât războiul? Atunci a înțeles că acel cazac l-ar fi putut ucide pe loc, fără să fie tras la răspundere de nimeni. Când milioane de oameni mor, ce mai contează unul în plus? Ar fi observat ceva? Nimeni.

Viața merge mai departe.

VII

De 17 zile călătoreau în vagon, primind mâncare și apă doar o dată la două zile. Din acel moment, aveau un comandant „desemnat”. Nu mai existau certuri și bătăi pentru hrană. Împărțirea alimentelor decurgea în liniște. Privirile înfometate se lipeau de mâinile care împărțeau hrana, așa cum minele antitanc se prind de blindajul tancurilor. O balanță mai precisă decât aceasta nu exista în lume. Mulți dintre prizonieri nu mai doreau hrană, printre aceștia fiind și el. Schimbau mâncarea pe apă.

Oamenii erau extrem de înfrigurați, stând atâta timp în vagon, îmbrăcați sumar, fără posibilitatea de a se încălzi. Era o pedeapsă de moarte. Mulți aveau febră, diaree și tuseau. Nu se mai certau între ei și nici nu mai vorbeau. Erau resemnați. Când li se aducea mâncarea, nu mai săreau ca în primele zile. Lipsa igienei le adusese și păduchi.

Pentru el, păduchii erau o noutate, dar acum avea atâția încât se mira că nu i se făcea greață când îi vedea sau când îi omora. Omul se obișnuiește cu orice, chiar și cu păduchii. Așa trăiau în vagon, ca porcii. Mizeria și păduchii erau ca niște frați gemeni. Erau negri de murdărie. Apa era viață, dar nimeni nu ar fi risipit-o pentru a se spăla. O caravană care traversa Sahara nu ar fi avut mai multă grijă de apă decât aveau ei. În ziua în care au ajuns la Harkov, au staționat două zile. Credeau că vor coborî din vagon, dar nu s-a întâmplat asta. Li s-au controlat vagoanele și cei grav bolnavi au fost scoși. În vagonul lor au găsit șapte prizonieri grav bolnavi. Poate că atunci a comis greșeala vieții sale, căci nu s-a anunțat ca fiind bolnav, deși genunchiul îl dureau din ce în ce mai tare. Ar fi scăpat de multe chinuri. Totul se întâmpla acum o săptămână.

Într-o săptămână, starea de sănătate a prizonierilor se deteriorase semnificativ. Trei muriseră – cel puțin așa li s-a spus lor. Aveau mai mult loc, dar nimeni nu se bucura.

Grupul de români rămăsese intact, iar ceilalți îl considerau și pe el român. Nu avea nimic împotriva. Deveniseră buni prieteni. Faptul că erau de aceeași vârstă sau poate altceva mai profund îi apropiase. Deja dormeau unul lângă altul și se încălzeau reciproc. Erau un grup unit, separat de restul. El, din cauza piciorului rănit, nici nu putea să se miște prea bine și prefera să nu stea printre ceilalți, ca să nu fie lovit din greșeală, așa că doi prieteni din grup îi aduceau mâncarea acolo unde se așezase. Nu putea să mănânce terciul. Pur și simplu nu-l suporta. Își dădea porția de terci prietenilor și primea în schimb o jumătate de porție de apă. Setea

chinuitoare nu îi putea fi astâmpărată în niciun fel. Probabil că era bolnav sau avea febră, iar cei doi prieteni îl ajutau cum puteau.

Miholca era un om scund și indesar, cu ochi căprui, calzi, care emanau bunătate, și o voce de bas. Își lăsase acasă nevasta și doi copii mici. Se însurase de tânăr, cum fac cei de la țară. Nu-și văzuse familia de câteva luni și acum, fiind prizonier, cine știe când avea să-i mai vadă vreodată. Grama era exact opusul său. Blond, înalt, cu ochii albaștri și o față cu trăsături ferme, un nas drept care trăda tărie de caracter. Probabil că suferea, căci era palid și tusea din când în când.

Urs nu mai avea treabă cu el. Nu mai avea treabă cu nimeni. Suferea și el, ca toți ceilalți. Era mai în vârstă decât ei și conștient de tragedia pe care o trăiau. Mustața nu-i mai stătea semeață, ca în ziua în care urcase în vagon. Cu barba crescută de aproape trei săptămâni, arăta ca un bătrânel foarte abătut.

24 decembrie 1944. Ajunul de Crăciun. Afară era un frig năprasnic. Cei din vagon se strânseseră unul lângă celălalt, încercând să-și păstreze un pic de căldură. Garnitura de tren gonia fără oprire. Îi duceau la o distanță atât de mare, încât nici după 18 zile nu ajunseseră. Știau însă că nu trecuseră nici peste Volga. Probabil nici azi nu aveau să primească mâncare. De obicei, li se aducea hrana seara, în întuneric. Oare cine era responsabil pentru această batjocură?

Amintirile îi copleșeau. Ajunul Crăciunului, cu căldura atmosferei familiale, cu mâncărurile alese, cu gustul desăvârșit al sarmalelor, cu mirosul extraordinar al cârnaților de casă... Nu salivau la aceste gânduri, deoarece organismul lor avea grijă, în lipsa apei, să nu irosească niciun strop de umezeală. Însă fantezia și imaginația îi purtau la o masă plină de bunătăți, alături de cei dragi, liberi.

27 decembrie. Ieri primiseră puțină apă și un pic de suharin. Trenul s-a oprit doar cât să le dea alimentele, apoi a pornit din nou. Începuseră să moară din ce în ce mai mulți. La fiecare oprire, când li se dădea hrană, erau scoși și cei decedați. Nu mai rămăseseră decât 30 în vagon. Oare cine urma să fie următorul? Această întrebare le era în priviri, în minți. Murise și unul dintre slovaci, iar celălalt era foarte bolnav. În ultima vreme, cel mai tare îi chinuia lipsa apei. Gâtul le era uscat de praf și de sete. Scosese o scândură din podeaua vagonului și legaseră o gamelă cu o sfoară, încercând să adune un pic de zăpadă dintre șine, dar, după ce pierduseră câteva gamele, renunțaseră. Ajunseseră să lingă părțile metalice ale vagonului, rugina inclusă. Nu mai conta nimic, doar să simtă o urmă de umezeală.

Își amintea că citise undeva că, atunci când organismul nu primește apă, celulele încep să cedeze și omul moare. Citise și despre Gandhi, sfântul indienilor, cum fusese îngropat la doi metri sub pământ și trăise acolo 42 de zile fără mâncare, dar i se dădea zilnic apă printr-o conductă subțire. Așa că și pentru el, apa fusese secretul supraviețuirii!

Într-o noapte, avusese un moment ciudat. O voce interioară îi spusese să se ridice de pe locul lui și să lovească cu pumnii în ușa vagonului. Lovise ușa atât de tare încât, în final, căzuse epuizat peste ceilalți prizonieri care dormeau în apropiere. Ceilalți se treziseră speriați și începuseră să-l lovească, iar unul dintre ei îl izbi direct în genunchiul rănit, făcându-l să leșine. Dacă nu ar fi fost cei doi prieteni ai lui, care l-au tras de acolo, probabil că l-ar fi omorât în bătaie. A doua zi, când și-a revenit, se simțea ca și cum ar fi fost atins de o boală fatală. Oare acesta era sfârșitul? Așa repede? Avea doar 24 de ani. Nu apucase să-și trăiască viața. Zi de zi, se simțea tot mai slăbit. Genunchiul îl durea atât de tare încât mai mult stătea întins, cu grijă să nu fie atins de nimeni. Nu mai avea nevoie nici de pâinea uscată, ci doar de apă. Nu-l mai interesa nimic. Dacă acesta era destinul său, să fie așa. Oricum, nu poți schimba ce îți este scris.

În sfârșit, trecuseră de Volga. „Volga, Volga, Volga bătrână!” Îi plăcea foarte mult acest cântec. Se uitase curios prin crăpăturile vagonului, sperând să vadă fluviul, dar tot ce zărea era o ceață densă. Volga reprezenta mult pentru ruși, fiecare rus pronunța acest cuvânt cu admirație, dar pentru el nu însemna nimic. Chinurile scosese din sufletul său toate sentimentele profunde.

În noaptea de Revelion au ajuns la Kirov, un oraș de dimensiunea Clujului. Aici nu se vedea nicio urmă de război. Clădirile din jurul gării erau intacte. În momentul în care trenul s-a oprit, în jurul vagoanelor a început o agitație. Civili, militari și ceferiști s-au adunat, arătând către vagoane. Înăuntru era o liniște de mormânt. Parcă vagoanele ar fi fost goale. Doar prezența gardienilor înarmați arăta că nu erau goale. Gardienii înarmați nu păzesc vagoane goale. Probabil erau acolo doar ca să nu evadeze nimeni. Și cine ar fi putut să evadeze, acum, când abia se mai puteau mișca?

Trenul-fantomă înainta fără sunet, fără zgomot în noapte. Nu mai știau de cât timp erau în vagoane. Sufletele lor erau deja muribunde. Sutele de vieți pe care trenul le ducea nu voiau să moară, încă. Se agățau de viață cu disperare, cu speranța că, după atâtea chinuri inimaginabile, vor ajunge într-un loc cald, unde vor primi mâncare caldă, apă fierbinte și unde vor putea face o baie.

Tânjeau după căldură, după o cameră călduroasă, după o cadă plină cu apă fierbinte. Sperau să scape, într-un final, de umbra Doamnei cu Coasa, care luase deja milioane de vieți și încă nu era sătulă. Prezentă printre ei tot timpul, îl pândește pe cel care, pentru o fracțiune de secundă, ar fi lăsat garda jos, să-l ducă cu ea. Nu îi era suficient că acești prizonieri trăiseră toate chinurile Iadului, că trecuseră prin Purgatoriu și erau, în sfârșit, curați, demni de a fi lăsați în viață. Ei suferiseră pentru păcatele părinților, dar Ea stătea acolo, râzând și așteptând. Știa că ce-i aparține nimeni nu îi poate lua.

2 ianuarie 1945. În zori, trenul a ajuns într-o mică gară, pierdută în câmpia rusească acoperită de zăpadă orbitor de albă. Răsăritul roșu prevestea o zi foarte friguroasă. Trenul se opri pe o linie secundară, iar din când în când trecea un tren cu viteză nebună pe lângă ei. Era deja amiază și încă nu se întâmplase nimic. Nu primeau mâncare și nici nu plecau mai departe. Nu departe de linia ferată, zăreau câteva clădiri înalte, cu mai multe etaje, din ale căror hornuri ieșea un fum prietenos. Acolo era căldură! Doar privirea acelui fum le aduse un strop de alinare. Oare când vor avea și ei ocazia să stea și să doarmă într-o încăpere caldă? Sau asta era doar un vis?

Deodată, se auziră sunete ciudate, neînțelese, care se apropiau, iar la un moment dat cineva bătu în ușa vagonului.

– Toată lumea să se pregătească! Veți cobori! – a strigat gardianul.

Prizonierii, istoviți, parcă prinseseră viață auzind aceste cuvinte. Începură să-și adune puținele lucruri – acea mică comoară de care se puteau agăța și care îi făcea să simtă că „le aparține” ceva. Între timp, se întrebau dacă îi vor duce la clădirile pe care le văzuseră. Poate era un spital sau o școală? În câteva minute, erau gata și așteptau cu nerăbdare clipa fericită a coborârii, pe care o așteptau de atâta vreme.

Erau împreună de aproape o lună. Se spune că, dacă treci printr-un pericol mortal alături de cineva, legătura dintre voi va fi indestructibilă. Dar nu era adevărat. Ei fuseseră împreună în fața morții atât de mult timp și, totuși, dacă ar fi avut ocazia, s-ar fi luptat pe viață și pe moarte pentru o bucațică în plus de mâncare sau un strop de apă. Între ei, nu s-a legat vreo prietenie.

Legătura cu cei doi compatrioți era un alt fel de prietenie, născută doar din timpul petrecut împreună în vagon. Se ajutaseră reciproc, iar el fusese cel mai neajutorat dintre ei. Cei doi îl îngrijiseră dintr-un sentiment de fraternitate, dar acest sentiment dispărea odată cu întunericul vagonului. În vagon, fuseseră oameni simpli, nici măcar nu știau dacă mai erau oameni sau animale. Și în momentul în care omul ajunge la stadiul în care ar fi capabil să-și omoare

semenul pentru o simplă bucată de pâine, acela nu mai poate fi numit ființă rațională. După o lună de chinuri, mulți ajunseseră în acest punct. Oare și el? La acest gând, se cutremură.

Își aminti că unuia dintre cei morți îi lipsea degetul mic. Cineva dintre ei trecuse granița dintre om și animal. Nu știau cine fusese. Dar gardienii aduseseră cadavrul înapoi și li-l arătaseră, provocând o reacție de greață și furie. Cine era vinovatul? De unde să știe? Să-l urască, să-l deteste sau să-i fie milă de cel care ajunsesese acolo? Aveau ei dreptul să-l condamne? Era el vinovat că decăzuse atât de jos?

Ușa vagonului se deschise și apăru un gardian:

– Hai, repede, repede!

Pe rând, încet sau mai grăbiți, fiecare cum putea, săreau din vagon. Unii aveau nevoie de ajutor. Vagonul se golise. Rămăsese singur. Cei doi prieteni nu-l mai ajutau. Coborâseră și uitaseră de el. Îl durea acest lucru. Îl lăsaseră de izbeliște acum, în ultima clipă? Se târâse până la ușa vagonului și pur și simplu se aruncase în zăpadă. Știa că erau în stare să închidă ușa și atunci ar fi fost sfârșitul. Nu se putea ridica, așa că încerca să se târască, dar zăpada de un metru îl împiedica. În acel moment, o femeie îmbrăcată în alb chemă doi prizonieri mai puternici și le ordonă să-l ducă pe o targă, în urma celorlalți.

– Acolo e spital, căldură, mâncare, – îi spuse femeia în alb.

Nu înțelese prea bine ce spusese, dar vocea caldă îi dăduse speranță. Vedea în jurul său multe târgi, iar civilii curioși se fereau din calea lor. Oamenii priveau îngroziți la „fantomile” pe jumătate moarte, cu ochii căzuți în orbite, mirosind a nespălat, a chinuit. Asemenea viziuni păreau posibile doar în vise. Lui îi treceau prin minte doar două cuvinte: căldură, mâncare.

Ajunseră într-o curte împrejmuată cu un gard înalt de sârmă. De acolo, îl duseră în clădirea principală. Streașina clădirii era plină de țurțuri mari. O adiere caldă îi atinse fața, cu mirosul îmbietor al mâncărilor proaspete. În încăpere, o mulțime de femei tinere, îmbrăcate în alb, se îngrijeau de bolnavi și îi îmbiau cu mâncăruri aburinde. Reușise. Scăpase de moarte. Fusese mai tare. Îl salvase corpul său tânăr. Ce bine era aici! Cald, curat și uscat. Cu trupul cuprins de furnicături, aștepta liniștit ca o tânără cu ochi albaștri, îmbrăcată în alb, să-i aducă porția de mâncare atât de bine mirositoare.

Debreczeni István, Ilva Mică

Cotidianul prizonieratului

În revista „Magyar szó” am citit mai multe articole scrise de foști prizonieri. Le-am citit pe toate cu mare interes. Eu, cel care am trăit aproape patru ani ca prizonier de război în Rusia, am înțeles suferința și dreptatea fiecăruia dintre ei.

În toamna anului 1948, când m-am întors acasă, am început să aștern pe hârtie clipele mai importante trăite în prizonierat. Încetul cu încetul, s-au adunat zeci de pagini. Prima dată am scris despre amintirile celor 30 de zile petrecute în vagon. Am scris numai adevărul. Am trimis manuscrisul la revista „Igaz szó”, dar am primit un răspuns ciudat: „Asemenea evenimente au fost trăite de sute de mii de oameni, nu este actual să publicăm asemenea lucruri; scrieți despre altceva.”

Am încetat să mai scriu. Manuscrisul inițial zace de atunci într-un sertar. În ultimul timp, însă, au început să apară tot mai multe scrieri și jurnale despre acele vremuri trecute, despre chinurile și suferințele de atunci, exact așa cum s-au întâmplat.

Ajunsesem într-o lume despre care nici nu visam vreodată. Eu, omul care a trăit în Europa Centrală, nu puteam înțelege modul de viață al oamenilor de aici. Aceștia erau descendenți ai deținuților politici încă din vremurile țariste. Cele mai multe așezări erau considerate comune mari. În aceste comune, s-au construit fabrici de ciment și trei barăci din lemn, cu trei niveluri. În toiu iernii, în frigul pătrunzător, brazii din care erau făcuți pereții, atunci când crăpau, sunau ca niște bombe. Acolo am fost cazați cu toții. Aproape tot etab-ul a pierit pe drum. Dacă am fi călătorit încă o săptămână, nu ar mai fi avut pe cine salva. Asta ne-au spus trei prizonieri – medici nemți – care erau cu noi. În vara anului 1946, când nemții au fost trimiși acasă, o doctoriță rusoaică ne-a povestit că șeful gardienilor convoiului nostru fusese executat, deoarece mai mult de jumătate dintre prizonieri muriseră de foame și sete pe drum. Se aflase că el vânduse mai mult de jumătate din alimentele prizonierilor. Gardienii care au condus convoiul au fost trimiși și ei în lagăre de muncă, unde au avut o viață groaznică.

Pe tot parcursul prizonieratului meu, doar un singur rus nu a putut să mă suporte. Dar despre asta voi povesti mai târziu.

Am stat în spital până la sfârșitul lui mai și deja începusem să merg fără cârje. Cele trei barăci fuseseră transformate în spital. Aici erau tratați răniți ruși, nemți și unguri. Constructorii au umplut spațiile dintre grinzi cu mușchi, apoi au tencuit peste. În timpul marilor furtuni de zăpadă, barăcile trosneau din toate încheieturile, dar rezistau. Din exterior, clădirile cu tocurele geamurilor vopsite în alb arătau chiar bine. Acoperișul era din șindrilă, cu o lungime de 50 cm.

La sfârșitul lunii mai, a sosit o delegație de medici de la Kirov, capitala raionului Kaysk. Acest raion avea un teritoriu cam cât al României, cu aproximativ 150.000 de locuitori. Era plin de fabrici mutate de pe front. Medicii au venit să evalueze starea noastră de sănătate și capacitatea noastră de muncă. Dacă ne trataseră toată iarna, acum venise vremea să plătim tratamentul. Erau zece oameni în total, printre care trei medici prizonieri nemți și două doctorițe. A trebuit să trecem pe rând prin fața lor, dezbrăcați până la piele. Eram slabi ca niște ogari. Pe unii dintre noi ne-au pipăit să vadă câtă carne mai aveam pe oase. Ne-au examinat exact ca pe niște animale, evaluându-ne forța de muncă, căci cele două lagăre exploatau lemnul pentru fabrica de hârtie din apropiere. Doar câțiva dintre noi au fost considerați apți de muncă. Degeaba ne odihniserăm toată iarna, alimentația foarte slabă nu ne permitea să ne revenim. Cu greu au adunat două brigăzi dintre noi, și aceia aleși doar ca să poată spune că făcuseră ceva.

Eu încă nu eram bun de nimic. Șchiopătam destul de tare și mă gândeam ce se va întâmpla cu mine dacă rămân așa. Din fericire, nu am rămas șchiop. În timp, piciorul meu și-a revenit, iar eu am putut să muncesc în brigada care întreținea spitalul. Am lucrat la gară, la descărcarea alimentelor, la tăiatul lemnului, iar spre sfârșitul verii, la culesul cartofilor.

Pe 20 septembrie, căzu prima zăpadă. Culegeam cartofii din pământul acoperit de zăpadă și îi transportam cu sania până la siloz. Iarna, două brigăzi alegeau zilnic cartofii pentru mâncare. Cartofii erau legumele specifice zonei, îi plantam la mijlocul lui iunie și îi culegeam în septembrie.

După această scurtă introducere, să facem cunoștință cu cei patru militari – gardienii care aveau în grijă prizonierii. Mai mult ne apărau de civili decât să aibă grijă să nu evadăm. Era interzis orice contact cu civilii.

PAVEL

Încep cu el, fiindcă a fost cel mai în vârstă – un rus autentic, masiv și impunător. Purta o pereche de cizme de piele imense, indiferent de anotimp. Ne spunea că, în Bielorusia, în raionul Pskov, terenul era foarte mlăștinos și acolo nu putea merge decât cu astfel de încălțări. Ni se adresa nouă, prizonierilor, cu „Domnule”, un obicei preluat din secolele petrecute sub dominație poloneză, intrat adânc în cultura lor.

Se vedea că era un om bun. Când ieșeam la scos butuci din pământ, noi lucram în grupuri de câte cinci pentru a scoate un singur butuc, dar el reușea să scoată singur unul. Își punea arma deoparte și ne ajuta. Întotdeauna ne spunea să umplem cele patru roabe și, odată ce terminam, aveam voie să ne odihnim până la ora 3, când trebuia să pornim înapoi. Această muncă era imposibilă iarna, când zăpada ajungea la un metru și jumătate, așa că o făceam doar pe timp de vară.

Infirmierele ne povesteau că, la începutul verii, se construiau cele trei barăci, iar în timpul verii tot personalul aduna butuci pentru iarnă. Până la venirea frigului, spitalul era gata pentru a primi soldații răniți. Aceasta era îndatorirea personalului spitalului în fiecare vară, până când au început să sosească prizonierii de război. Însă aceștia nu voiau să lucreze în pădure, așa că au fost trimiși la fabrici, unde munca era mult mai grea.

Pavel ne povestea despre familia lui. Avea mult pământ și era considerat un chiabur. Moștenise de la tatăl său utilaje agricole și un tractor, dar toate acestea a trebuit să le predea colhozului, lucru care aproape l-a înnebunit. Pe vremea aceea, tatăl său încă mai trăia. Pavel avea doi băieți și două fete, care, împreună cu soția sa, munceau la normă în colhoz. Mai avea și un frate mai mare, pescar, dar acestuia îi plăcea băutura. Într-o zi a plecat la pescuit și nu s-a mai întors. Nu l-au mai găsit niciodată. Nu avea copii, așa că doar soția și fratele său l-au plâns.

Ne-a rugat să nu spunem nimănui că a vorbit cu noi, prizonierii, căci spera să fie lăsat la vatră acum, având în vedere că războiul se terminase.

ANDREJ

El era un gruzin scund, crăcănat, cu fața bronzată. Îi văd și acum zâmbetul și îi aud fluieratul. Era un boem autentic. Din prima zi, ne-a întrebat dacă știe ceva dintre noi limba rusă. I-am spus că știu puțină rusă, așa că mi-a cerut să stau lângă el și am început să vorbim cum ne pricepeam. I-am povestit cum am fost prins și adus ca prizonier aici. Nu avea nicio meserie – dansa și cânta toată ziua. Fusesse membru al unei trupe de dansatori amatori, iar mai târziu ajunsese dansator profesionist.

Într-o zi, după un spectacol, s-a îmbătat și s-a culcat între decoruri. În același timp, armata germană contraataca, dar el nu a fost găsit, și astfel a scăpat de prizonierat. A fost înrolat între pușcași și a rămas cu ei până la sfârșitul războiului, ajungând până la Berlin. Curând, avea să treacă în rezervă, și apoi urma să vadă ce va face mai departe. Avea un optimism debordant, care m-a făcut și pe mine să uit de probleme, măcar pentru o vreme. Mesteca orzul, așa cum capra mestecă iarbă. Îi plăcea mult băutura și fluiera tot timpul.

Trebuie să spun și unde erau depozitate alimentele: în biserică. Era o biserică ortodoxă imensă, cu cinci turnuri, zugrăvită în galben, exact ca cea din Cluj, de vis-a-vis de Teatrul Național. Acolo erau depozitate grâul, secara, orzul, ovăzul. A fost prima și ultima dată când am văzut o asemenea „expoziție” într-o biserică. Niciodată nu auzeam clopotul bisericii. Comunismul e ateu, dar nu toți adepții săi erau la fel. La marginea satului, am văzut cum se adunau într-o casă, probabil pentru slujbe – păreau a fi pocăiți. Pe Andrej însă, religia nu îl interesa, nici cine era sau nu religios. De fapt, el însuși devenise musulman.

Azerii, la rândul lor, sunt musulmani fanatici. Noi, prizonierii, ne miram foarte tare când îi vedeam, deși mai intrasem și în sinagogă înainte, fără să înțelegem prea bine ce se petrecea înăuntru. Comunismul parcă se înjosea pe sine. Nici până în ziua de azi nu pot înțelege doctrina lor. Propovăduiesc egalitatea, dar suprima orice altă credință și orice alt crez.

Andrej, de fiecare dată când intra în biserică aceea ponosită, dădea din cap și murmura: „Dumnezeu, Dumnezeu... Aici nu există Dumnezeu!” Și avea dreptate.

IVANOV

Era din Siberia, din apropierea orașului Cita. Fusese pădurar toată viața și, din această cauză, fiind un bărbat singuratic, devenise foarte tăcut. Burlac convins, rar spunea ceva și doar ocazional aflam câte un mic detaliu despre el. Avea o față lunguiată și plină de pistrui, părul blond-roșcat și ochii de o culoare nedefinită. Figura lui nu era deloc plăcută. Probabil era pocăit, fiindcă ori de câte ori putea, se retrăgea și citea dintr-o carte de rugăciuni. Dar se ruga în zadar, căci chipul său oglindea o răutate adâncă.

Nici el nu se implica în munca noastră, doar ne supraveghea de la distanță, observând că ne descurcăm singuri. Odată ce se topea zăpada, începeam scoaterea butucilor din pământ. În jurul mijlocului lunii mai, când zăpada se retrăgea, venea o căldură sufocantă. Eram nevoiți să ne dezbrăcăm până la brâu și respiram greu din cauza umidității. Mulți prizonieri leșinau, fiindcă erau slăbiți și forțați să facă o muncă extrem de grea. Totuși, acele călduri nu împiedicau norii întunecați să apară dintr-o dată, iar la un moment dat, în mijlocul verii, a început să ningă în luna iulie. Era cât pe ce să înghețăm. După o jumătate de oră, soarele a apărut din nou, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Aflându-ne atât de aproape de Cercul Polar de Nord, clima era extremă.

Era miraculos că în acele locuri nu găseai nici o piatră – nicio stâncă, nici măcar pietriș. Strada principală, care ducea până la gară, era pavată cu cuburi de lemn.

Ivanov, spre deosebire de Andrej și Pavel, vorbea foarte puțin și de obicei păstra o distanță față de ceilalți. Iarna, când ieșeam să curățăm zăpada de pe șine sau să descărcăm vagoanele, el refuza să se încălzească, preferând să îndure frigul. Într-o zi de vară toridă, în timp ce scoteam butuci, m-am așezat la umbra butucilor deja scoși. Ivanov s-a așezat și el la umbră și a adormit. După un timp scurt, s-a trezit speriat, ne-a adunat și ne-a numărat. Văzând că lipsesc, i-a întrebat speriat pe ceilalți unde sunt. Eu stăteam liniștit, fiindcă deja încărcasem roabele. Când m-a găsit, m-a certat că „m-am ascuns”.

– Te înșeli, Ivanov, eu nu mă ascund, i-am spus.

Din cauza lui Ivanov, am fost trimis de trei ori la carceră, fiecare dată câte trei zile. De două ori pentru că refuzasem să continui munca și o dată pentru că am vorbit cu o femeie. Îi oferisem un săpun în schimbul unei băuturi. De fiecare dată, Ivanov m-a raportat la Miliție, așa că am

stat în total nouă zile la carceră, cu o rație zilnică de 200 de grame de pâine și un pic de apă. Voi povesti mai multe despre aceste experiențe mai târziu.

Acești trei gardieni ieșeau zilnic cu noi la muncă până în august 1946. Fiecare zi a fost grea pentru mine, înfometat și supus muncii silnice, dar nu pot uita niciuna dintre ele și nici chipul blând și vorba liniștită a lui Pavel, optimismul și veselia lui Andrej sau privirea de șarpe a lui Ivanov.

În august 1946, în afară de cei trei gardieni, a fost lăsat la vatră și medicul nostru principal, precum și un colonel pe nume Egonovici, iar atunci au fost trimiși acasă și prizonierii nemți. Au făcut un zgomot infernal, strigând din toate puterile sloganul „Germania, Germania... deasupra tuturor!” Dar despre asta voi vorbi mai târziu.

MIHAILOV

Al patrulea gardian, Mihailov, era născut în 1922, ca și mine, și avea un farmec aparte. Era un bărbat frumos, cu părul șaten, ochi albaștri și fața ovală, tipică slavilor. Provenea din zona lacului Baikal, era un om inteligent și bun la suflet. Avea o balalaică pe care o purta cu el peste tot. În timp ce noi lucram, el cânta la instrumentul său preferat. Eu iubesc muzica, mai ales cea rusească, iar Mihailov, chinuit de dorul de casă, parcă se elibera prin cântec. Când cânta, aveam impresia că atât el, cât și instrumentul lui plâneau. Privindu-l, simțeam că trăiesc un moment rar. Melodia lui exprima atât de clar dorul și sentimentele sale, încât, în acele clipe, părea că e din nou acasă, printre cei dragi, și fericit.

Le-am făcut semn celorlalți să facă liniște. Când s-a oprit din cântat, a observat că toți îl ascultaserăm. Ne-a zâmbit, iar eu i-am spus:

– A fost extraordinar de frumos, Mihailov. Cred că ai fost cu adevărat acasă; am văzut fericirea pe chipul tău în timp ce cântai.

Nu a spus nimic, doar a dat din cap, confirmând.

– Îmi place foarte mult muzica voastră. Este unică, aș asculta-o zi și noapte. Ești un om fericit, Mihailov, fiindcă cine iubește muzica își va găsi bucuria toată viața.

El ne-a povestit multe întâmplări de vânătoare și despre pescuitul la copcă pe lacul Baikal. Gheața de pe lac ajungea uneori la o grosime de doi metri, dar se întâmplau și tragedii. Odată cu venirea primăverii, gheața se subția în anumite locuri și uneori lacul înghițea până și tractoare pline cu oameni. Baikalul este un lac foarte adânc; specialiștii spun că în unele locuri atinge până la 1800 de metri. Mihailov lucrase ca silvicultor și patrula toată ziua prin taigaua rusă. Iarna, nu puteai umbla decât cu schiurile. L-am întrebat dacă a văzut vreodată un tigru siberian, iar el mi-a spus că nu a văzut decât urmele acestuia, dar spera să aibă norocul să-l întâlnească. Tigrul siberian este un animal protejat, deci nu poate fi vânat.

Împărtășeam o pasiune comună pentru natură, așa că am găsit rapid subiecte de discuție. Taigaua este extraordinar de frumoasă, dar și periculoasă. Cine se pierde acolo, cu siguranță nu supraviețuiește.

Unele suflete se simt din prima și așa a fost și între noi. Destinul a făcut să cad prizonier pentru a-l întâlni pe Mihailov și pentru a păstra amintirea acestor momente. Să nu credeți că toate

acestea sunt doar vorbe, pentru că i-am salvat viața acestui om. A ajuns până la Berlin cu frontul și a scăpat doar cu o rană ușoară, ca să fie amenințat cu moartea de un nebun aici, acasă. Însă Soarta a vrut să fiu eu salvatorul lui.

Sublinez că povestesc o întâmplare reală și nu un roman.

Într-o sâmbătă după-amiază, Jano, slovacul, a intrat în baracă. El era translatorul din partea prizonierilor și, cumva, mă provocase. La vremea aceea, lucram în brigada de întreținere a spitalului, fără o normă strictă, doar muncind cum puteam.

– Mai, Debreczeni! Trebuie să alegi zece oameni pentru luni, să mergem la colhoz să săpăm după cartofi. Tu știi ceva rusă, așa că alege-ți nouă oameni care știu să sape. Ai grijă să nu iei din cei care taie cartofii!

– Afară o să vă meargă bine, veți avea și mâncare mai multă. Fiți gata pe luni.

S-a stârnit un vacarm de nedescris, căci, la auzul veștii de mai multă mâncare, toată lumea voia să meargă.

– Degeaba vă agitați, iau doar băieți de la țară, care știu ce înseamnă săpatul, le-am spus.

Am început să-i aleg pe rând: Tanko Balint, Tanko Aron, Anghi Sandor, cei doi Tatar, Kovacs Pista, Bojt Jani, și celălalt Kovacs Pista.

– Domnule caporal, m-aș duce și eu, sunt de la țară, a spus Putnoki.

Putnoki era cel mai slobod la gură om pe care-l cunoscusem vreodată. Ce scotea din gură era greu de imaginat chiar și pentru cel care l-ar fi auzit vreodată. Avea și o pereche de contre în sala noastră, în persoana lui Csonka Istvan. Cei doi nu se puteau suporta, cu toate că se întâlniseră abia aici, în prizonierat. Csonka fusese căruțaș la Budapesta, aducând butoaie de bere de la Kobanya. Se lăuda că e în stare să bea o găleată de bere fără să se îmbete. Putnoki a sărit imediat cu gura pe el:

– Porc mincinos ce ești! Dacă bei o găleată de urină de cal, aia sigur n-o să te-imbete!

Așa discutau ei. Putnoki era un om tare urât, cu capul mare, cât o baniță, o gură uriașă din care se vedea o dantură îngrozitoare și ochi negri, care emiteau ură. Nu mi-era deloc simpatic și nici nu voiam să-l iau cu mine, știind că e un scandalagiu. Dacă știam ce avea să se întâmple... dar cine poate ști? Nu i-am promis nimic, am spus doar că vom vedea luni.

Nu știu cine a inventat zvonul că aş fi „caporal,” însă, oricât negam, nimeni nu mă credea. Duminică seara a venit Jano la mine:

– Du-l şi pe Putnoki cu tine. Nu vezi cât e de slab? Lasă-l să se sature şi el măcar o dată.

– Bine, fie.

Câteva cuvinte şi despre cei doi Tatar: erau bunic şi nepot. Fuseseră la pescuit pe Balaton, şi, în drumul lor spre casă, i-au prins ruşii şi aşa au ajuns aici. Bunicul avea 62 de ani, iar nepotul doar 16. Bătrânul Tatar era pensionat ca plutonier-major din jandarmerie şi se vedea că era încă în putere.

– Să vedem cum arată un colhoz şi ce fel de mâncare ne vor da, a spus el.

Nepotul, însă, era foarte slăbit, i se puteau număra coastele.

Luni dimineaţă, Jano a venit şi ne-a întrebat:

– Sunteţi toţi cei zece?

– Da, i-am răspuns scurt.

– Atunci, după micul dejun, vă aliniaţi la poartă.

Spre bucuria mea, Mihailov a fost gardianul nostru. Era în mijlocul verii, şi, după cum am spus, clima era extremă. Timp de săptămâni întregi, noaptea nu se întuneca complet, ci rămânea o lumină difuză. Dacă nu puteam dormi, jucam cărţi, şah, fără să avem nevoie de lampă. Oricum, curent electric nu aveam, doar o lampă care ardea toată noaptea lângă uşa, în timpul iernii. Poate de aceea plantele creşteau atât de repede.

Era a patra zi de când lucram la cartofi şi o căldură infernală ne istovea. Pe câmpul deschis, fără niciun pom, vedeam cum orizontul vibra în depărtare. Săpam cu ultimele forţe, dar după prânz, cu burţile pline, aveam nevoie de puţină odihnă. La un moment dat, l-am văzut pe Putnoki cum se apropie tiptil de Mihailov, cu sapa ridicată. Mă uitam, întrebându-mă ce vrea să facă. Când s-a apropiat de Mihailov şi a ridicat sapa, de spaimă, am strigat:

– Ai grijă, Mihailov!

Mihailov a tresărit, dar Putnoki deja îl lovise. Intenţia sa fusese să-l lovească în cap, însă a reuşit doar să-l atingă la umăr. În clipa următoare, eram deja cu coada de la sapă pe gâtul lui

Putnoki. Când am văzut că începe să nu mai primească aer și că ochii aproape i se rostogoliseră din orbite, am luat sapa de pe gâtul lui. În acel moment, Mihailov a sărit lângă Putnoki, pregătit să tragă o rafală de mitralieră în el. Ar fi putut să facă asta fără nicio problemă; nimeni nu l-ar fi tras la răspundere. Până la urmă, un prizonier de război încercase să-l omoare, iar el, apărându-se, ar fi avut justificare să-l împuște.

– Nu, Mihailov, nu e voie. Poate mai târziu! Iar acum trebuie să mergem repede la colhoz. Uită-te ce rană urâtă ai, cum sângerează!

– Băieți, pentru astăzi am terminat munca, mergeți repede la colhoz și aveți grijă de Putnoki, ca de ochii din cap!

Ajunși în colhoz, Putnoki a fost tratat la punctul de prim ajutor, dar rana era adâncă, lovitura atinsese chiar și un os, așa că a trebuit să fie dus la spital. Jandarmii de la colhoz erau deja acolo și făceau un proces-verbal despre incident. Putnoki a fost încătușat și izolat de noi. În aceeași zi, o mașină a venit să ne ducă înapoi la lagăr.

Pe Mihailov l-au dus de urgență la Kirov. Putnoki a dispărut. Nimeni nu știa ce s-a întâmplat cu el. Popov, plutonierul de jandarmi, a început să ne întrebe despre incident.

– Toți ne simțeam moleșiți din cauza căldurii mari, i-am spus. Totuși, am observat la timp ce pune la cale Putnoki. Dacă aș fi fost sprijinit de sapă sau aș fi stat pe jos, ca ceilalți, motăind, poate că nu l-aș fi observat pe Putnoki. În orice caz, rana provocată lui Mihailov de lovitura cu sapa a fost adâncă, dar cred că va supraviețui, fiind tânăr. Dacă l-ar fi lovit în cap, ar fi fost fatal. Putnoki a acționat într-o clipă de inconștiență.

– Poate ai dreptate, a spus Popov, dar un prizonier de război a încercat să omoare un soldat rus. Știi ce înseamnă asta? Nu știi care va fi soarta lui. E deja la Kirov. Aici, în lagăr, nu se va mai întoarce.

Am crezut că nu-l voi mai revedea niciodată pe Mihailov. Dar după două luni, l-am văzut din nou. Eu eram cu un brigadier într-o zonă îndepărtată a pădurii, pe cursul mijlociu al râului Kama, când a venit să mă întâlnească. Mă aștepta. Fusesse lăsat la vatră și se întorcea acasă. A vrut doar să mă vadă o ultimă dată și să-și ia rămas-bun. L-am întrebat cum îi e rana, iar el mi-a arătat cicatricea urâtă de pe umăr, unde fusese lovit cu sapa.

– Cât timp voi trăi, nu te voi uita, Ștefan (n.e. István în limba română). Îți datorez viața. Păcat că trăim în lumi atât de diferite. Noi doi ne-am înțeles de minune. Dar asta e viața. La revedere, Ștefan.

Ne-am îmbrățișat. L-am urmărit îndelung cum se îndepărta. De la poarta lagărului până la gară era o distanță de un kilometru. Ajuns la gară, s-a întors și a început să fluture cu șapca, un rămas-bun de care nu am să uit niciodată. După aceea, Mihailov a dispărut pentru totdeauna din viața mea.

POPOV

Era șeful jandarmeriei de acolo. Militaros, un om căruia nu-i plăcea să se întindă la vorbă. Când a cercetat cazul lui Mihailov, mi-a spus:

– Știu că îi voi întreba degeaba pe tovarășii tăi ce au văzut. N-au văzut nimic, fiindcă cu siguranță dormeau toți. Dar tu, pe de altă parte, nu dormeai și i-ai salvat viața lui Mihailov. Spune-mi tot ce știi, dar pe scurt.

A fost prima dată când am vorbit cu el. Îl mai văzusem doar de câteva ori, fie când intra în lagăr, fie la poartă, supraveghind paza. Fața sa dură se înmuia puțin dacă i se ivea un zâmbet în colțul gurii. Am observat că îi făcea avansuri unei infirmiere.

Îl menționez pe acest om, deoarece drumurile noastre aveau să se intersecteze de mai multe ori. Îl consideram un om cu caracter. Avea totuși o ciudățenie: culoarea pielii lui. Era de o nuanță puternică, aproape roșiatică, iar ochii săi erau de un albastru închis. Credeam că din cauza vântului continuu și rece, pielea lui devenise aspră și roșie.

Dar odată l-am văzut ieșind din baie, în pielea goală, și m-am convins că pe tot corpul avea aceeași culoare frumoasă a pielii.

Despre el am să povestesc mai multe în cele ce urmează, pentru că, fără voie, am avut de-a face de multe ori unul cu celălalt. I-am spus odată că numele lui nu părea a fi din zona aceasta. De fapt, chiar deloc, căci strămoșii săi fuseseră mutați încă din secolul XVIII de pe malul Nistrului, din Basarabia. Poate mai avea încă rude pe undeva, dar, după atâta vreme, cine ar mai fi avut răbdarea să le caute?

CA ȘI SPĂLĂTOR DE TOALETĂ

În timpul prizonieratului, m-am ocupat de tot felul de munci, având un singur scop: să supraviețuiesc. Acesta a devenit motto-ul meu de viață în lagăr – să nu mor nici de foame, nici de plictiseală sau din cauza stresului. De fiecare dată când treceam de porțile lagărului pentru a merge la fabrica de ciment sau pentru a descărca vagoane la gară, simțeam o frântură de libertate. În fabrica de ciment, primeam 200 de grame de pâine și câteva picături de ulei. Le picuram peste pâine și adăugam un strop de sare. Iar când era vorba de descărcat vagoane de orz, mă bucuram – umpleam discret mânecile cu orz, ceea ce făcea viața ceva mai ușoară, căci orzul îl schimbam pe tutun, zahăr sau pasat.

Cât timp am fost împreună cu prizonierii nemți, am făcut diverse afaceri. Zi de zi, mestecau orz ca și cum ar fi fost cai. Cei mai slabi dintre ei își turnau în gură apă cu săpun sau zeamă de tutun, numai ca să nu se îngrașe și să fie scutiți de muncă. Din păcate, majoritatea lor au fost înmormântați în pământ rusesc. Compatrioții mei, în schimb, nu făceau schimburi. Cum primeau mâncarea, o și devorau. La noi, cine putea munci, muncea. Cei mai în vârstă, însă, bătrânii de peste 50 de ani, erau atât de slăbiți încât nu se mai puteau duce nici măcar până la toaletă. La sfârșitul lui martie, au început să sufle vânturi mai calde, iar stratul gros de zăpadă începea să se topească vizibil. În aprilie, ploaia cu lapoviță a accelerat topirea zăpezii.

Într-o zi, Jano, un bun traducător, a apărut în baracă și mi-a făcut o propunere:

– Debreczeni, am o muncă pentru tine. Trebuie să curățăm toaletele. Nu-i muncă grea, dar durează cam trei săptămâni. Primești porție dublă. Ești cunoscut ca stegar în armată, dar aici, mâncarea e esențială dacă vrem să ajungem acasă. În plus, mai știi puțină rusă și te poți înțelege cu insotitorul, Turzu. Alege-ți un ajutor.

Am acceptat oferta lui Jano și am început treaba. În scurt timp, butoiul de 400 de litri se umplea rapid, iar calul alb trăgea vesel încărcătura ușoară. La marginea comunei, ne îndreptam către grădina de verdețuri a spitalului, unde deversam conținutul butoiului. Pe drumul de întoarcere, ne opream la casa unei femei care locuia la marginea comunei, împreună cu sora ei văduvă și cu trei copii. În casa aceea, ne încălzeam puțin și primeam câțiva cartofi fierți, lapte sau ceai. De obicei, făceam trei drumuri pe zi; în zilele cu ploaie sau vânt puternic, doar două.

Spre sfârșitul lucrării, când pământul se dezgheța, am văzut cum răsar primele fire de ceapă. Aveam grijă să nu le stric, pentru că ele aduceau un pic de prospețime și erau ca niște mici

comori pentru prizonieri. Vara a trecut repede. Am continuat să strângem cartofi, să ducem ovăz în siloz și să dezlegăm snopii. În grădina de legume am plantat ceapă, castraveți și morcovi. Nu era o muncă grea, ci una care, în mod ironic, părea să readucă o fărâmbă de normalitate în acele condiții imposibile.

CEI DIN MEMMEL

În vara lui 1946, lagărul a primit un transport mare de prizonieri germani – ofițeri SS, aproximativ 700 la număr. Își păstrasera o aparență elegantă și îngrijită, cu radiouri, aparate de ras, biciclete, ghiuluri, fiecare purtând câte un ceas și fumând țigări parfumate. Totul în comportamentul lor denota disciplina specifică ofițerilor germani, vorbind între ei cu voce reținută. L-am întrebat pe unul dintre ei de unde veneau și mi-a spus că din Memel, un oraș lituanian. Prizonierii germani de acolo avuseseră parte de condiții bune, locuind într-o clădire destinată ofițerilor, fără a fi nevoiți să muncească.

Din păcate, conversațiile noastre nu au durat mult. Medicul-șef al lagărului, un colonel evreu, le-a ordonat ofițerilor SS să se dezbrace complet pentru o baie, iar noi ceilalți am fost trimiși în barăci. După un timp, un camion Molotov de 4,5 tone a sosit în lagăr, aruncând haine militare, cămăși, pantaloni și bocanci în toate direcțiile. Priveam din ferestrele barăcilor, urmărind cum toate obiectele și lucrurile personale ale germanilor erau încărcate în camion.

Ofițerii germani au început să apară din baie, complet rași de păr. Popov, unul dintre jandarmi, le-a arătat hainele și i-a îndemnat să se îmbrace. În noaptea care era aproape la fel de luminoasă ca ziua – un fenomen la care cei din partea locului erau obișnuiți – nemții s-au adunat în rânduri de câte cinci și au plecat pe jos către gară, la aproximativ un kilometru distanță. Am privit după ei până au dispărut printre clădirile gării, întrebându-mă ce soartă îi aștepta.

Comisia din Kirov a revenit pentru o nouă evaluare, fixându-ne norma la 75% – ceea ce însemna că trebuia să produc 2,25 metri cubi de lemn în doar opt ore. În noiembrie, m-am îmbolnăvit de diaree și am ajuns din nou în spital. În lagăr, chiar și o simplă diaree putea deveni fatală fără tratament și fără un medic prin preajmă. Astfel am fost din nou etichetat „slab,” dar mă bucuram într-o oarecare măsură, fiindcă scăpasem de munca din pădure, exact când începeau frigurile mari.

La 1 decembrie, un alt transport a sosit, de data aceasta aducând doar câțiva oameni din Memel, vreo 40, dintre care niciunul nu mai putea merge. Câțiva dintre aceștia au fost aduși pe targă la spital, starea lor de sănătate fiind deplorabilă. Tot în acea perioadă, infirmeria a luat foc și a ars aproape complet. Între timp, medicul-șef a fost pensionat, iar în locul său a sosit o tânără doctoriță, aducând cu ea o schimbare în atmosfera din spital.

După sosirea celor 38 de germani bolnavi, doctorița m-a desemnat să îi îngrijesc. Văzându-i, păreau niște umbre ale foștilor oameni care fuseseră cândva. Aveau probleme pulmonare, reumatice, degerături, diaree – erau epave umane care refuzau orice hrană, cerând doar ceai fierbinte. Se stingeau unul câte unul.

Unul dintre ei, un ofițer SS care lucrase doar în contabilitate și nu ținuse niciodată o armă în mână, mi-a povestit prin intermediul limbii germane învățate la Bistrița despre experiența sa la Kotlas, un lagăr aflat la doar 100 km de Cercul Polar. Era un loc destinat exterminării, unde iarna era un calvar. Ofițerii SS, deși protejați de convențiile de la Geneva, erau forțați să muncească în condiții inumane, cu hrană redusă la o cantitate minimă de pâine și o supă slabă. Lucrările erau aproape imposibile din cauza frigului, iar mulți dintre ei sfârșeau din cauza foamei, bolilor și extenuării.

Într-o seară, acel ofițer m-a chemat la el, mi-a pus în mână o fotografie a familiei sale – soția și cei doi copii, în fața casei lor, înconjurată de o grădină de flori. Știa că sfârșitul era aproape și mi-a dat un mic ghiul, rugându-mă să îl păstrez eu, mai degrabă decât să ajungă pe mâinile rușilor. Dimineța următoare, l-am găsit fără viață, exact așa cum intuise.

Nu am păstrat pentru mult timp acel ghiul. În cele din urmă, l-am schimbat pe un kilogram de zahăr și o pâine, cu ajutorul lui Jano, temându-mă că l-aș fi pierdut sau ar fi fost confiscat. Poza lui a fost și ea distrusă alături de actele mele, distruse de ploile de primăvară, așa că nu am putut onora promisiunea făcută lui de a păstra amintirea familiei sale.

Povestea detașamentului celor 700 de ofițeri SS din Memel s-a încheiat cu un crud sentiment de justiție aplicată sub forma unui „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte.”

DINȚII DE AUR

Pe bătrânul meșter rotar sas, l-am cunoscut la Bistrița. Atelierul lui era într-o stradă lungă de aproape 100 de metri. Am dus acolo mașina trasă de un singur cal al abatorului, să fie reparată. A fost un bărbat malac, cu un simț al umorului bine dezvoltat. Am fost din nou în spitalul din lagăr ca reprezentant al brigăzii de întreținere. Într-o zi, au sosit noi bolnavi. După muncă, mă duceam sus la ei, poate dau peste vreun cunoscut. Cum umblu printre paturi, o față cunoscută se holbează la mine. Undeva am mai văzut fața asta, care era în jur de 50 de ani, cu piele bruna și nebarbierită.

– De unde sunteți, sunteți din Bistrița? Vă cunosc pe dumneavoastră, cum vă numiți?

– Numele meu e Thunn.

– Nenea Thunn, v-am recunoscut imediat, dar nu mai țineam minte de unde vă știam. Am fost la atelierul dumneavoastră din Bistrița. Am fost magazioner la abator.

– Dumneavoastră ne-ați reparat mașina.

– Se poate să fie așa, tinere, dar eu nu mai țin minte, eu sunt deja bătrân.

– Din ce lagăr ați venit aici?

– Din lagărul 8. Vara am defrișat pădurea, iarna căram copaci cu sania trasă de cai, lângă calea ferată, și după aceea, încărcam lemnul în vagoane de 60 de tone. Muncă grea.

– Vă cred, nenea Thunn, unde este munca ușoară în prizonierat?

– Acum că ați ajuns în spital, o să vă întremați.

– Asta nu mai cred. Sunt bolnav, din asta nu mă mai însănătoșesc. Acasă te poți însănătoși, dar aici, nu.

– Trebuie să aveți încredere, nenea Thunn, fiindcă încrederea îți dă putere. O să mai vin și altă dată.

Nu a mai trăit mult, într-o după-amiază deja agoniza. Avea burta și fața umflate, picioarele lui erau de grosimea unor stâlpi și hârâia și respira greu. Tovarășii lui de suferință nici măcar nu

se uitau la el. Cu siguranță, fiecare se gândea că și ei vor avea aceeași soartă. După un timp, l-au dus în baracă, lângă ceilalți morți. După câteva zile, Jano m-a căutat.

– Am văzut că ai vorbit cu bătrânelul care a murit acum câteva zile.

– Da, îl știam din Bistrița.

– N-ai observat că are trei dinți de aur?

– Nu, n-am observat.

– Ar fi păcat să rămână acolo, ca altcineva să îi ia.

– Atunci, du-te și ia-i tu!

– Nu aș vrea să mă duc. Du-te tu, ești mai curajos decât mine.

– Eu n-o să fiu niciodată jefuitor de cadavre.

– Păcat, poți primi bani frumoși pe aurul ăla.

A fost groaznic de frig. Nici chiar brigăzile silvice nu s-au dus să lucreze. La o temperatură de -30 de grade Celsius, nici chiar prizonierii nu erau puși să muncească. Dinții de aur ai bătrânului pur și simplu nu-mi mai ieșeau din minte. A doua zi, după mâncare, m-am îmbrăcat gros, mi-am încălțat bocancii și am fugit la parter. Cum am ieșit pe ușă, mi s-a oprit respirația. M-a lovit în față aerul rece. Nu era nimeni afară. Baraca era undeva la 50 – 60 de metri. Am fugit la baracă, ușa era deschisă. Nenea Thunn stătea pe o parte, înghețat bocnă, cu gura larg deschisă. Acesta nu era o priveliște încântătoare. A avut dreptate Jano, în privința dinților de aur. Aceștia se aflau în partea de jos.

După câteva zile, m-am dus din nou la baracă. Jumătate din dinții de pe rândul de sus al bătrânelului dispăruseră. Nu l-am întrebat nimic pe Jano. Nu merită să te împrietenești cu astfel de oameni ticăloși.

Când am ajuns acasă în toamna lui 1948, am căutat casa lui nenea Thunn. Nimeni, nicăieri, iar pe ușă era un lacăt uriaș. Vecinii lui au spus că familia lui a plecat în Vest încă din 1945. De atunci, nici unul dintre ei nu a trecut pe aici.

PĂȚITUL JANO

Așa cum deja am amintit, Jano era băiat frumos, cu păr blond închis, cu o față lunguiată tipic slavă. Cu transportul nostru au venit și ei, adică șapte ruși și slovacul Jano. Cei șapte ruși și Jano, încă din prima zi, umblau liberi și în afara spitalului, dar nu pentru mult timp. Pe cei șapte ruși i-au dus într-un lagăr de muncă și de acolo, au dispărut. Până când am fost împreună cu nemții, știam orice noutate. Alek, un plutonier german din Koningsberg, știa rusește și ca băieș știa ce s-a întâmplat, cum s-a întâmplat. O vreme a lucrat și la butuci, acolo și-a primit porecla.

Tot timpul se oferea că va ține cu plăcere mânerul roabei, doar să îi spună, zicea el. Cei bătrâni îi cedau cu bucurie locul. Plata era o bucată de pâine, o lingură de pasat, o țigară, un pic de zahăr, fiecare ce a avut.

Împingeam roaba peste gropi, peste crengi. Nu era treabă ușoară să ții mânerul roabei, uneori chiar trebuia să te sprijini pe mâner, ca butucii să nu se rostogolească din roabă. Eu nu am dat niciodată, nimănui, mânerul roabei, scopul meu fiind să muncesc ca să am ce mânca, fiindcă fără mâncare mureai. Cele două șolduri ale mele erau albastre de la mânerul roabei, fiindcă trupul meu era piele și os, dar eu nu am cedat mânerul roabei, nimănui.

După o vreme, am devenit mai apropiați, nu ca niște prieteni, ci pur și simplu, apropiați. Mi s-a spus că e din Slovacia, dar încă de mic a ajuns la Pesta. A fost instruit ca polițist.

– Cu „nyilasi” (echivalentul SS al autorităților maghiare) am avut multe probleme, spunea el. Era dificil să te înțelegi cu ei. Tineri puștani se înhăitau cu gloate care aveau mitraliere. Erau nemiloși, fără frica lui Dumnezeu. Nu ascultau de vreo vorbă bună. Am fost nevoiți să tragem în ei. Câți și câți evrei au scăpat din mâinile lor? Atunci când au intrat rușii, eu lucram la divizia de păstrare a ordinii publice.

– Într-o noapte, chiar când mă duceam acasă, m-am întâlnit cu un grup de prizonieri maghiari. Rușii care conduceau grupul de prizonieri, la vederea mea, pur și simplu m-au luat și m-au împins în grupul de prizonieri. Când am încercat să le explic, fără rost, cine sunt, pe unde lucrez, am primit o lovitură de la unul dintre ei. De aceea mă aflu eu aici ca prizonier, deși sunt nevinovat. Familia mea nici măcar nu știe că sunt prizonier.

Și a venit în sfârșit și vremea plecării acasă. După aproape patru ani. Ani întregi, rușii ne tot spuneau „Szoko, domoj” (peste puțin timp, mergeți acasă). Nu mai credeam în aceste minciuni și nici acum nu credeam aceste povești. Dar într-o seară a intrat sora șefă cu comandantul gardienilor și a făcut apelul. Toți eram trecuți pe listă. Am întrebat-o pe sora șefă de ce este apelul.

– Vă duceți acasă, ne-a spus.

Am sărutat-o pe mesagera acestei vești bune și am chiuit.

– Băieți, ne ducem acasă!

În Kirov, am fost încartiruiți două săptămâni. Kirov este reședința raionului Kajski. Vagoanele încă nu erau pregătite pentru etab. Jano, tot pe lângă mine umbla. Umbla abătut, cu capul plecat.

I-am zis:

– Care-i problema, tovarășe de suferință, nu te bucuri că ne ducem acasă? Acasă, în libertate.

– Cine știe ce-i acasă? mi-a spus el, cu un licăr de frică în ochii lui de un albastru spălăcit.

După două săptămâni, ne-au condus la gară și ne-au băgat în vagoane, în fiecare vagon fiind treizeci de oameni și 30 de paturi, prinse în peretii vagonului. La începutul verii, vagoanele erau deschise, eram foarte fericiți că în sfârșit mergem acasă. Când ne-au adus în frigul pătrunzător, ne-au pus să muncim în zăpada din decembrie, dormeam pe podeaua vagoanelor neîncălzite, cu ușile zăvorâte. Am pierdut încă trei zile în gară.

În cea de-a treia zi după-amiază, au venit doi soldați și căutau pe cineva. Nefericitul pe care-l căutau era din vagonul nostru. Când a auzit că pe el îl caută, s-a pitit în colțul vagonului, iar în acest timp noi tăceam. Și din nou am ieșit din vagoane, la numărătoare, fiecare om trebuind să stea în fața vagonului său. Noi am fost doar 29. Cei doi au intrat în vagonul nostru și l-au coborât din tren pe nefericit. Cu fața albă ca a unei stafii și complet distrus, a dispărut dintre noi.

– Care-i era păcatul? murmurau toți. În ultima clipă să se întâmple așa ceva, după atâția ani! Ceva cu siguranță a făcut acasă! Pe cei ca ei îi căutau.

CELE DOUĂ BARJE DE SARE

Kirov. Orașul portuar de pe fluviul Vjatka. Înainte de sovietici, orașul purta numele râului. Dar după ce l-au împușcat pe Kirov, prietenul de suflet al lui Stalin, în memoria lui, orașul a primit numele de Kirov. Atunci avea cca. 150.000 de locuitori. Kirov era totodată capitala raionului Kajsk. Raionul rusesc are o întindere cât a României. Pe apa largă a fluviului Vjatka, vapoarele se plimbau de parcă ar fi fost pe Dunăre. Se poate compara Vjatka cu Dunărea?

Înainte să pornească etabul, am petrecut 17 zile în Kirov. La ruși, ca de obicei, nimic nu era pregătit pentru plecare. După aceea, au început să pregătească etabul. Ca să nu stăm degeaba, în așteptarea pregătirii etabului, au ales vreo 30 de oameni care păreau mai puternici și i-au trimis să muncească în port. Chiar din prima zi am fost ales să fac parte dintre ei. Cu alegerea mea, ei nu aleseră bine.

Sosind în port, ne-au îmbarcat pe un vapor și am navigat vreo 5-6 km în susul fluviului Vjatka. Doi gardieni ne păzeau. Deja nu ne mai supravegheau așa de strict. Cine este așa de nebun încât să evadeze în ziua plecării acasă? După ce am coborât, am observat cele două barje pline de sare. Ambele erau pline de sare, și cu trecerea timpului, poate chiar și de la ploaie, sarea devenise tare ca betonul. Sarea trebuia să o cărăm la magazia aflată la 50 de metri mai sus. Eu nici măcar nu am încercat să car, abia putând să urc singur. Sarea împietrită o încercam să o mărunțesc cu târnăcopul sau cu o rangă de fier. Această muncă m-a obosit complet. Doar cinci zile am lucrat la sare, din fericire.

Cele două barje erau nemțești. Încă mai știu numele lor, după atâția ani: Kiel și Bremen. Numele a două porturi nemțești din Marea Baltică. Cum au ajuns aici? Peste Marea Baltică, peste râuri, peste canale de pe Volga până la Kazan, de-acolo sus pe Kama până la Vjatka și de pe Vjatka până la portul orașului Kirov.

– Nu ajunge asta, supraveghetorul nu era mulțumit de ritmul muncii. În continuu înjura. A văzut trupurile noastre slăbite și a înțeles totul. Cu noi, nici într-un an nu ar fi putut să golească cele două barje.

A doua zi dimineța, abia începuserăm munca că a sosit o ceată de tineri gălăgioși cu un camion. Supraveghetorul a cerut de la Consomol. Băieții și fetele venite au început să descarce

cealaltă barjă. La ei, descărcatul mergea foarte ușor, fiindcă urcau și coborau scările barjei în ritm alert. Au primit aceeași mâncare ca și noi, când a venit pauza de prânz, adică 20 de kg de pâine neagră și 100 de grame de ulei de masă. Iar sare aveam din plin.

Pe durata prânzului, am putut observa atent tinerii. Multe am citit despre Consomol, dar erau numai lucruri bune și frumoase. Nu vreau să schimb părerea nimănui, dar acești tineri erau serioși, nefiind plini de exuberanța tipic tinerească. Liniștiți, stăteau și mâncau pâinea cu unsoare. Totuși, erau tineri care nu mâncau. Toate fetele erau blonde, de talie mijlocie și mai robuste. Am văzut în timpul prizonieratului că femeile duceau greul muncii. Am văzut femei lucrând în brigada de pădure, trei femei lucrând într-o brigadă mică. Una lucra cu drujba, cealaltă cu toporul, iar cea de-a treia puneă lemnele în stive. Cu ocazia asta, am văzut pentru prima oară o drujbă.

În fabrica de ciment, bărbat era doar directorul, dar numai deoarece își pierduse brațul pe front. Era doar o muncă de birou. Femeile își protejau de praf fețele cu năframă, dar degeaba.

Nu știu ce s-a întâmplat cu sarea de pe cele două barje. Oare consomoliștii au descărcat-o? Dacă da, atunci cu siguranță o să-și amintească toată viața, fiindcă a fost o muncă foarte grea.

RUDELE

Crăciunul lui 1945. Acum un an eram dincolo de teritoriul rus, iar în fața noastră erau înghețul și foametea. Acum, eram la căldură, dar înfometați, gândindu-ne cu bucurie ce o să mâncăm când o să ajungem acasă. Putnoki, veșnicul gălăgios și gura mare, și-a adus aminte de meniul tradițional:

– Dimineata – șuncă gătită și pateu rece; la prânz – supă de pui cu găluște, felul doi – șnițel cu salată de cartofi. Și cozonaci cu nucă și cozonaci cu mac.

Nimeni nu a spus nimic. Lângă fereastră era un pomișor mic de Crăciun, pe care am agățat decorațiuni improvizate din hârtie albă și vată. Am cântat colinde. Din când în când se mai uita câte o infirmieră la „distracția” noastră. Știau și ele că avem mare sărbătoare. Când am terminat de „sărbătorit”, m-a luat deoparte Jano.

– Tu, Debreczeni, am nevoie de un om bun. Tu o să fii conducătorul și translatorul. Trebuie să tăiați 80 m³ de lemn, din pădurea colhozului care aparține de spital. Tu te descurci cât de cât în limba rusă. Colhozul este departe. Acolo, condițiile o să fie mai bune. Se duce Ivanov cu voi și știu că nu-l puteți suporta pe bătrân, dar Pavel și Andrei sunt în concediu. Tu alegi 9 oameni, tu îi cunoști mai bine. Porniți în a doua zi a noului an.

După ce Jano s-a îndepărtat, i-am anunțat pe băieți despre ce e vorba, specificând că o să avem mai multă libertate de mișcare.

Eram 30 în sală, dintre care doar nenea Tătar și Csonka Istvan erau mai bătrâni. Le-am spus băieților să se gândească cine vrea să vină și le-am spus că, în orice caz, până mâine trebuie să predau lista de nume cu cei care vor pleca acolo, și am mai adăugat că, dacă voiau, îi voi alege eu.

După micul dejun, i-am întrebat pe băieți ce au hotărât. Ei au cerut ca eu să aleg, fiindcă ei merg oriunde. Și astfel s-a format micuța brigadă formată din Tanko Balint din Gujmeshozeplokt, Tanko Aron din Haromszek, Angi Sandor din Gyergyó, Sipos Bela din Bihor, Balog Sandor din Satu Mare, Peter Koloss din Mureș, Kovacs Istvan din Zala, Kovacs Istvan din Baja, Csaszar Tibor din Ujvidek. Pe foaia adusă de Jano, am scris lista de nume. Înainte de Anul Nou, am primit haine de iarnă bune și cizme de pâslă.

După Anul Nou, la plecare era întuneric. După ora 8, răsărea soarele. Căluțul mic aștepta la fel ca noi, să plecăm. Aceste animale au o putere uimitoare, deși timp de 8 luni se hrănesc intens cu iarbă, la sfârșitul iernii devin ca niște schelete ambulante. La fel se întâmplă și cu vacile, dar totuși supraviețuiesc și dau și lapte.

Doi căluți au fost prinși la fiecare sanie și aceștia au zburat în necunoscut. Stăteam lângă vizitiu. Era o vreme rece, cu o ceață plumburie care înconjură totul. În est, vârfurile Uralilor erau încă acoperite de ceață plumburie. Sufla un vânt subțire și acest vânt face ca frigul rusesc să fie și mai rece. Uralii au început să își dezvăluie vârfurile, în timp ce ne duceam prin păduri aflate pe platoul Uralilor. Păduri pline de brad negru, brad roșiatic, plop și mesteceni. Era uimitor să vezi o grupă de mesteceni albi răsfirați într-o mulțime de brazi negri. De lângă Urali, a apărut uriașul disc roșiatic al soarelui. Parcă s-a întetit vântul. Ori de câte ori drumul intra în vreo pădure, ne simțeam mai ușurați, fiindcă nu sufla așa de tare vântul. Se putea vedea urmele plugului, o dovadă că drumul era bine întreținut. În depărtare erau mai multe colhozuri și, uneori, drumul bun reprezenta siguranță.

Pe băieți nu i-am auzit vorbind; ei stăteau cu spatele în sanie ca să se protejeze împotriva vântului. La un moment dat, vizitiul a oprit sania, s-a dat jos, m-a împins din locul unde stăteam în sanie direct în zăpadă și a început să-mi frece fața cu zăpadă. Fața mă pișca, în special nasul. El mi-a explicat că, dacă nu am grijă de fața mea în astfel de vreme, atunci aceasta o să înghețe cu ușurință. Mi-a mai spus că iarna rusească e foarte primejdioasă și că te poate chiar ucide, dacă nu ai grijă.

Am sosit spre după-amiază la o baracă, care putea să fie o casă de pădurar sau o cabană. Ne-am oprit pentru un timp ca să lăsăm caii să se odihnească și noi ca să mâncăm feliile de pâine și să lingem un pic de apă, ca să ne hidratăm. Vizitiul nostru a intrat în baracă, m-a chemat și pe mine, iar vizitiul celei de-a doua sâni a stat afară și a mâncat. Baraca avea două mese și două scaune lungi. Vizitiul și-a deschis traista, din care a scos o sticlă, din care a băut și m-a îndemnat să beau și eu. De ani întregi nu mai bausem, iar de când ajunsesem prizonier, deloc.

Băutura avea o culoare rozalie, un gust dulceag și era slabă. Cum a curs pe gât în jos, deja am și simțit puterea ei. Dar nu am vrut să mă îmbăt în fața tovarășilor mei de suferință. Nu am mai băut și datorită faptului că organismul meu era slăbit și nu suporta un pahar de băutură în plus.

Pădurea se făcea din ce în ce mai deasă, iar crengile brazilor ne atingeau creștetul capului, iar zăpada de la marginea drumului a crescut la jumătate de metru. Aproape că am adormit. Mă

simțeam tânăr și liber. Visam și planuiam viitorul. Vroiam să trăiesc în Canada, să sap după aur, să prind vulpi argintii, să defrișez păduri, să mă deplasez cu o sanie trasă de câini.

Vise prostești! Dar totuși, câteva sunt adevărate: sunt în Nord, defrișez păduri, mă deplasez cu o sanie trasă de cai. Dar totuși, ceva din sufletul meu simte că o să mi se întâmple ceva important, ceva ce o să reprezinte un moment de cotitură pentru viața mea.

Am ajuns seara târziu în colhoz. Drumul nu se mai vedea, așa că vizitiul s-a lăsat în voia cailor, care, cică, știau drumul și abia așteptau să ajungă în grajdul călduros, să se odihnească și să mănânce fân.

Cei din colhoz nu ne așteptau, fiindcă nu știau ora la care sosim. Ne-au pregătit o baracă mică, care avea paturi din fier; în centrul barăcii era o masă lungă cu bănci și o sobă din cărămidă, la care îți puteai face sau încălzi mâncarea. Cum am pus jos sculele din sanie, au și apărut din colhoz doi tineri cu un coș de lemne uscate. Amândoi erau băștinași, cu pielea galbenă și ochi migdalați. După un timp, a apărut și președinta colhozului, care era și ea băștinașă. Știam că strămoșii mei, în migrațiile lor, s-au stabilit pentru un timp în zona cuprinsă între Volga și Kama și că descendenții lor care au rămas aici sunt rude cu noi, maghiarii. Poate că știu și ei de această rudenie.

Au adus cina seara târziu. Ne-am săturat cu toții. A doua zi ne-am trezit pe o vreme vântoasă. Președinta și cei doi localnici s-au dus să ne arate lotul destinat defrișării, care era la un kilometru distanță de colhoz. Președinta ne-a explicat mie și lui Ivanov că nu este chiar necesar să punem la pământ toată pădurea, ci doar să rărim, să tăiem doar copacii de care aveam nevoie.

Am format trei grupe. Eu ajutam fiecare grupă când avea nevoie. Treaba mergea brici, iar rezultatul a fost că la sfârșitul săptămânii aveam grămezi mari de lemne. Dar cum să nu meargă bine munca, dacă aveam burțile pline? Totuși, ziua de muncă era scurtă. Soarele răsărea târziu și se întunea devreme, așa că abia după ora 9 puteam să începem să muncim, iar la ora 3 încetam lucrul. Deja ne bucuram de ziua liberă de a doua zi, eu în mod special, fiindcă voiam să aflu mai multe despre locuitorii colhozului.

Focul de veghe era aprins, iar bucățile uscate de brad pocneau în sobă. Afară era încă întuneric, iar eu încă moțăiam. Am rugat-o pe președintă să luăm micul dejun mai târziu. Eram curioși ce o să primim de mâncare. Am primit o supă de varză cu bucăți proaspete de pește. Supa era atât de deasă încât lingura se împotmolea în ea. Cele două lipii pur și simplu nu le-am putut termina.

După micul dejun a fost mare veselie. Ivanov nu a dormit cu noi, iar acest lucru ne-a surprins. Poate se temea că nu cumva să-l omorâm, dar cu toții ne-am simțit mult mai bine fără el.

După prânz, am intrat în colhoz, dar președinta nu era acolo, fiindcă plecase undeva de dimineață, așa că noi leneveam, ne șicanam, cântam. Ivanov ne-a spus că după înserare nu avem ce căuta în colhoz.

Nu trebuia să ne spună de două ori că trebuie să muncim, că trebuie să ascultăm de poruncile date. Ivanov era atunci într-o stare destul de proastă; fața lui s-a întins și a devenit gălbuie. Nu ne era deloc milă de el, doar ne miram că se purta așa de blând cu noi. Dar ne-am înșelat.

Într-o zi, după ce ne-am terminat munca, ne-a poruncit să ducem fiecare câte o bucată de lemn în colhoz și ne-a zis că ne va arăta el care bucată de lemn să o ducem. Băieții și eu i-am spus că asta n-o vom face, fiindcă nu vom căra și un brad verde și sculele noastre prin zăpada asta mare. A devenit furios dintr-o dată. Cu siguranță, credea că eu i-am stârnit din nou pe oamenii din brigadă. Încercam să-l conving că treaba nu era așa.

Și-a scuturat pușca, a fixat-o pe mine și a început să urle:

– Imediat te împușc!

Ne-am retras cu pași liniștiți înapoi în colhoz. Până la urmă, s-a întâmplat din nou. Ivanov nu se dezmințe. Iar mă toarnă când vom merge înapoi la lagăr și iar o să stau trei zile la carceră.

– Vedeți, băieți, asta e Ivanov. Iar o să mintă când ajungem înapoi în lagăr, și iar primesc trei zile de carceră, fiindcă îl cred pe el orice le-ar spune.

Peste noapte, cineva a vrut să iasă, dar ușa era zăvorâtă pe dinafară. Aceasta ispravă era, evident, a lui Ivanov. A trebuit să-și facă treaba pe fereastră. Dimineața, ușa era deschisă. Când a apărut Ivanov, l-am luat la întrebări. A negat că ar fi avut vreo legătură cu ușa.

– Bine, atunci azi nu lucrăm!

– Dacă nu lucrați, nu mâncați! a spus Ivanov și s-a așezat în ușă, blocând-o, și i-a gonit pe cei care ne aduceau mâncarea.

După un timp, a venit președinta.

– Ce s-a întâmplat? a întrebat, mirată.

Ivanov și-a spus varianta, cum că nu vrem să muncim, așa că nu primim de mâncare. Președinta s-a uitat întrebător la noi. I-am povestit și varianta noastră, adăugând că, dacă se mai întâmplă o dată, vom da foc barăcii. Președinta l-a dus pe Ivanov cu ea și, la scurt timp, a apărut și micul dejun.

La prânz a apărut din nou președinta și ne-a spus că, dacă nu am mers la muncă, să le ajutăm la treierat. Ne-am dus cu drag. În loc de mașina de treierat, am găsit un căluț care umbla hai-hui pe snopii de ovăz întinși pe jos. Treaba asta se petrecea într-un siloz mare. Câțiva băieți din colhoz adunau paiele cu greblele și rămânea ovăzul curat.

Ovăzul a fost curățat, apoi aerisit. N-am văzut niciodată așa ceva, a fost interesant. Mașinăria de aerisit ovăzul a făcut un praf de nu ne mai vedeam unul pe altul. La un moment dat, președinta m-a dus în biroul ei. La o masă era o fată care scria; președinta i-a zis ceva, după care fata a ieșit. A vorbit cu ea în limba lor, nu în rusă. În câteva secunde, s-a întors cu o farfurie pe care erau trei ouă fierte și două lipii împreună cu o cană de lapte.

– Mănâncă, mi-a zis femeia.

Am mâncat liniștit, nu înfulecând.

– Ce fel de naționalitate sunteți?

– Suntem maghiari, toți! Din 1944 suntem prizonieri de război.

– Am bănuț, a spus ea. Așa că noi suntem un fel de rudenii.

– Și eu m-am gândit, pentru că sunteți într-un loc unde strămoșii noștri au poposit un timp îndelungat înainte să pornească spre Europa. Asta a fost demult. Știu de înrudire. Cu mulți ani în urmă, a fost aici un grup din Ungaria și am luat legătura cu ei. Ei ne-au explicat în ce constă înrudirea noastră. Uite ce-au lăsat aici.

O grămadă de reviste erau în sertar.

– Înainte de război au mai fost și alții aici la noi. Dar acum, din cauza războiului, nu știu când vor mai veni dintre maghiari.

Mi-a arătat o fotografie în care era ea împreună cu câțiva într-o barcă.

– Suntem pe Kama, când ne-am dus la pescuit. Numele kolhozului este Kama, la fel ca și apa care curge pe lângă noi. Noi aparținem poporului vogul. Mai avem frați și pe partea cealaltă a Uralului. Uralul nu este departe de noi. Când este senin, i se pot vedea piscurile.

După ce-am terminat munca, am intrat până la Ivanov.

– Ce va fi, mâine mergem la muncă? l-am întrebat.

– Nu știu ce va fi, se simte foarte rău.

– Du-te înapoi în lagăr și să vină altul în locul tău. Aici nu este medic, nici medicamente, și sigur vei muri.

– Ți-ar plăcea, știu bine! a spus, și în ochi i se văzu o licărire.

– Eu nu vreau moartea ta, așa cum crezi tu.

– Tu ești un om rău, fă cum crezi.

Și am ieșit.

Când am adus micul dejun, băieții mi-au spus că Ivanov, azi-noapte, a plecat spre lagăr într-o sanie.

Mai târziu a venit președinta și ne-a spus să mergem și noi să ajutăm la treierat. Ne-am dus bucuroși. Toată lumea s-a simțit bine aici. Deși eram prizonieri, prin faptul că se purtau bine cu noi, am uitat acest lucru. Nici nu ne-am dat seama când s-a înserat. Seara am primit două găleți de cvas. A doua zi, tot la colhoz am lucrat, dar la cartofi. Alegeam răul de bun. Era destul de dificil, pentru că perioada de maturitate a cartofului era scurtă. De la mijlocul lui mai până la sfârșitul lui septembrie, nu era timp suficient pentru ca el să se coacă și, astfel, ajungea să se strice. Trebuia ales tot timpul. Spre seară au venit ceilalți. În locul lui Ivanov a venit Pavel, bielorusul. Pavel, care se trăgea din vechii iobagi polonezi. Și pe noi ne chema cu apelativul de „pan”, așa cum vorbeau strămoșii săi. Pe noi nimeni nu ne „domnea”; eram doar niște prizonieri. Doar blajinul Pavel.

I-am strâns mâinile, îl băteam prietenește pe umăr, ne bucuram enorm. I-au lăcrimat ochii de primirea făcută, era deosebit de înduioșat. Vedea, simțea dragostea cu care l-am înconjurat. Larma făcută de noi i-a adunat și pe cei din colhoz. Fața președintei radia de căldură. Acum vedea și ea diferența dintre Pavel și Ivanov.

Asta este. Pe front, dragostea de țară te aprinde, puterea legii și frica te împing spre necunoscutul de lângă tine care este împotriva ta, tot așa cum și tu ești împotriva lui. Și ne omorâm unul pe celălalt. Pentru că asta e ordinul. Dacă lupta s-a încheiat și rămâi în viață, atunci poți trăi în înțelegere mai departe. Stă mărturie cazul lui Pavel. Cât am fost prizonier, numai pentru Ivanov am simțit ură și dezgust. Poate așa s-a născut; îmi era milă de el. Îi era bolnav sufletul.

Pavel a venit cu vestea că peste două săptămâni trebuie să ne întoarcem în lagăr. Comisia de evaluare vine pentru un nou consult la Kirov. Lagărul 7 și 8 aveau contract cu combinatul de hârtie.

Zilnic, între 400 și 600 de prizonieri lucrau în industria lemnului. La fiecare trei luni, muncitorii erau schimbați. Niciun prizonier nu rezista la munca foarte grea. Mâncarea foarte proastă și puțină făcea ca în trei luni muncitorul să nu mai reziste. Iarna, din cauza zăpezii mari cât un stat de om, era aproape imposibil să lucrezi. Pe lângă topor și fierăstrău, fiecare muncitor trebuia să aibă și o lopată. De lângă trunchiul copacului trebuia înlăturată zăpada ca să poată fi tăiat. Ei trebuiau să producă în 8 ore de muncă 3 m³ de lemn, apoi tăiat la un metru lungime – asta era norma de 100% a muncitorului. Norma de 75% era de 2,25 m³. Lemnul tăiat trebuia stivuit și aranjat în așa fel încât să nu cadă. Crengile subțiri trebuiau adunate într-o grămadă. Era o muncă peste puterile omului. Nu era de mirare că după trei luni de muncă muncitorii erau la pământ. Vara era mai ușor. Atunci, cu grebla, adunam crengile într-o grămadă.

Alimentația era foarte slabă. Prioritatea numărul 1: totul pentru front. Această prioritate ne-a costat foarte mult. Civili stăteau la coadă pentru pâine. Întreținerea prizonierilor era asigurată din Kirov și estul Kotlasului. Pâinea era rea la gust și din făină de ovăz, de două kilograme, sub denumirea de „bubunka”. Era și pâine albă, dar aceea era pentru bolnavi și ofițeri, adică ofițerii-prizonieri. Aceștia, doar dacă voiau, munceau.

Pâinea albă era amestecată cu făină de soia. Pe toată perioada prizonieratului, de două ori am fost bolnav. Cu diaree – 3 săptămâni, cu hepatită – 7 săptămâni. În această perioadă am primit pâine albă.

Așa cum am menționat deja, am vrut să emoționez cititorul cu aceste detalii asupra vieții de acolo.

Din brigada noastră mică s-a format o echipă bine sudată. Dintre toți, trei erau de la oraș, iar ceilalți șapte erau de la țară, fii de țărani. Ne cunoșteam bine unii pe alții; am avut timp să ne povestim viețile. Eu, Kovacs Pista și celălalt Kovacs Pista eram orășeni. Ceilalți, țărani. Primul Kovacs din Zala și celălalt din Baja, era marinar. Niciunul dintre noi nu mai lucrase la tăiat lemne. Asta am învățat de la băieții de la țară, mai ales de la Angi Sandor și Tanko Balint. Pot să spun că rușii ne ajutau cum puteau, în funcție de împrejurări. Chiar și în sărăcie vedeam efortul.

Cât timp am avut hepatită, primeam, timp de 7 săptămâni, 50 de grame de zahăr. Porția normală era de 10 grame de zahăr zilnic.

Dacă ieșeam la muncă și, după câteva ore, comandantul lagărului primea prin radio că se apropie un front de aer rece, de -33 grade Celsius, și că toată lumea trebuie să fie precaută, venea un mesager călare care aducea ordinul de întoarcere în lagăr. Ordinul era de marș forțat, dar niciunul dintre noi nu putea fugi de slăbiciunea pe care o aveam în corp.

Următoarele două săptămâni petrecute în colhoz au fost pentru mine cele mai fericite din tot prizonieratul meu. Nu știu cum erau ceilalți, din acest punct de vedere, dar și după mulți ani mă gândesc și îmi amintesc cu plăcere de acele zile. Legăturile aproape de rudenie care ne uneau în această perioadă grea de prizonierat erau speciale. Pavel era un om de inimă.

– Să rămâi în colhoz, să nu tremuri pe lângă noi! i-am spus.

– Nu se poate, dacă vine controlul, ce-o să fie? a răspuns el.

Nu peste mult timp avea să fie lăsat la vatră, și nu voia să fie amânat. În fiecare dimineață ieșeam din colhoz spre pădurea frumoasă cântând cântece militarești. Pavel radia. Mâncarea s-a îmbunătățit – în fiecare seară, o bucată mare de pește ne aștepta în supă. Carnea roșie a peștelui era dumnezeiască, parcă se topea în gură.

Le-am zis băieților că, dacă mai continuăm așa încă două săptămâni, ne vom îngrășa și vom ajunge să fim cotați ca muncitori 100%.

– Nu ne pare rău și să fim, au răspuns ei.

M-am înțeles cu președinta ca în cele două după-amiezi rămase să facem un program artistic. A fost de acord. Ne-am organizat între noi și am stabilit că vom cânta, dansa și ne vom distra. Bineînțeles, în maghiară! Pot să spun că a fost grandios. Sala de cultură era plină. Și în fața

sălii, la fel. În prima și a doua duminică am prezentat cântece și dansuri maghiare. În prima duminică am cântat cântece de haiducie, mai multe cântece oștenești, marșuri, apoi dansuri. Angi Sandor a dansat jocuri populare secuiești, Beres Joska și Hunyas Misi dansuri din Satu Mare – fecioreasca din Satu Mare. Muzica și ritmul au fost date de palmele și vocile noastre. Am cântat „Ce bine îi merge călărețului soldat”. Apoi, câteva cântece mai triste. A fost un succes total.

Așa ceva nu s-a mai văzut aici. Am prezentat dansuri. Fetele nu au vrut să danseze cu noi. Când voiam să invităm câte una la dans, aceasta fugea chicotind. Așa am ajuns să dansăm între noi băieții, chiuind nebunește. În versurile cântecelor am introdus și cuvinte cu două înțelesuri. Publicul vibra împreună cu noi. Niciun chip rusesc nu era în zonă. Îmbrăcămintea lor era destul de colorată. Roșu, negru și albastru închis dominau în coloristica lor. Femeile umblau și ele în pantaloni. Încălțăminte era diferită. Cele tinere purtau încălțăminte din blană, iar cele mai în vârstă purtau cizme sau opinci. Dar ce fel de opinci? Scoarță de copac. Aici, în Nord, unde iarna ține șapte luni, aceste opinci rezistă o iarnă întreagă. Se pot face manual, acasă. Mesteacăn și plop este din plin. Bucățile de un metru, un metru și jumătate lungime, se țin deasupra focului sau la abur. Se taie la 2-3 mm grosime și 3-4 mm lățime. Erau îmbrăcate apoi cu diferite bucăți de piele de animal, cu blană. Câteva bătrâne aveau capul acoperit cu un batic. Aceștia au fost spectatorii noștri care, îmbrăcați astfel și asudați, au rezistat eroic și ne-au aplaudat frenetic până la sfârșit.

Totul are un sfârșit, odată. A doua zi, plecam. Ne-am trezit devreme. Doar după răsăritul soarelui am pornit prin zăpada mare. Am primit un mic dejun copios. După masă, președinta m-a chemat la ea:

– Hai cu mine.

Ne-am dus în biroul ei. Din sertar, a scos o podoabă de mestecăn oval și mi-a dat-o. Nu era un mestecăn obișnuit, pentru că trunchiul nu era rotund, ci oval. Avea încă scoarța pe ea. Pe față era arsă o dansatoare șamană. Masca șamanei era un cap de urs, iar în mână ținea o tobă cu panglici. Artistul a ars pe margini diferite simboluri: cap de urs, cap de lup, un pește întreg, un șoarece și o bărcuță. Era o lucrare frumoasă.

– Mulțumesc frumos, dar eu nu am ce să-ți dau.

– Nici nu trebuie, a zis.

– Ți l-am dat ca atunci când ajungi acasă să-ți aduci aminte de noi.

I-am mulțumit și am sărutat-o pe obraz. A izbucnit în lacrimi, atât de afectată era.

Am pornit, sub privirile tuturor din colhoz. Până când am ajuns la pădure, am văzut cum ne salutau oamenii din colhoz. Înaintam greu. Două luni bune am petrecut în colhoz, iar în acest timp a nins; zăpada de pe drum nu era bătătorită deloc.

Cei doi din colhoz ne-au spus că ar trebui să mai coborâm din căruțe, din când în când, pentru cai. Așa că am mers și pe jos. Nu era foarte frig. Bătea vântul, dar copacii pădurii atenuau puterea lui. La amiază a început viscolul. Jumătatea drumului era departe, iar baraca pădurarilor și mai departe. Cei doi comandanți s-au sfătuit:

– Ce să facem?

Era sfârșitul lui februarie, când vremea era capricioasă. Primăvara își arăta puterea, zilele deveneau mai lungi, iar puterea soarelui creștea. Dacă cei doi comandanți nu știau ce să facă, cine să știe? Totuși, știau măcar din experiență că acum, primăvara, vin marile furtuni de ninsoare, care pot începe într-o clipă și pot ține zile întregi.

Am decis să ne întoarcem repede. Foarte greu am întors sania și, cât de repede am putut, ne-am grăbit să ajungem între pereții colhozului. Înapoi înaintam și mai greu. Zăpada acoperise totul. Caii abia se mai puteau mișca. Furtuna de zăpadă ne lovea nemiloasă. Eram orbiți de zăpada viscolită. Aproape că nici nu mai ninge, dar vântul răscolea zăpada așternută. Morți de oboseală, am ajuns la colhoz, spre bucuria celor de acolo, cred eu.

Cei de pe pământurile noastre nici nu-și pot imagina ce înseamnă o furtună de zăpadă. Ca și în țările calde, taifunul și tornada, aici viscolul poate omorî, te face una cu pământul. Te cuprinde și te sufocă.

Eu am mai avut parte de așa ceva. Ne-am dus la Kotlas după mâncare, într-un oraș aflat la 800 km depărtare, la confluența a două râuri, unde Dvina de Nord curge în Marea Albă. Șase dintre noi au mers ca prizonieri să încarce vagoane. Vagoanele erau încărcate când, dintr-o dată, s-a declanșat viscolul. Zece zile am lenevit în căldură până când am putut porni. Furtuna a fost atât de puternică, încât abia am putut dezăpezi șinele de cale ferată. După două săptămâni de la plecare, am ajuns în lagăr. Știau de viscol doar de la radio și din lipsa proviziilor: nu mai aveau unt, zahăr, făină, pește sărat, medicamente.

Viscolul a durat cinci zile. Lovea fără milă. Nu se vedea pădurea din cauza vântului. Lemne de foc, din fericire, am primit de la colhoz. Aveau destule. Temperaturile au scăzut, era foarte frig. Viscolul aduce întotdeauna frig. Ce ciudat! Vremea de aici era ciudată.

Am pornit din nou, spre supărarea celor din colhoz. Mulți dintre ei ar fi vrut să rămânem acolo. A fost un vis deșertat, din partea tuturor.

Niciun semn de direcție. Conducătorul stătea pe gânduri. În fața noastră erau troiene de zăpadă, și nu ne-am putut folosi de cai deloc. Trebuia să ne croim drum prin troiene, asudând ca niște cai de cursă. În anumite locuri, zăpada era mai mică. Spre seară, am ajuns abia la casa pădurarului. Pe cei patru cai i-am legat în colțul stabilit pentru ei, căci nici ei nu pot supraviețui frigului năprasnic. Aceste animale sunt uimitoare, căci pot supraviețui iernii groaznice de aici timp de 7-8 luni. Nimeni nu este în stare ca, în așa-zisele patru luni de „vară,” să adune furaje suficiente pentru iarnă. Ovăzul crește pe aceste meleaguri, dar cine are atâta pământ încât să cultive destul ovăz pentru animale? Așa că bieții cai au devenit omnivori. Au mâncat coji de cartofi, varză, pâine, tărațe – practic orice rămânea de la bucătărie. Și aici, nu rămânea mult. Așa că, spre sfârșitul iernii, abia mai stăteau în picioare. Le puteai număra coastele cu ochiul liber. Vacile erau la fel de mici ca și caii. Probabil din cauza climei extreme și a apropiării de Cercul Polar, cercetătorii și savanții ruși au creat aceste specii de animale. Îmi era foarte milă de ele.

A doua zi, am pornit foarte devreme. Spre prânz, am ajuns la drumul principal. Aici deja se vedeau urmele plugurilor, dar acestea nu au trecut pe drumurile lăturalnice. Pe aceste drumuri puteai călători doar cu sania. Când am ajuns pe drumul principal, ne-am urcat și noi în sănii și, înainte de a se întuneca, am ajuns în lagăr. După două luni bune, ne-am întors „acasă.” Tanko Balint a avut dreptate: lagărul era casa noastră. Intrând în cameră, am avut parte de o primire nemaipomenită din partea colegilor de suferință. Au început întrebările din ambele tabere.

Pe mine mă aștepta o scrisoare de la mama. A fost o surpriză plăcută. În fiecare scrisoare, mă întreba când vin acasă. Îi răspundeam exact ceea ce ne spuneau rușii: „în curând.” În cei patru ani de prizonierat, mama a primit vreo 11 scrisori de la mine, deși îi scrisesem mult mai multe. De multe ori le recitesc, gândindu-mă la anii petrecuți acasă, precum și la toate chipurile cunoscute. Amintiri de neuitat.

Cei din Kirov au venit și, timp de trei zile, ne-au evaluat și consultat fără oprire. Pe noi ne-a evaluat viscolul și n-am luat parte la evaluările comisiei. Trei luni am scăpat de brigada

forestieră. Când va veni comisia data viitoare, va fi deja primăvară, iar munca în pădure va fi mult mai ușoară. Vor fi ciuperci, zmeură, mure, afine și, uneori, ouă de păsări. Ne părea rău pentru păsărele, dar, oricum, pădurile erau defrișate, așa că nu mai rămânea oricum nimic. Nici măcar tufișuri.

Așa s-a încheiat excursia noastră. Cel mai mare câștig pentru mine a fost faptul că mi-am cunoscut rudele foarte îndepărtate. Citisem mult despre popoarele fino-ugrice, despre rudele noastre, dar niciodată nu aș fi crezut că voi întâlni vreunul dintre ei. Totuși, am avut această șansă. Mă simt privilegiatul sorții. Trebuie să scriu asta, fiindcă a fost una din cele mai interesante întâmplări din viața mea.

PROFESORUL DE GERMANĂ

Omul vede mii de fețe în viața lui. Unele rămân pentru totdeauna, exact ca fața acelui neamț. După ce ne-am dat jos din vagoane, ne-au spălat și îmbrăcat, și au venit și nemții să ne întrebe cine suntem și de unde venim. Când au văzut că suntem maghiari, s-au întors; noi nu eram prea interesați. Din cauza răniilor de la picior, am stat mult la pat, așa că i-am cunoscut foarte târziu. Deja umblam în cârje când m-am întâlnit prima dată cu el pe hol. Mai târziu, am aflat că primește porție dublă de supă pentru că este poet și, umblând din cameră în cameră, îi înveselește pe bolnavi cu poezii și anecdote.

– Nici nu-i rău! – m-am gândit eu.

El m-a întrebat prima dată, în limba rusă, cu ce sufăr. Pe atunci, nu știam bine rusa. Am trăit trei ani la Bistrița și, având în vedere că patronul meu era sas, înțelegeam și ceva germană. S-a bucurat, și într-un amestec de germană, rusă și gesturi, ne-am făcut foarte bine înțeleși. M-a îndemnat să învățăm împreună limbi străine, ca să treacă timpul mai repede. Mi-a zis că este din Königsberg și că era profesor la universitatea din oraș.

– Am lucrat în Bistrița la un sas, așa că înțeleg puțin germană; eu sunt maghiar, dar știu și românește.

– Nici nu pomeni de români! Sunt un popor de hoți și mincinoși.

A făcut rost de hârtie și ne-am pus pe treabă. Pe mine m-a interesat, mai ales pentru că la Bistrița frecventam un curs de germană. Trebuia să avem grijă ce scriam, fiindcă rușii nu-i suportau pe prizonierii care scriau. Luam notițe. O dată la trei luni, ne lăsau să scriem o carte poștală, iar cei care erau pedepsiți, o dată la șase luni.

Mi-a spus că este bavarez și că părinții lui, înainte de război, se stabiliseră în Königsberg. Prusacii sunt blonzi cu ochi albaștri, dar el era destul de brunet. Era un mare fumător, în stare să-și dea pâinea pentru un pic de tutun. Era o tragedie pentru el când nu avea țigări. Pe atunci, mai fumam și eu. În vara lui 1945, deja munceam în brigadă sau mergeam la câte un localnic la săpat cartofi sau tăiat lemne. Oriunde munceam, primeam câte ceva și, de cele mai multe ori, chiar și tutun. Când vedeam câte un chiștoc aruncat de localnici, îl ridicam imediat. Le dădeam profesorului, iar el spunea că tutunul din chiștoace era foarte tare. Se găsea tutun de vânzare, dar acela nu avea „niciun Dumnezeu.”

Profesorul meu neamț, Pinneberg, așa era numit și așa își scria și numele, era o figură interesantă. Era numai piele și os. Chelia îi strălucea ca luna plină. În capotul său maro, dacă intra undeva în încăpere, dădea un „Bună ziua!” puternic și începea imediat să vorbească ungurește. Dacă nu știa cuvântul, atunci se uita pe hârtia din buzunarul lui și îl citea. Îi plăcea infirmierelor de el, fiindcă glumea cu ele. Nu avea încă 45 de ani și lucra în birourile militarilor. Avea patru copii acasă, iar nevasta lui era profesoară. La învățat, era mai sânguincios ca mine, deoarece avea mai mult timp. N-a făcut parte niciodată dintr-o brigadă. Pe tot parcursul prizonieratului, a fost internat în secția pentru cei distrofici. Acești bolnavi nu au nicio boală, dar din cauza înfometării sunt atât de distruși, încât abia mai trăiesc. Prizonieratul nu e nici pe departe un bal mascat!

Vara, la umbra spitalului, povesteam ore întregi. Nu mai știu dacă era duminică sau nu. Am vorbit despre Ardeal și istoria lui. El știa că Ardealul a fost colonizat de sași încă din secolele XI-XII. Tătarii au nimicit populația Ardealului, iar regii maghiari au chemat sașii și șvabii din Banat în secolele XVII-XVIII. A început să înșire denumirile germane ale cetăților și orașelor colonizate de ei. Apoi s-a întors spre mine:

– Sigur ai auzit de Mărășești, de capcana de la Mărășești.

Am aprobat. Învățam despre asta la școală. Este istorie. Da, istorie, dar istorie mincinoasă, deoarece nu este adevărat că acolo nemții au fost învinși. Comandantul Kackengein a cerut să poată trece, dar românii l-au refuzat. Atunci, comandantul a spart frontul românesc de la Mărășești și și-a continuat marșul. Acolo au murit mulți soldați germani, dar nu a fost nicio victorie românească. Istoria română este plină de minciuni și înșelătorii. Și-au construit istoria pe legende și povești. Și această istorie se învață la școală.

Germanii sunt oameni preciși și de bază; dacă ei fac ceva, la acel lucru nimeni nu are ce repara. Cu brigăzile germane totdeauna au fost probleme. Numai, din când în când, își făceau norma. Vara mai mergea, dar iarna nu făceau nici jumătate.

Cum ajungeau în pădure, primul lucru pe care îl făceau era focul, ca să se încălzească. Degeaba venea gardianul să-i pună la muncă; ei trăgeau de timp. Zăpada era mare și scârțâia. Gardianul era nervos, dar degeaba. La fiecare sfârșit de lună, acesta era atenționat că, din cauza „nemților lui,” nu putea îndeplini planul. Nemții o țineau una și bună: „Noi n-am lucrat niciodată în pădure, duceți-ne în fabrică și o să vă arătăm ce știm noi!” N-au avut ce să le facă; pe cei mai

puternici i-au dus în Kirov să lucreze în fabrici. Cei rămași erau distrofici sau invalizi, ca și profesorul meu.

Amintirea lui, figura lui, nu le-am uitat nici acum. Am fost de multe ori împreună, într-o comuniune. Deși nu ne puteam înțelege prea bine prin vorbe, totuși ne înțelegeam unul pe celălalt. Fii ai două națiuni diferite, uniți în suferință.

NOUĂ ZILE DE CARCERĂ

Nu-i mare lucru nouă zile de carceră. Carcera în armată este mană cerească. Soldatul, dacă greșește, poate ajunge foarte ușor la carceră. Și nu este chiar atât de rău, dar în prizonierat, este altă mâncare de pește – chiar o tragedie. Un prizonier corect, liniștit, care își mănâncă porția lui de-a lungul anilor corect, nu poate să se îngrășe, nu se poate sătura niciodată. Tot timpul e flămând, ca un câine legat pe lanț. Și acest prizonier care nu e sătul niciodată slăbește din puteri, abia mai poate să umble. Dar să mai și muncească? Totuși, dacă e condamnat la muncă, trebuie să muncească! Eram în lagărul-spital când ne-au dus la fabrica de ciment cu brigada, pentru lucru. Era spre sfârșitul lui mai și afară era o vreme plăcută. Cimentul vrac, cărat toată iarna în vagoane, era din belșug sub vagon, pe șinele trenului. Acest ciment căzut din vagoane până la primăvară înghețase. Tone întregi de ciment irosit, sub vagoane. Această risipă enormă nu putea fi acoperită. Noi eram acolo, și, din acest motiv, trebuia să-l facem să dispară. Și lagărul avea de câștigat din asta. Noi, prizonierii, primeam la masă 200 de grame de pâine și o linguriță de ulei. Munca era foarte grea, un chin pentru puterile noastre. Târâncopul, bara de fier, bucățile înghețate de ciment, care trebuiau cărate departe, într-o groapă. Până la prânz eram epuizați. Așteptam cu nerăbdare goarna fabricii care anunța amiaza. Cădeam epuizați, la grămadă. Infirmiera aducea imediat pâinea și uleiul. Când goarna fabricii anunța sfârșitul zilei de muncă, noi ne grăbeam să punem sculele jos. Dar Ivanov a sărit imediat și ne-a spus că mai trebuie să lucrăm, fiindcă nu ne-am făcut norma. Nu am vrut să mai lucrăm. Ivanov, nervos, ne amenința degeaba că mă va reclama pentru încetarea muncii. Nu a reușit să ne intimideze. Pur și simplu, ne-am așezat lângă scule și am așteptat. A și sosit omul care răspundea de scule.

– Nah, vezi? Trebuie să predate sculele, ziua de lucru s-a terminat.

Ivanov putea să mă omoare cu ochii lui plini de ură. Nu a scos niciun cuvânt. După ce am predat sculele, un scurt „davaj,” „pasli” (haideți să mergem).

A doua zi, n-am mers la lucru. Și nici după aceea. Pe mine, o infirmieră m-a condus la comandament, fiind chemat. Ivanov m-a pârât – că n-am vrut să mai lucrez și că i-am incitat și pe restul prizonierilor.

– Ivanov minte, – am spus eu. Noi nu avem normă de lucru.

– Tu nu ai niciun drept, ești prizonier, ai înțeles? Dacă mergi acasă, poți să-ți ceri drepturile.

– Trei zile de carceră. O să ai timp destul acolo să-ți aduci aminte ce înseamnă să fii prizonier.

M-au și băgat la carceră.

Zilnic, 200 de grame de pâine și 80 dl de apă. Dimineața și seara puteam să merg la toaletă. N-a fost tot timpul așa, fiindcă n-aveam de ce. Dar mergeam la muncă. Nu mă ofeream. N-am vrut să mă cert cu comandantul, fiindcă era degeaba. Am tăcut. Din cauza porcului de Ivanov am ajuns la carceră. Niciun gardian nu ne cerea normă. Doar la tăiat de lemne era normă. Acolo încercam să ne facem norma. Cum am mai spus, vara era mai bine, dar iarna era mai greu.

A doua oară când am ajuns la carceră a fost din vina mea. Când curățam toaletele și treceam pe lângă casa surorii gardianului care mă însoțea, aveam obiceiul să ne odihnim. Femeia era în curte împreună cu copiii ei de mai multe ori. I-am făcut cu mâna și femeia m-a recunoscut. Drumul era la 6 metri distanță de casa femeii. În fiecare sâmbătă făceam baie. Totdeauna rămâneau bucăți de săpun de la ceilalți și eu le strângeam. Civili nu aveau săpun. Valora mult. Pentru că a doua zi Andrei ar fi fost gardianul care venea cu mine, i-am dat de înțeles femeii că mâine îi voi aduce marfa. Dar, a doua zi, am crăpat de ciudă când, în locul lui Andrei, a apărut Ivanov. Toată ziua a fost stricată. Știam că mă urăște și că am s-o pătesc din nou cu el. Dar mahorca femeii era bună și gustoasă. Când am terminat munca și am încărcat roabele, i-am rugat pe tovarășii mei să rămână mai în spate iar eu am să-i aștept la colțul casei, pentru ca Ivanov să rămână și el mai în spate. Așa s-a întâmplat: noi, primii cu roaba, deja ne odihneam la colțul casei. Femeia era în poartă și mi-a aruncat mahorca. Eu i-am aruncat săpunul. L-a prins și a și dispărut sub poartă. Eu m-am împiedicat de ceva și am căzut pe burtă, dar tutunul era deja ascuns. Ivanov a observat ceva și a fugit imediat la mine, cu pistolul în mână, strigând că ce vreau, să intru în casă? Nu știu că n-am voie?

I-am spus că îmi făceam treaba, la care el a zis că mint, că nu este adevărat.

– Iar ajungi tu la carceră, nu te teme.

– Ești închis, porcule! – mi-a spus în ungurește.

„Sto, sto,” mă întreba strigând. L-am lăsat să urle, nefiindu-mi teamă de el. Ca gardian, știam că nu avea voie să mă bată, eu fiind prizonier. Dar știam că mă va pârlî din nou.

Așa a și făcut. Am primit trei zile de carceră. Asta e porția prizonierului deștept. Am executat și acele zile de carceră. Atâta noroc am avut că în acea săptămână era un gardian căruia îi plăcea

șahul. Târziu în noapte, când lumea dormea, a deschis vizeta și m-a întrebat dacă știu să joc șah.

– Ceva, nu prea bine.

– Haraso.

A și adus piesele și am jucat. Toată noaptea, până dimineața. Nu eram un jucător înrăit. Nu-mi plăcea să joc atâta, fiindcă era obositor. Singurul avantaj era că dimineața îmi dădea o bucată de pâine, un ou fiert și o bucată de slănină. Erau delicatese pentru mine. Una-două, am mâncat totul, fiindcă un prizonier flămând nu pune deoparte nimic. Am și adormit imediat. Chiar și supa de la amiază o consumam în loc de apă, iar apa o puneam deoparte pentru seară. Speram ca partenerul meu de noapte să mai aducă ceva de mâncare, și acesta aducea. Cred că abia aștepta să jucăm șah. Nu era un geniu al șahului, dar a câștigat de mai multe ori decât mine. Nu mă străduiam atât cât se străduia el.

Oricum, acele trei zile de carceră au fost mai plăcute decât celelalte. Chiar și în ghinion există noroc. Cele trei zile au fost cele mai scurte zile de carceră.

Era iarnă. Aveam cizme din păr de cămilă, haină vătuită și suba, pe care le-am purtat în cele trei zile. E o probă de foc, în condițiile în care e frig și organismul e slăbit să stai la carceră. Primeam pâinea și micul dejun, apoi veneau după mine. M-am dus la magazia de lângă poarta lagărului. Era plină de paturi de fier, saltele, unele dintre ele fiind pline cu paie. Pe gardianul de serviciu îl știam, fiindcă i-am dus de câteva ori lemne de foc.

– Pentru câte zile ai venit? – m-a întrebat.

– Pentru trei zile – i-am răspuns.

– Ivanov? – a întrebat gardianul de serviciu.

– Da – i-am răspuns.

N-am crezut că Ivanov mă va pârî. Dar nu era genul de om care să nu o facă. Avea o părere diferită despre ce însemna a fi gardian și prizonier, față de ceilalți. Probabil, după părerea lui, prizonierul era tot inamicul. Nimeni nu l-a văzut niciodată zâmbind sau râzând. Cu fața lui alungită, plină de pistrii, privea lumea cu suspiciune. Toată lumea, inclusiv ceilalți gardieni, îl ura. Poate era pocăit, fiindcă avea tot timpul Biblia sau vreo altă carte de rugăciuni din care citea. Degeaba, el era piaza mea rea.

Degeaba, fiecare are soarta lui. La orice trebuie să ai și noroc. Cum ne întorceam spre lagăr, înainte de Mátészalka, am fost atacați de trei avioane rusești. Unul dintre avioane m-a luat la țintă. Am văzut ce voia. N-am avut ce face, m-am culcat la poalele unui salcâm tânăr. Rafalele au trecut razant deasupra capului meu, dar nu m-au nimerit. Apoi au apărut două avioane de vânătoare nemțești și au doborât două din cele trei avioane rusești, iar al treilea avion rusesc a fugit de acolo.

În prima linie a frontului, duceam armament. O grenadă a căzut între cai. Unul dintre cai și-a împrăștiat mațele, iar celălalt cal a căzut instantaneu. Cel care conducea caii a căzut fără un sunet. Eu n-am pățit nimic.

După ce am căzut în prizonierat, am mers de la Bamaşujváros până la Debrețin, pe jos. Ne întindeam pe o distanță de 800 de metri, în rânduri de câte cinci. Eu eram pe margine. Când am căzut în prizonierat, rușii ne-au tras de pe noi hainele bune. Cel care mi-a luat mantaua mi-a dat în schimbul ei o manta albastră nemțească. Atunci nu știam că mantaua aia aproape că o să-mi aducă moartea. Cum mășăluiam spre Debrețin, a trecut pe lângă noi un detașament de cazaci care se duceau pe front. Ofițerul cazac era călare pe lângă ei. Când a ajuns lângă mine, m-a chemat la el. Am arătat înspre mine: Eu? Da, eu.

— Sto naci ești? m-a întrebat el.

— Maghiar, am răspuns eu.

— Nu, ești nazist.

Ofițerul cazac a început să mă lovească peste față cu cravașa. După, a dus mâna la pistol.

— Țsta o să mă împuște! Nu va fi tras la răspundere, doar suntem pe front! am zis în sinea mea.

Am înlemnit! Cineva mă va îngropa, nimeni nu va ști de mine. Atunci, de nicăieri, lângă calul ofițerului cazac a explodat o grenadă. Calul a luat-o la galop, iar ofițerul cazac nu l-a mai putut struni înapoi lângă mine. Eu m-am făcut pierdut printre ceilalți prizonieri, trăgând mantaua albastră, blestemată, de pe mine.

— Mai bine să-mi fie frig decât să mai pățesc din nou așa ceva!

Un prizonier mai bătrân mi-a aruncat pe umeri o pătură care mi-a prins bine în vagonul care mă ducea spre patru ani de prizonierat.

Când am căzut prizonieri în centrul orașelului Mezőcsát, în 1944, viețile noastre atârnavă de un fir de păr. Linia frontului de pe Tisa, care a durat două săptămâni, a cauzat multe pierderi printre ruși. Când au străpuns frontul de pe Tisa, au încercuit orașelul Mezőcsát. Apărarea noastră s-a risipit. Noi am rămas doar opt. Doi răniți i-am lăsat la moara de la capătul orașului. Noi, cei opt, umblam fără rost prin oraș. Abia am ajuns în centrul orașului, că am nimerit în fața unor ruși. Ne-am oprit. I-am numărat într-o secundă. Ei erau optsprezece, iar noi doar opt. Noi aveam opt puști, iar ei aveau șaptesprezece mitraliere și un pistol. Pistolul era la ofițer. S-au oprit și ei, dar apoi au înaintat încet spre noi. Le-am spus alor mei să pună încet puștile pe pământ. Am făcut și eu la fel. Viețile noastre, în acel loc, în acel moment, atârnavă de un fir de păr. Am avut noroc. Băieții mei abia aveau optsprezece ani, niște băiețandri trimiși pe front. Eu eram cel mai în vârstă, aveam douăzeci și doi de ani. Rușii, cum am văzut eu, erau de vârsta noastră. Doar ofițerul și încă un soldat rus păreau a fi mai în vârstă. Mai târziu am aflat că cel mai în vârstă dintre ruși pe care i-am întâlnit atunci era din Basarabia și vorbea românește. Ne-au dezarmat și a trebuit să aruncăm deoparte grenadele. După aceea a început jaful. Am rămas în cămașă, mi-au luat ceasul. S-a bucurat de ceas, de parcă și-ar fi găsit un țel în viață.

Am avut noroc și cu faptul că rușii nu erau beți. Omul treaz judecă altfel decât omul beat. Omul, pe front, se schimbă, devine dur, devine chiar animal.

Acolo și atunci, în clipele acelea cu gust amar, mi-au trecut multe prin cap. La începutul anilor '40, mă aflu într-o tabără de tragere. Într-o după-amiază, a sosit un ofițer cu rang înalt la noi. Seara, la focul de tabără, a venit vorba despre vitejie. Printre altele, ofițerul ne-a întrebat ce face un soldat maghiar pe front, dacă acesta este încercuit. Multă vreme, niciunul dintre cei care stăteam la focul de tabără n-a răspuns nimic. Apoi, unul dintre noi a răspuns:

— Se predă.

— Pe dracu'! s-a răstit ofițerul.

Ofițerul a continuat:

— Soldatul maghiar niciodată nu se predă, mai bine moare pentru țara lui! Asta să nu uitați, niciodată!

— Soldatul maghiar primește întotdeauna în față glonțul inamic. Ați înțeles?

Noi, ceilalți, am răspuns în cor:

— Am înțeles!

Atunci și acolo, când ne-au încercuit rușii în centrul orașului, mi-am reamintit vorbele și porunca celui ofițer de rang înalt. Eram în aceeași situație, dar instinctul de supraviețuire este mai puternic decât orice ordin. Nu aveam dreptul să omor șapte oameni tineri. Dacă așa a fost să fie, cine-i de vină?

M-am întâlnit și cu ofițerul acela de rang înalt, în lagărul 8. Se plimba. Puteam să-l întreb de ordinul pe care ni l-a dat: Să nu ne predăm! Dar am tăcut și nu l-am întrebat nimic. De altfel, pentru ce?

Am povestit lucrurile astea ca să simțiți și voi prin câte am trecut. Numai câteva, fiindcă au fost mult mai multe.

Nu sunt o persoană foarte religioasă. Nu mă rog niciodată. Mama și sora mea erau catolice practicante și nu era zi în care să nu meargă, uneori chiar și de două ori, la biserică.

Când am ajuns a 3-a oară la carceră era groaznic de frig. Mă bazam pe bunul simț al gardianului. Iarna se înserează repede. Oamenii se retrag în casele lor călduroase, și doar cine are ceva urgent de rezolvat umblă pe stradă. Eram bine îmbrăcat. Aveam suba pe mine. Pături erau destule. Stăteam sprijinit cu spatele de sobă și nu-mi păsa de frig. O să treacă cumva. Pe la miezul nopții, a venit gardianul și m-a chemat în camera lor. Acolo, mi-a dat câțiva cartofi copti să mănânc și să beau un pahar de cvas. Mi-a arătat un colț unde să mă întind și să dorm. A stins lampa, a închis ușa și am dormit amândoi duși. Ziua, nu mă mișcam deloc. Nu-mi era frig deloc. Mă gândeam la mama, la frații mei, la surorile mele, la iubita mea. Oare când mergem acasă?

Și asta a trecut, gândeam eu, urcând scările. Băieții m-au speriat când am intrat în cameră.

— Cum de nu lucrați?

— Avem un medic nou, o femeie minunată. Nu ne lasă la lucru până afară este așa frig. O să vezi și tu ce femeie bună este.

Asta a fost povestea celor nouă zile de carceră și pe Ivanov să-l ia dracu', acolo unde putrezește. Cu sufletul lui, cu tot.

DOMNUL DOCTOR KOVES

Din negura timpului vreau să descriu persoana doamnei doctor Köves și întâlnirea cu ea. Era înconjurată de o lumină diafană. Ea este tatăl, apărătorul și binefăcătorul prizonierului maghiar. Umbla zvonul că ar interveni pentru noi chiar și la Stalin. Se spune că umblă prin taberele de prizonieri să vadă ce se întâmplă acolo.

Parcă în vara anului 1946 a vizitat și lagărul nostru. Vestea că se află la noi în lagăr s-a răspândit ca fulgerul. Cine este, ce poate fi acest om? Nu poate fi un oricine, dacă se plimbă așa prin lagărele rusești. Trebuie să știe bine limba rusă și să fie un om respectat de ruși.

Am lucrat o lună întreagă în colhoz. Am săpat pentru a doua oară cartofii și am strâns și fânul. Încă nu eram repartizat în altă parte, așa că, acum vara, mă retrăgeam undeva și citeam. În patru ani, am citit toate cărțile existente în limba maghiară și în limba română, din bibliotecă.

Am fost chemat, mi s-a spus că mă caută cineva.

— Oare cine mă poate căuta, pe mine, aici, în prizonierat? Vreo veste de la unchiul Laci? m-am gândit eu.

Mama îmi scrisese că și el e prizonier, dar în Caucaz. L-am căutat în ziarul nostru, „Cuvântul Liber.” Dar speram degeaba să primesc vreo veste de la el. El ajunsese acasă cu o lună mai devreme decât mine.

Când am intrat în club, Hermann, care era șeful, vorbea cu un domn elegant. S-au ridicat amândoi când am intrat. Domnul doctor Köves vrea să-ți vorbească, a spus Hermann, după care i-a strâns mâna și a ieșit din cameră. Doctorul m-a invitat să iau loc și mi-a întins cutia cu țigări fine. Am aprins o țigară, deși era foarte slabă.

— Tinere, nu ești curios de ce te-am chemat aici? Știi cine sunt eu?

— Cum să nu, atâtea vorbe umblă despre dumneavoastră în lagăr și nu aș fi crezut vreodată că o să ne întâlnim. În orice caz, mă bucur că ne cunoaștem. Dar nu știu de ce sunteți curios în ceea ce mă privește.

Nu știam unul de altul.

— Bine, imediat o să înțelegi despre ce e vorba. Îl cunoști pe Klein Mihai? De aici o să înțelegi. L-am zărit în lagăr pentru prima dată. Am vrut să-l cunosc pe comunistul care îl apăra cu ardoare pe Rákosi și pe cel care înjosește maghiarii din toate punctele de vedere. M-a pârlit doctorului Schonn că aș fi „nyilasparti,” ca și strungarul Ujj István. Am venit în același vagon. Am petrecut împreună o lună întreagă în iadul vagonului. Toti credeau că este ultimul drum. N-a lipsit mult să fie așa.

Flămânzi, însetați, plini de păduchi. 60 de oameni închiși, ca animalele. Transformați în animale care au scăpat ca prin minune de iarna rusească. Deci și eu, și Ujj István am fost pârlți. Deja ați fost avertizat că în lagăr există doi fasciști care urăsc evreii. Cine știe ce a mai mintit?

Da, Klein Mihai povestea în vagon și l-a menționat pe Ujj István. De unde se cunoșteau?

Eu nu-i cunoșteam pe niciunul dintre ei. În vagon erau 60. Ca să încăpem, stăteam unul în brațele celuilalt. Mâncare, apă, nu primeam în fiecare zi. Era întuneric, nu puteam să umblăm în vagon și așa am ajuns să vorbim între noi strigând. La Focșani, am fugit de camarazii mei. Ei fuseseră după apă la cișmea, când doi soldați m-au prins și m-au înghesuit într-un vagon care era deja plin de prizonieri. Mai târziu, mi-am dat seama că probabil lipsea un deținut și așa am devenit victima. Toti erau străini. Strigau unul la altul, spunând fiecare de unde este de loc, de la ce regiment. Cu trecerea timpului, oamenii nu mai aveau răbdare unul cu celălalt. Flămânzi, însetați și plini de păduchi. Se certau și ajungeau chiar să se bată. S-au transformat în animale. După asta, a început cearta dintre Ujj István și Klein. Klein îi înjura pe unguri, pe Horthy, și modul în care erau tratați de ei. „Lumea este în schimbare. Vine vremea comuniștilor.”

Și atunci va ieși din închisoare Rákosi Mátyás și atunci să vezi... Atunci a vorbit și Ujj István:

— ... O să vadă mă-ta, comunist împuțit!

Așa vorbeau unul cu altul, dar niciunul nu îndrăznea mai mult. Ultima dată m-am băgat și eu între ei. Poate pentru că mă jigneau pe mine și pe ai mei. Și i-am strigat că poate o să-i facem o vizită, eu și István, și atunci n-o să fie fericit.

S-a liniștit imediat și, în următoarele două săptămâni, nu i s-a auzit gura.

Nu înțeleg un lucru. S-au certat în vagon fără să-și cunoască numele. Cum s-au cunoscut în lagăr?

Cu ajutorul doctorului Schonn. Klein ne-a pârât pe amândoi, iar doctorul ne-a căutat numele în fișele medicale. Ne-a chemat la el și ne-a întrebat ce am avut cu Klein în vagon. Ne-am certat cu cineva, dacă acel cineva era chiar Klein. Vorbea cu ură despre maghiari și abia aștepta eliberarea lui Rákosi din închisoarea „Steluța” ca să le-o plătească maghiarilor. Klein urăște maghiarii.

— Eu nu sunt judecător. Nu am venit să umblu după fasciști. Până acum, am venit doar pentru voi doi.

— Aici, în prizonierat, cine nu se poartă cum trebuie ușor poate să rămână aici. Pe vecie.

— Se zvonește că ai fost un ofițer de rang înalt în armată.

— Urât zvon. Aveam în subordine 15 soldați de care trebuia să am grijă.

— Când s-a spart frontul de la Tisa, detașamentul s-a rupt în două și cei care erau cu mine au ajuns în lagăr. Încă îi văd pe ceilalți din detașament, cum fugeau spre stânga.

Acasă, toată lumea e verificată. Îi caută pe cei care au făcut porcării pe front.

— Ar fi foarte bine, fiindcă îi urăsc pe naționaliști, pe cei șovini și pe cei fără suflet. Dar aş avea totuși o întrebare, domnule doctor: pe mine nu mă interesează ce s-a întâmplat cu transportul nostru?

— O lună întreagă am călătorit în marea Rusie, în cea mai cruntă iarnă, fără căldură, în marfare. Cei mai mulți dintre noi eram în uniformă de vară.

— Stând pe podea și dormind acolo, oamenii se îmbolnăveau. Mulți dintre noi au murit. Mai ales cei în vârstă, care nu suportau frigul. Și aici, în spital, tot cei mai în vârstă mor primii. Dintre cei 3000 de oameni, aproape jumătate au murit, aici le putrezesc oasele. Și dacă ne mai țineti mult aici, tot transportul o să moară. Pentru porcăria asta, nu răspunde nimeni.

— Tinere, știi foarte multe. Nu ești prost, dar aici, în prizonierat, nu e bine să știi multe. Îți spun ceva, dacă promiți să rămână între noi doi. Secretul nostru.

— Cine răspundea de transportul vostru a fost împușcat, iar gardienii transportului au ajuns în lagăre de muncă. N-o să le fie ușor, asta e sigur. Greșeala lor a fost că au vândut alimentele voastre și, de aceea, au murit atâția prizonieri. Asta s-a întâmplat.

— Încă un lucru, domnu' doctor. Eu sunt tânăr, am 25 de ani, dar cred că știu să cunosc oamenii. Uitați-vă la prizonierii evrei. Uitați-vă ce diferență este între ei și, totuși, cât sunt de solidari unul cu altul. Îi cunosc pe toți.

Salamon Béla este comandantul lagărului din partea prizonierilor. Un om bine dispus și prietenos.

Klein Rezső, activist antifascist. Cu cizmele sale enorme, se plimbă prin lagăr. Noi îi spunem „Motanul Încălțat.” Este totdeauna bine dispus. Vine printre noi și ne întreabă cum merge munca, dacă e grea.

Hermann – șeful clubului și al bibliotecii. Prietenos și bine crescut, îl cunosc bine, doar i-am citit toate cărțile românești și ungurești.

Grünfeld – brutarul, un om între două vârste, vesel și mereu pus pe glume. Când râde, i se văd dinții de aur. Aleargă după infirmiere. Putea să o facă, doar trăia bine în lagăr. El a organizat și cabareture. Am participat și eu.

Micul Rado. Era mignon. Lucra alături de Hermann. Cânta frumos la vioară și participa și el la cabaret.

L-am lăsat la urmă pe Klein Mihai, cu o față alungită, cu ochi negri, plini de ură. Ochii sunt oglinda sufletului. Ura din sufletul lui nu-l lasă să judece limpede.

— Urmăriți-l, domnule doctor, dacă-l vedeți vreodată pe Klein. Poate greșesc.

— Dar invidiez camaraderia dintre cei doi. Aveam și acasă doi prieteni evrei. Jocul de fotbal cu ai noștri ne-a adus împreună. Weisz Andi și Braun Leo. Astea sunt niște amintiri care nu pot fi murdărite.

— Tinere, mă bucur că ne-am cunoscut. Văd că îți place dreptatea și adevărul. Cred că ai zis adevărul. O să-l caut pe Klein și am să mă uit în ochii lui, așa cum mi-ai spus. Să ai grijă de tine.

Mi-a strâns mâna.

Mai trebuie să amintesc ceva despre doctorul Köves. În toamna anului 1948, când am ajuns acasă, m-am decis să am o bibliotecă personală în care să adaug numai cărți bune. În revista „Viața și Știința” am citit despre viața personală a doctorului și despre activitatea lui

profesională în cadrul lagărelor de care răspundea. Nu avea putere, dar totuși se ținea cont de cererile lui.

Cred că următoarele rânduri mai trebuie aici, ca și explicație. Andi și Leo au fost ucenici la plutonierul Slezinger. Acesta era vestit în meseria lui. Și eu am fost ucenic la un comerciant evreu, așa că am cunoscut multe familii de evrei. Nea Weisz avea un căluț și o căruță mică, cu care umbla prin sate și aduna piei, ouă și perne. Soția lui, tanti Rebi, era o femeie foarte cumsecade. Aveau patru copii. Cel mai mare dintre ei lucra la bancă. În anii comunismului, a ajuns director la fabrica de cărămidă din Szentimre. Cele două fete erau Rebi și Hani, iar numele copilului cel mic era Andi. Pe o masă mare, pe care nea Weisz sorta pieile, am desenat un teren de fotbal. Acolo am jucat niște meciuri fascinante. Eram tineri, fericiți, nu ne interesa nimic.

Hani, fata cea mică, semăna cu tatăl ei: blondă, cu ochi albaștri, durdulie. Era ajutorul tatălui ei. Într-o zi am ajuns mai repede la ei; băieții încă nu veniseră, tanti Rebi avea treabă în casă, iar Hani sorta pieile în șură.

— Hai, ajută-mă, până vin băieții.

— M-am uitat la voi. În timp ce vă jucați, Andi și Leo se străduiesc, iar tu doar râzi tot timpul.

— De ce să mă strofoc, când câștigă doar unul, cel care este mai îndemânat sau cel care are mai mult noroc.

S-a apropiat de mine, atât de tare încât îi simțeam căldura trupului.

— Ai avut de-a face cu vreo femeie?

— Eu n-am avut treabă cu nimeni.

— Nu așa, prostule. Te-ai culcat vreodată cu o femeie?

— Nu, niciodată.

— Deci, ești virgin ca și mine. Atunci hai, că acum e momentul, să vedem cum e, eu de-abia aștept.

Prima dată când s-a întâmplat, a fost o desfătare nemaîntâlnită, iar în următoarele săptămâni am trăit niște clipe pe care nu le pot uita toată viața.

MAIORUL INVALID DE RĂZBOI

În toamna lui 1946, au fost lăsați la vatră toți rezerviștii, indiferent de rang. În locul medicului șef a sosit o doctoriță foarte tânără și frumoasă ca o păpușă. Blondă, cu ochii albaștri, avea bunătate întipărită pe fața ei. Erau prizonieri care fuseseră capturați de cinci ani. Am încercat să-i explic doctoriței ce îi frământă pe prizonieri, faptul că de ani de zile li se promite că vor fi trimiși acasă. Doctorița le-a explicat că vor pleca, dar sunt milioane de prizonieri, și de aceea durează foarte mult. Totodată, trebuie să înțeleagă că hrănirea atâtor oameni este o sarcină foarte grea. În timpul războiului, jumătate din țară a fost distrusă și ar putea trece ani până când va ajunge și ultimul prizonier acasă. În momentul în care s-a terminat războiul, au început să trimită acasă primii prizonieri: cei răniți sau invalizi.

— Credeți-mă, nu vă mint, și a zâmbit amabil.

Medicul care a fost lăsat la vatră abia de-l vedeam din când în când. Lăsa toată munca în seama celor trei medici-prizonieri nemți. În schimb, doctorița își făcea treaba singură în fiecare zi, deoarece medicii nemți nu mai erau. Datorită profesorului din Königsberg, știam destul de bine și germana, și rusa, așa că mă înțelegeam bine cu doctorița. Probabil de aceea m-a chemat o dată la ea, ca să-i tai lemne. Am socializat și cu soțul ei. A doua zi, o infirmieră a venit după mine și m-a condus până la casa drăguță din lemn a doctoriței, care era la circa un kilometru de lagăr. Acolo, în nord, așa se acoperă intrarea principală, pentru a adăposti lemne de foc pentru câteva zile. Doctorița era încă acasă. A trimis infirmiera înapoi în lagăr, după care ne-am dus în curte, unde mi-a arătat ce am de făcut. După asta, m-a servit cu micul dejun: omletă, o ceașcă de lapte și pâine albă. A fost un mic dejun majestuos. Atunci a apărut maiorul, în scaun cu roțile. Am fost atât de surprins de faptul că îi lipsea piciorul și brațul stâng, că n-am putut spune niciun cuvânt.

— Ce s-a întâmplat, n-ai mai văzut un asemenea invalid ca mine?

— Nu te mira, suntem cu zecile de mii, asemenea invalizi produși de acest război nemilos. Mănâncă liniștit.

În timp ce lucram în curte, mă gândeam numai la el. Oare ce crede el despre mine? Despre mine, ca fost inamic. Oare ce simte față de noi?

Când a bătut în geam și mi-a făcut semn să intru în casă, m-a deranjat gândul că vom fi doar noi doi.

— Hai și mănâncă, probabil ți s-a făcut foame. Nu e ușor să tai lemne.

I-am spus că îmi place să tai lemne și că aici, în lagăr, am muncit și în pădure. Când am terminat masa, i-am mulțumit.

Am vrut să ies, dar m-a rugat să rămân cu el, pentru că și mâine este vreme de lucru.

— Soția mi-a spus că va aduce un prizonier la tăiat lemne, cu care să pot conversa. Vorbește-mi despre tine, familia ta, țara ta, sunt curios cine și ce ești.

I-am povestit cine sunt, cum am ajuns aici, și altele. M-a ascultat cu atenție. Și eu l-am studiat în timp ce vorbeam. Avea cam 30 de ani, ochi albaștri și mi-a creat impresia că nu este rus. Am vorbit destul de greu și am și transpirat, pentru că nu mai vorbisem atât de mult și atât de cursiv decât cu profesorul din Königsberg.

Aproape o săptămână am fost zi de zi la ei, la tăiat. Și acum mă gândesc cu drag la acele zile, nu numai din cauza alimentelor și bunătăților primite, dar și datorită conversațiilor cu maiorul.

Într-o zi, mi-a spus:

— Îți spun ceva, eu nu sunt rus, ci german de pe Volga. Ai auzit despre ei?

Am dat din cap afirmativ.

— Atunci înseamnă că știi multe și cred că ai auzit și despre Orenburg.

— Eu, acolo m-am născut. Noi, nemții, am pus bazele orașului cu mulți ani în urmă. Ce i-a făcut pe strămoșii noștri să se stabilească aici, în nord, este un secret pentru mine chiar și în ziua de azi.

— Hai să amestecăm germana cu rusa, poate ne vom înțelege mai bine.

Așa am și făcut. Mi-am adus aminte că tot așa vorbeam și cu profesorul de germană.

— Eu n-am fost pe frontul de vest, a continuat el, și nici n-am cerut să fiu trimis pe frontul cu Japonia. Așa m-au sfătuit ambii părinți. Știau ei de ce. Dar nimeni nu s-a așteptat la ce s-a întâmplat. Am fost îngropat de explozia unui obuz. Norocul meu a fost că mi-a rămas brațul

drept afară, așa m-a putut observa un camarad. Dar, mai bine, poate că nu aveam norocul ăsta. Așa-i? Fiecare cu soarta lui. Mie așa mi-a fost scris, iar ție ți-a fost scris să cazi în prizonierat.

Când terminam cu lemnele, intram în casă și discutam. A sosit doctorița.

— Ați fost harnici, a zis zâmbind, sigur vă este foame, v-am adus ceva bun.

A adus niște pește cu carne roșiatică și l-a prăjit. Am mâncat.

După masă, am băut cvas. Am și uitat că sunt prizonier și m-am simțit ca acasă între prieteni. A început să se întunece, iar doctorița a pus 20 de ruble pe masă. M-am îmbujorat, m-am ridicat de la masă și nu am vrut să iau banii, nici la insistențele lor.

— Ce să fac cu ei?

Când am ieșit pe ușă, a venit după mine și mi-a dat banii, strângându-mi mâna.

Ajungând în lagăr, ceilalți m-au întrebat ce am primit de mâncare și ce am lucrat.

— Supă de varză și cartofi, le-am spus, asta mâncau și ei.

Nu prea credeau, dar asta era treaba lor. Eu mă gândeam tot timpul la maior. Era un neamț născut în Rusia, ce căuta acolo, exact ca sașii în Ardeal și șvabii în Banat. Nu le era oare mai bine acasă, în țara lor, fiecare în țara sa?

CEI DOI JAPONEZI

În primăvara lui 1945, a sosit vestea că, în cealaltă baracă cu etaj, au sosit doi prizonieri japonezi. La orice lucru, doar înclinau din cap, fără să scoată niciun cuvânt. Abia dacă mâncau ceva. Nu vorbeau nici între ei. Poate doar noaptea, fiindcă ziua stăteau cu spatele unul la celălalt. Poate erau muți. Câțiva dintre noi am fost deja să-i vedem pe cei doi asiatici ciudați. Eram curios în privința lor. În vara lui 1942, la Pesta, deja văzusem negri și asiatici. Abia pe la mijlocul lui mai am putut să mă duc până la cealaltă baracă, deoarece doar atunci mi se vindecase cât de cât piciorul. I-am găsit în camera aviatorilor, unde erau și un englez și un francez care luptaseră în armata germană împotriva rușilor. Cum-necum, erau acolo. Toată ziua jucau cărți și cântau. Aveau mâncare de ofițer, iar țigările pe care le primeau erau tăiate și învelite în hârtie de țigară. Nu-i interesau japonezii.

M-am apropiat de cei doi fii ai lui Buddha. N-am încercat să vorbesc cu ei. Ar fi fost în zadar? Am încercat să comunic cu ei prin semne. Mi-am apropiat cele două palme, apoi le-am desfăcut și i-am întrebat totuși în rusă: „Ce faceți?”

Niciun sunet. Și-au apropiat palmele și s-au aplecat. Mi-am dus un deget la gură și cealaltă mână la burtă: „Vă e foame?” Niciun sunet, doar plecăciuni. Nu ajungeam departe cu ei. Ce să fac ca să simtă prietenia mea? Oare din ce clasă socială făceau parte: țărani, muncitori, intelectuali? Sau poate samurai? Atunci mi-am adus aminte de imnul samurailor. Dacă erau cineva, atunci trebuiau să-l cunoască. Am început să cânt. Cei doi japonezi și-au împreunat din nou mâinile și făceau plecăciuni. Piloții au venit la noi.

Se uitau întrebători spre noi:

— Imnul samurailor?

— Japonia, le-am zis.

Cei doi piloți au strigat uimiți:

— Ah, ah, samurai...

Am vorbit celor doi japonezi în germană, gândindu-mă că poate știau nemțește, de vreme ce japonezii au luptat alături de nemți:

— *Ich bin Ungar* (Sunt maghiar).

Au înțeles ce le-am zis. Cumva, m-am făcut înțeles și cu ei.

Asta a fost întâlnirea mea cu cei doi „galbeni.” Oameni deosebiți, obiceiuri deosebite; așa ne întâlnim cu oameni diferiți pentru câteva minute, ore, ca apoi să rămână în amintirea lor. Parcă îi văd și acum. N-am uitat de cei doi japonezi, dar de cei doi piloți am uitat complet.

ALT LOC DE MUNCĂ

Într-o zi primăvărată, m-a căutat Popov, comandantul jandarmilor.

— Ștefan (*n.e. István*), o să mergeți într-un alt loc de muncă să încărcăți lemne în vagoane, pentru fabrica de hârtie Omutin. Tu o să fii șeful echipei. Gardianul tânăr care merge cu voi e băiat de treabă și o să vă înțelegeți.

— Sunt sute de metri cubi de lemn acolo. Voi trebuie doar să încărcăți vagoanele. E la o distanță de 100-120 km de lagăr. Au trecut trei ani de când au tăiat lemnul, dar acum e atacat de carii. O să fiți 12, și, dacă rezolvi cu comandantul de acolo, poți să nu lucrezi.

— Anunță-ți echipa, poimăine plecați.

Toată lumea a fost de acord. Mi-au mai găsit doi colegi de suferință, dar le-am uitat numele.

Trecusem de mijlocul lui aprilie, și se vedea cum dispărea zăpada. Dar vremea capricioasă putea aduce oricând frigul și ninsoarea. Aici, în nord, vremea era foarte schimbătoare, iar noi mergeam și mai în nord. Uralul era cam la 80 km de noi. Le-am spus băieților ce vom face, iar ei au fost de acord.

După micul dejun, fiecare dintre noi a primit o pâine de forma unei cărămizi, niște pește prăjit, 200 g de margarină și 20 g de zahăr. Adică mâncare rece pentru două zile. Pâinea „bubunka,” oricât de neagră, ne plăcea foarte mult și ne bucuram de ea cel mai mult. Când a sosit trenul, conductorul a urcat, și ne-am ocupat locurile. După ce ne-am instalat, gardianul înarmat m-a chemat la el.

— Ștefan, și pe tine? m-a întrebat Serghei, gardianul.

Mi-a mai spus:

— Băieții să nu umble pe nicăieri, WC-ul este aici, lângă noi.

Deja îmi informasem băieții despre aceste lucruri. Rușii se uitau curioși la noi, știind că suntem prizonieri.

Trenurile rusești sunt construite astfel încât pasagerii să poată și dormi în ele. Spațiul pentru bagaje era foarte lat, iar mulți se odihneau acolo sus, nici samovarul nu lipsea. Din unele samovare curgea deja ceaiul. Gurile rele spun despre acest popor că e un popor leneș.

Uriașa locomotivă Kondor înghițea lumea înghețată. Afară nu vedeai nimic, decât păduri și iar păduri. Din cauza vitezei mari, vagoanele se clătinau ca niște oameni beți. Se însera când am coborât într-o gară. Ne-au urcat în alt tren. De fapt, era o haltă mică. O locomotivă mică trăgea trenul format din vagoane de marfă. Când am ajuns, era noapte târziu. Înainte de culcare, Serghei m-a chemat la el.

— Fiți deștepți, faceți-vă treaba, nu ieșiți afară și apoi la culcare.

Le-am spus băieților asta, deși fiecare știa ce are de făcut. Într-o discuție între noi, am vorbit chiar despre posibilitatea de a fugi, dar ar fi fost o sinucidere curată: nu știam limba rusă, nu aveam alimente, era frig, distanțele erau mari, iar locuitorii ne urau. Toate aceste lucruri luate împreună ar face imposibilă reușita unei evadări.

O dată, când lucram la brigada de la pădure, la o distanță de 4 km, am mers în pas de marș spre lagăr după ce am terminat lucrul. Abia când am ajuns la poarta lagărului am fost numărați, pentru că gardianul se grăbea, fiindcă era sâmbătă. La numărătoare, lipsea un om. Rușii nu știau niciodată câți oameni plecau la lucru și un lucru e sigur despre ruși: nu stau bine cu matematica. Ne-au numărat de zeci de ori, dar niciodată nu le ieșea socoteala, ba ieșeau zece oameni, ba opt, ba nouă... Într-un târziu, celălalt paznic a spus că omul lipsă apăruse la el.

Noi, cei care tăiam lemne, sufeream cel mai mult, fiindcă, după ore istovitoare de muncă, mai trebuia să stăm înfrigurați și înfometați, pentru a fi numărați de ruși. După ce lucrurile s-au calmat, am intrat în lagăr. Prizonierul care se rătăcise de tovarășii lui a primit o bătaie soră cu moartea – o adevărată lecție pentru noi!

Prizonierii mai vechi spuneau că trei prizonieri germani au reușit să evadeze, dar n-au ajuns departe. I-au prins și i-au dus pentru trei ani într-un lagăr de pedeapsă. Ai fi nebun să încerci să evadezi. A doua zi, am văzut unde ajunsesem: într-o zonă înconjurată de păduri, aproape de Urali. Aceleași barăci cunoscute, dar nicio bucată de lemn tăiat. A sosit omul care ne întâmpinase aseară. Era un băiat tipic rusesc, la fel ca ceilalți cu care lucrasem la Kama. Poate ne înrudeam.

Au apărut săniile trase de cai – poate în apropiere era vreun colhoz. Șeful ne-a explicat ce aveam de făcut: opt mergeam la încărcat lemne, iar ceilalți patru la descărcat. Înainte de lucru, mâncam. Venea o sanie cu mâncarea, adică supă apoasă de varză, încă fierbinte. După aceea, mergeam toți la încărcat, iar apoi cei patru rămâneau la descărcat. Ne-a explicat că trebuia să

transportăm lemnul urgent, fiindcă cariile deja atacaseră lemnul, iar acesta urma să fie trimis la fabrică.

Era aproape amiază când am început munca. Lemnul trebuia scos de sub zăpadă, iar bucățile înghețate erau greu de despărțit. Munca înainta greu și, în ritmul în care lucram, n-aveam să terminăm nici până la vară. Vremea începea să se încălzească, se auzea din când în când câte un ciripit de pasăre. Aproape de Urali, la 800 km de Cercul Polar, primăvara venea greu, iar zăpada începea să se topească. Așteptam primăvara. Pe unde lucram, solul era mocirlos și apos. Pe la mijlocul lui mai, zăpada s-a topit și apa a început să se adune în spatele săniilor. Din cauza apei, cizmele noastre din păr de cămilă erau veșnic ude și nu reușeam să le uscăm suficient noaptea, iar obielele erau aproape tot timpul umede.

Această perioadă a prizonieratului meu n-ar fi completă fără să amintesc de căluții devotați și harnici care ne ajutau în munca noastră. Erau doar piele și os, dar se comportau admirabil. Iubesc animalele, în special caii și câinii. Simțeam o durere în suflet pentru chinul acestor animale torturate. Cât am fost prizonier, n-am văzut niciun cal bine îngrijit. Aici, în nord, iarna ține 7-8 luni. Nu există atâta fân încât să le ajungă pentru pășunat, fiindcă 90% din teritoriu e acoperit de păduri. Sub copaci nu crește fân bun pentru caii aceștia, care provin din vechii ponei siberieni. De aceea, mănâncă orice – resturi, coji de cartofi, sâmburi de tot felul, tocătură de mesteacăn cu tărațe, orice. E greu să-i întreții. Primăvara arătau slăbiți. Dacă prindeau zece ani, era o minune.

Sfârșitul lui mai. Vremea era frumoasă și, de când eram acolo, nu fusese viscol, ci doar ploaie. Soarele topise zăpada, iar stiva de lemn scădea încet. După starea lemnului, cel mult se putea face din el carton. Luna mai a trecut, și abia la mijlocul lui iunie am terminat de cărat lemnele. Chiar și cele putrezite trebuiau duse. Hârtiile de muncă erau semnate doar dacă terenul era gol, cel puțin așa spuneau localnicii.

A început o nouă etapă în viața noastră. Am scăpat de terenul mocirlos și acum încărcam lemnele în vagoane, lucru care mergea mai ușor. Vagoanele scunde ne ajutau mult, deoarece făceau câte trei drumuri. Vremea trecea plăcut, și parcă două săptămâni a durat să încărcăm lemnele. După ce am terminat, ne-am luat rămas-bun de la localnici, care erau oameni de treabă, oameni simpli. N-am avut nicio problemă cu nimeni. Mâncarea a fost mai mult decât bună, deși nu primeam unt și zahăr, dar primeam 600 g de pâine și trei supe bune. Câteodată supa conținea bucăți de carne sau pește. În fiecare săptămână venea în colhoz un frizer care ne

bărbierea, iar din două în două săptămâni ne spălam și hainele murdare tot la colhoz. Gardianul nostru nu era vorbăreț, așa că îl lăsam singur cu gândurile lui.

Când a sosit prima garnitură de vagoane mari, ne-a pierit orice chef, fiindcă vagoanele erau înalte și era nevoie să ridicăm mult. Unele bucăți de lemn necesitau doi oameni ca să fie ridicate. Am avut noroc, că la 1 iunie a venit schimbul: alți 12 prizonieri însoțiți de un tânăr gardian rus. Am întrebat despre plecarea prizonierilor acasă, dar nimic. Am înghițit în sec, iar speranța și răbdarea ne-au rămas singurele mângâieri.

În lagăr, nicio schimbare cu privire la plecarea prizonierilor acasă. *Szkovo domoi* – „O să mergeți acasă în curând,” refrenul veșnic al rușilor. Dar oare când va fi asta?

PRODUCEM ȘINDRILE

Vă anunț din timp că învățam sârguincios rusa. Aveam la gât o pungă în care țineam un creion și hârtie. Știam numele multor lucruri în rusă, zilele săptămânii, denumirile obiectelor cotidiene. Seara nu puteam învăța la lumina opaițului. Toată lumea mă cunoștea datorită lui Mihailov. Nu am fost bolnavicios; când puteam, mă prezentam la muncă. Dacă nu trebuia să lucrez în pădure, atunci mergeam la echipa de lucru de la spital. Abia ajungeam în lagăr, că mă și prezentam la muncă. Îmi spuneam că, decât să stau, mai bine să lucrez, unde cunoșteam oameni noi, învățam lucruri noi pe care nu le-aș fi învățat în lagăr și, pe deasupra, timpul trecea mai repede. Majoritatea prizonierilor stăteau ani la rând în lagăr, nevăzând decât sârma ghimpată, iar când ajungeau acasă se băteau în piept că au mâncat din „pâinea amară a prizonieratului.”. Niște oameni demni de milă. Ofițerii, în schimb, duceau o viață de huzur. Așa m-am prezentat și eu la făcut șindrila.

Făcutul șindrilor a fost anulat, deoarece vara era scurtă, iar fiecare moment trebuia folosit. Momentan, cel mai urgent era plantatul cartofilor. Făcutul șindrilor putea aștepta până la prima zăpadă. Înoptam acolo unde plantam cartofii, chiar dacă colhozul era aproape, pentru a economisi timp. Am terminat plantatul cartofilor în două săptămâni și ne-am apucat de cosit. Fiind fii de țărani, consideram cositul o activitate ușoară. Eu învățasem să cosesc înainte de război, pe tarlele uzinei. Când am văzut coasele de 50-55 cm, ne-am apucat de râs, dar supraveghetorul nu înțelegea de ce.

Până la urmă, a înțeles că la noi coasa era mai lungă și că, cu o coasă atât de mică, nu puteam cosi eficient. La rândul nostru, am înțeles că situația era complet diferită de cea cu care eram noi obișnuiți, fiindcă iarba la noi creștea și la un metru. Dar aici, în nord, în cele 3-4 luni de „vară,” iarba abia crește câțiva centimetri. Vara, în acea zonă, unde plouă foarte puțin și temperaturile sunt extreme, atingând 30-40 de grade, iarba cosită se poate aduna chiar de a doua zi și se poate duce în colhoz, unde se fac căpițele.

Imediat ce a venit prima ninsoare, ne-am întors în lagăr, dar nu pentru mult timp, deoarece a trebuit să facem șindrila. Ne-au dat haine groase pentru vreo șase oameni și ne-am dus să tăiem lemne pentru șindrila.

La jumătatea zilei, la poalele munților Urali, ne-am oprit, iar meșterul, care avea o drujbă, a început să taie plop și mestecăn, tot ce-i era la îndemână. Atunci am văzut pentru prima dată

o drujbă, cuvântul „drujba” în limba rusă însemnând prietenie. În trei ore am umplut săniile cu trunchiuri de copac; în fiecare zi făceam câte un drum, iar timp de o săptămână am tot transportat trunchiuri. În săptămâna următoare, am transportat crengile tăiate de pe trunchiurile deja aduse, ca să fie folosite pentru foc.

După aceea, am început să fabricăm șindrila. Meșterul a tăiat bucată cu bucată, la 45 cm, folosind drujba. Apoi a spart bucățile în trei, după care le tăiam longitudinal la mașinăriile acționate manual. Era o mașinărie simplă, dar folositoare. Treaba mergea bine, dar mai apăreau și probleme. După patru zile de lucru, s-a pornit o furtună de zăpadă. Spre dimineață, vântul urla ca un leu înfometat. Din cauza furtunii, meșterul a ajuns abia pe la prânz și ne-a spus că, în asemenea condiții, nu se poate lucra. Ne-a mai spus că, dacă vrem să mâncăm în timpul viscolului, va trebui să mergem la cantină, fiindcă afară era prea frig. Era greu să mergem la cantină în fiecare zi, dar, dacă voiam să mâncăm, trebuia să facem acest efort, iar acolo primeam și hrana rece.

Viscolul a ținut vreo zece zile, timp în care natura s-a schimbat complet, de parcă nu mai recunoșteam împrejurimile. S-au creat troiene imense; atelierul a fost îngropat sub zăpadă, iar colhozul nu se mai vedea deloc. Meșterul a spus că speră să fim destul de deștepți să nu încercăm să evadăm, dar că oricum acest lucru ar fi imposibil, deoarece nu știm limba rusă, ne-am putea rătăci, îngheța sau fi mâncați de lupi. Și chiar dacă am scăpa, ne-ar omorî civilii. Deci, nu ne-a trecut niciodată prin gând, atâta timp cât am fost acolo, să evadăm. Când s-a liniștit viscolul, ne-am apucat să dezgropăm atelierul de sub zăpadă.

A treia zi, au venit după noi cei din lagăr, pentru că sosise comisia de evaluare a brigăzilor forestiere. Nici acum nu reușiserăm să terminăm șindrilele.

Am avut noroc, am scăpat de brigada forestieră, și am rămas în brigăzile de întreținere, în lagăr.

INCENDIUL DE PĂDURE

Nu mai știu în ce an a fost, 1946 sau 1947, dar într-o noapte, pe la ora două, s-a dat alarma în lagăr că arde pădurea și că trebuie să mergem să ajutăm civilii. Am mers, fiindcă prizonierii nu comentează.

Pădurea ardea la nord de parcelele noastre de copaci, ceea ce era un lucru bun, pentru că nu ardeau zonele noastre de pădure. Dacă ar fi ars pădurile noastre, atunci ar fi fost multe controale, și s-ar fi presupus că ar fi fost un sabotaj, etc. Când am ajuns în apropierea focului, zona era luminată, iar mulțimea venită din împrejurimile colhozului muncea deja de zor. Era o pădure rară în fața noastră, iar oamenii tăiau copacii, tufele, chiar și iarba, pentru a opri focul.

Nu o să fie nicio tragedie, fiindcă după ce au plecat nemții, nimeni nu l-a mai văzut pe Klava. Se povestea că trăiește împreună cu Alex în Germania. Despre această dragoste, vreau doar să mai adaug că am amintit de ea doar într-o zi, când lucram la tăiat lemne la doctoriță. După masă, într-o discuție la o țigară, mi-a povestit că primise o scrisoare de la ei. Klava l-a luat de soț pe Alex, s-au stabilit la Königsberg și sunt foarte fericiți. Alex nu mai știe nimic despre familia ei, dar dragostea lor a rezistat, și acum sunt foarte fericiți.

(n.e. din ce îmi dau seama, în acest ultim paragraf este o problemă fie de traducere, fie material pierdut în manuscris)

STAHANOVISTUL

Scriind aceste rânduri, mi-am adus aminte de stahanovistul lagărului.

Știm bine, Stahanov a fost un miner din regiunea Donului care lucra cu atâta pasiune încât a depășit toate normele colegilor săi. Klein Rezső, secretarul nostru antifascist, ne-a spus că și noi putem avea stahanovistul nostru. Și a găsit destul de repede un tăntălău, pe nume Balogh Mihály.

Cine a fost el? Nu era visul femeilor. Mic de statură, crăcănat, cu păr blond-roșcat, ochi negri migdalați și nasul mic și turtit, era un bărbat cu adevărat urât. Și, după ce a devenit stahanovistul lagărului, parcă îl vedeam și mai urât. I-am spus-o chiar în față. Era din Bakony. Bunicul și tatăl lui fuseseră cărbunari, așa că nici el nu avusese parte de prea multă școală și preluase meseria generațiilor dinaintea sa. Era analfabet, dar se spunea că putea să tragă la joagă ca nimeni altul. Până aici, nimic rău, iar meseria de cărbunar este una cinstită ca oricare alta. Dar respectul față de el s-a terminat când i s-a urcat la cap că el este stahanovist, așa cum spunea tovarășul Klein.

Într-o după-amiază de vară, când s-au adunat brigăzile de pădure și am vrut să intrăm în barăci, am primit ordin să rămânem pe loc. Am crezut că vor să ne numere din nou, deși deja o făcuseră la intrarea în lagăr, dar era vorba despre altceva. Dinspre bucătărie se apropia un grup în frunte cu bucătarul, care ținea ceva în față, comandantul rus al lagărului și Klein Rezső, activistul antifascist dintre prizonieri.

Klein a început să vorbească despre partidul comunist, despre mișcarea stahanovistă, etc. Ne-a spus că, dintre prizonieri, Balogh Mihály a ieșit în evidență primul ca stahanovist și că nu-l pot recompensa decât cu o omletă și o sticlă de cvas. Bucătarul i-a întins tava cu „bunătați,” și cei patru au început să-l aplaude – doar ei. Klein a făcut semn și celorlalți prizonieri să aplaude, dar putea să aștepte mult și bine. Balogh nu știa cum să reacționeze, căci Klein nu-l instruisese în privința asta. Serbarea s-a terminat fără nicio bucurie, poate nici măcar pentru Balogh. Știa că greșise. Klein îi spusese că, dacă în vară va fi constituit etab spre casă, el va fi printre primii. Dar etab-ul a fost constituit abia în vara lui 1948, când am plecat toți împreună.

Balogh lucra cu încă doi în brigadă; el tăia lemne, iar ceilalți doi făceau restul. Așa reușea să producă 12-14 m³, și asta doar vara.

Iarna era mult mai greu chiar și pentru stahanovist. Copacii trebuiau tăiați la 5 cm de pământ, ceea ce necesita curățarea zăpezii de lângă trunchi cu o lopată de lemn. Tai copacul, și, dacă ai noroc, vezi urma trunchiului în zăpadă. Dacă nu, atunci te bazezi pe pipăit, tai crengile și, între timp, zăpada ori îți intră în gât, sub haine, ori acoperă urmele, iar timpul trece în defavoarea ta. Așa de tare te încâlzești, încât trebuie să-ți dai jos suba în aerul de -25, -30 de grade Celsius.

Rusul care venea să preia lemnul la sfârșitul lunii înjura ca un birjar, fără oprire. Iarna, nu puteai să măsoari exact lungimea bucatelor de lemn, și mereu se iscăteau probleme, nu doar din cauza cantității, ci și a calității lemnurilor.

Eu am fost de șase ori în brigada forestieră: de două ori vara și de patru ori iarna. O dată, doar 75% apt. Iarna nu mi-am făcut niciodată norma; era un lucru imposibil. Nimeni nu putea lucra neîntrerupt. Am slăbit atât de tare, încât nu mai eram în stare să fac nici măcar munca de întreținere în lagăr.

Sunt persoane care cred în poveștile despre stahanoviști. Dar eu nu cred, fiindcă nu există muncă supraomenească făcută de om. Munca te înobilează doar atunci când o faci cu voie bună, ușor, și ai satisfacție după ea. Munca silnică te proteste, te omoară fizic și psihic.

CONFLICTUL

Lucram în gară, pe peron. Sosiseră două vagoane cu secară și ovăz. Era o vreme plăcută de sfârșit de aprilie. Locomotiva era la fabrica de ciment. Pe cerul senin, se vedea linia Uralilor. Dincolo de ei, Siberia. Eram departe de casă. Deodată, s-au auzit strigăte de femei, înjurături de bărbați și uși trântite. Din casa învecinată, o femeie scundă a fugit afară, urmată de un bărbat furios. A ajuns-o din urmă și a lovit-o puternic în spate. Femeia a țipat și și-a iute pasul, încercând să se îndepărteze de atacator. Fugea țipând, dar pierdea teren. Individul aproape că o ajunsese. O vedeam înspăimântată, cum se apropia de noi. Când a trecut pe lângă mine, involuntar, am făcut un pas în față. Bărbatul s-a lovit de mine și amândoi am căzut pe jos. Rusul, furios, s-a ridicat imediat, strângând o piatră în mână. Eu m-am ridicat mai încet. Nu eram în formă. Gardianul a apărut imediat lângă noi și l-a gonit pe bătaș. Femeia dispăruse. Mă bucuram pentru asta. Când a trecut pe lângă mine, i-am văzut ochii înspăimântați și plini de lacrimi. Și bărbatul a dispărut, iar bătaia s-a încheiat.

Între timp, cele două vagoane au ajuns la locul de descărcare și ne-am apucat de lucru. Ne bucuram mereu când în vagoane erau cereale. Trebuia să asigurăm bucătăria cu destul lemn pentru foc până la primăvara următoare, așa că ne umpleam buzunarele cu cereale, iar dacă în următoarele zile mergeam la tăiat lemne, le prăjeam și le mâncam.

Nici nu m-am gândit că incidentul cu bărbatul nervos va avea consecințe. Julitura de pe brațul drept îmi amintea de incident.

A doua zi seara, când ne întorceam de la tăiat lemne, mă aștepta Popov.

— Prietenul de ieri mi-a făcut reclamație, cum că un prizonier l-a lovit și l-a trântit între șine, deci vei fi chemat la comandament.

Am avut de ce să mă gândesc. Toată noaptea m-am frământat. Ce va fi? Că rusul mințea, era sigur. Cu siguranță, lui i se va da dreptate. Eu, inamic, prizonier de război, fără glas. Pedepsa va fi aspră, cu siguranță. M-am frământat zile întregi, pentru că nu erau semne că voi fi chemat la comandament. Pe Popov nu l-am văzut deloc. Abia la sfârșitul săptămânii, după ce am ieșit de la baie, gardianul de la poartă a venit după mine, spunând că sunt așteptat de Popov în sala de gardă.

„În sfârșit,” mi-am zis, „să se termine odată.”

— Ștefan, luni mergem la comandament. Să nu spui nimănui, dar sunt de partea ta. Totuși, trebuie să îți spun că nu ai nicio șansă să scapi de prostia pe care ai făcut-o. A fost o prostie totală!

— Colegii tăi nu pot depune mărturie despre ce s-a întâmplat de fapt. Comandamentul a auzit și despre cele trei sentințe la carceră ale tale. Ai grijă ce spui și ce răspunzi la întrebări. Este foarte important!

— Nu știam că individul e handicapat, doar acum aflu asta de la tine.

— Te cred. Îți mai dau o veste bună. Femeia pe care ai apărut-o nu mai vrea să se întoarcă la acel individ. Din ciudă, individul te-a reclamat.

— Să nu te mire nimic. Deasupra biroului, pe perete, în spatele comandantului, este atârnată poza lui Stalin. Șeful îl imită, o să vezi.

— Va fi și translator, un rus din Basarabia care știe bine românește, la fel ca și tine. Tatăl meu știa românește, dar eu, din păcate, nu. Poate va fi prezentă și femeia.

— Măcar de-ar fi. Acum du-te. O să fie cumva.

Nu m-am panicat și am dormit liniștit. Duminica am petrecut-o în baracă. Mă uitam cum ceilalți joacă cărți, moară, le ascultam poveștile sau stăteam pur și simplu și priveam pe geam, pierdut în gândurile mele.

Dar a sosit și dimineața de luni. Era înnorat și bătea un vânt rece. Poate avea să ningă. Pentru această zi, am primit o pufoaică și niște pantaloni mai buni. Cizmele de primăvară erau încă bune.

— Nimeni nu spune că ești prizonier, spuse Popov.

Comandamentul era la 2 km. Nu ne grăbeam, căci nu trebuia să ajungem la o anumită oră. Pe drum, Popov îmi tot spunea să fiu calm și să nu-mi pierd cumpătul. Când am intrat în camera de ședințe, am văzut-o pe femeia pe care o scăpasem de bătaie. Dar și pe bărbatul cu care mă ciocnisem. Erau în două tabere. Femeia era însoțită de doi bărbați și două femei; iar inamicul meu, de mai mulți oameni. Înainte să intrăm, se auzea un zumzet, dar când am intrat, s-a făcut liniște. Devenisem centrul atenției. Mă priveau de parcă aș fi comis atrocități. Apoi, după un timp, au început să vorbească din nou între ei, comentând despre mine.

Comandantul nu era nicăieri. Popov continua să-mi vorbească, să mă instruiască. Nu înțelegeam tot ce spunea, dar insista: „Ai grijă ce spui!”

Priveam portretul lui Stalin de pe perete. Faimosul tablou cu Stalin. O masă lungă, un podium de pe care cei de acolo ne puteau privi de sus, iar noi, cei din sală, priveam în sus. Și asta era o politică. Dar a apărut și comandantul, însoțit de un scrib.

Citiseam undeva că Stalin era scund. Și tipul acesta era scund. Sacoul militar îi era strâns pe el, iar sub nas avea o mustață deasă. Nu vedeam să aibă o pipă, dar poate o avea în buzunar, poate urma să o scoată și să o aprindă, dacă fuma. Dar, dacă îl imita pe Stalin, atunci trebuia să aibă una. Pielea feței îi era destul de închisă la culoare, iar ochii îi erau doar două linii. Era 100% rus. Părea că suferă de grandomanie, un om periculos, dar, dacă îi alini grandomania, poate te poți înțelege cu el. Și scribul de lângă comandant era scund de statură. Probabil nu voia pe cineva mai înalt decât el în preajma sa. Mi-am dat imediat seama că era și translatorul meu, pentru că s-a adresat celor două tabere din sală, apoi mi-a spus:

— Prizonier, ridică-te în picioare. Știi care este acuzația adusă?

— Nu știu, spune-mi tu.

— Ai lovit un cetățean rus, ceea ce este o greșală capitală.

— Eu nu am lovit pe nimeni. Cine spune asta, minte.

— Degeaba, el susține că l-ai lovit.

— Eu am văzut că femeia a fugit din curte, urmată de bărbat, și că el a lovit-o zdravăn în spate. Ea a țipat și a fugit spre noi, iar bărbatul a venit după ea. Probabil ca să o mai lovească.

— Chiar atunci treceam peste șine să văd dacă locomotiva vine cu vagoanele, când individul s-a izbit de mine. Eu am căzut între șine, iar el peste mine.

— Te rog, fii corect și ține-mi partea. Înțeleg un pic de rusă, dar nu pot întreține o conversație și astfel nu mă pot apăra.

Translatorul s-a întors spre comandant și a început să-i povestească ce vorbise cu mine și ce susțin eu. Comandantul și-a scos pipa din buzunar, și mi-a venit să râd. Am înțeles bine cu cine am de-a face.

Comandantul asculta atent ce-i spunea translatorul. Între timp, mă studia atent atât pe mine, cât și pe bărbat și pe femeie.

În acest timp, am putut observa mai bine femeia. Scundă, îndesată, cu ochi tipic ruși. Părul gros, blond-roșcat, îi întregia silueta. Obrajii roșii se asortau cu părul ei împletit. Mai târziu, am aflat că acest „semn de sănătate” ascundea boli groaznice.

Bărbatul era slab, de talie mijlocie, cu părul blond și cârlionțat. Era înconjurat de părinți și rude, care își dădeau cu părerea. Semăna foarte tare cu o femeie mai în vârstă. Abia acum am observat că îi lipsea un braț – brațul stâng.

Comandantul s-a ridicat din scaun și le-a vorbit amândurora:

— De ce ai mințit și de ce ai lovit femeia pe care vrei s-o iei de nevastă? Și dacă tu vrei să te măriți, de ce îți umblă atâta gura?

Răspunsul bărbatului nu l-am înțeles prea bine, pentru că mormăia mai mult pentru el, dar femeia a strigat, declarând că nu-i trebuie un astfel de prost, care crede tot ce i se spune. Dacă o bate acum, ce va fi mai târziu, când vor avea copii? A doua zi pleca acasă. Să-și caute altă nevastă. Venise doar ca să-l cunoască pe bărbatul care o salvase de la o nouă bătaie.

— Toată lumea să plece, procesul s-a încheiat. Popov și prizonierul să rămână aici.

Femeia, când a trecut pe lângă mine, mi-a șoptit: „*Spasibo tibea*” – mulțumesc. I-am dat doar din cap.

Când s-a golit sala, translatorul mi-a zis:

— Prizonierule, de trei ori ai fost la carceră, în total nouă zile. De două ori n-ai vrut să lucrezi, a treia oară ai încercat să schimbi săpun pe tutun. De ce n-ai vrut să lucrezi?

— Prima dată, pentru că voiau să lucrăm peste cele opt ore de muncă; spuneau că nu muncim destul. Noi eram o brigadă *Ok*. De fapt, nici nu ar trebui să muncim, și dacă muncim, atunci doar patru ore. Asta scrie în Carta Națiunilor Unite de la Geneva. A doua oară, când trebuia să ducem trunchiuri de copaci la colhozul orașului, Ivanov ne-a cerut, după muncă, să cărăm fiecare câte două trunchiuri deodată, pe fiecare umăr câte unul, în zăpadă până la genunchi. Nu era o muncă pe puterile noastre.

— Cât despre săpun, nu l-am furat. După fiecare baie, adunam resturile de săpun și le frământam împreună; voiam să le dau la schimb pentru tutun. Nu văd nicio ilegalitate – a fost doar troc. În antichitate, așa era comerțul.

Comandantul mă urmărea în timp ce translatorul îi traducea răspunsul meu. Și eu îl priveam. Câteodată, fața i se însenina, alteori se întuneca.

— De unde știi de înțelegerile de la Geneva?

— Am citit toate cărțile românești și ungurești din lagăr. Am aflat asta dintr-un caiet. Am mai citit că țara care are prizonieri de război e obligată, după 14 luni de prizonierat, să-i trimită acasă. Dar nicio țară nu respectă acest lucru.

— Aș vrea să citesc și eu acel caiet, spuse comandantul.

— Caietul l-am găsit sub soba din bibliotecă și cred că, de când l-am citit, cineva l-a ars.

— Poate că ești un băiat deștept, dar nu uita un lucru: ești prizonier de război. N-ai niciun drept, doar dreptul la muncă. Ați distrus această țară, și până sunteți aici, trebuie să munciți.

— Când va veni vremea, veți merge acasă – adică cei norocoși. Te cred că nu l-ai lovit pe individul acela. Dar te-ai amestecat în treburile altora, fără să fii solicitat. Și totuși ai jignit un cetățean rus, pentru că i-ai stat în cale și a căzut între șine.

— Am auzit despre tine și despre faptul că i-ai salvat viața lui Mihailov. Dar ai grijă – actele de curaj în prizonierat se plătesc. De aceea, te trimit patru luni la lagărul disciplinar, ca să te deștepți un pic. Condițiile acolo sunt mult mai grele, mai ales iarna. Acolo, în septembrie începe iarna. Până atunci, te vei fi întors deja. Văd că te înțelegi bine cu Popov; ai mare noroc cu el.

Îl citisem bine pe comandant. Un membru de partid care își face treaba așa cum știe. Nu se omora cu cititul, așa că de unde să știe ce prevede înțelegerea de la Geneva? Uitându-mă la translator, observam că încerca să traducă tot în favoarea mea. Oare făcea asta doar pentru că l-am numit „tovarășul meu”?

Cum am ieșit, Popov m-a întrebat:

— Cine ești tu, cine te crezi, Ștefan, să vorbești despre drepturi internaționale și despre drepturi? De unde să știe comandantul despre așa ceva? Chiar ai citit toate cărțile din lagăr?

— Da, am citit toate cărțile din lagăr. În caietul acela am citit despre înțelegerea de la Geneva și despre drepturile noastre, ca prizonieri.

— Și cine sunt eu? Un simplu om cu părinți muncitori, dar care a citit și citește mult. Acasă am o mică bibliotecă, care sper să nu fi dispărut în timpul războiului. Am căzut prizonier în toamna lui 1944, pe Tisa, și acum sunt aici.

— Acum te duc acasă, în lagăr, apoi vedem când ajungi în Kotlas. Eu am să te duc acolo, căci de mult timp n-am mai fost pe acolo. Ultima dată, am fost cu ofițerii SS.

De cum am ajuns în cameră, tovarășii m-au înconjurat.

— Ce s-a întâmplat? Ai primit pedeapsa? Cât și unde?

Le-am răspuns:

— Brigada Straff, Kotlas, patru luni.

Toți auziseră de acel lagăr și m-au încurajat:

— O să treacă cele patru luni, imediat va fi vară. În septembrie te întorci de acolo.

Pe mine nu mă deranja faptul că trebuie să plec acolo. Parcă mă bucuram că voi vedea o altă lume și voi cunoaște alți oameni. Ieseam la lucru cu ceilalți și așteptam ziua plecării spre un loc nou, necunoscut. Pe Popov nu l-am mai văzut, dar la sfârșitul săptămânii mă aștepta la poartă.

— Duminică noaptea plecăm, dar ne mai vedem, mi-a spus el.

Duminică seara, la 8, am plecat spre gară. Pe drum, am intrat la comandament. Popov mi-a spus:

— Să vedem cum arăți. Hainele sunt în ordine, cizmele sunt bune, boneta la fel. Primești o scurtă ca a mea și o port-armă cu pistol, dar fără gloanțe. Așa nu atragem prea mult atenția.

Gândindu-mă la această călătorie, simțeam că mi se încălzește inima. Popov, un străin pe care nu-l voi mai vedea vreodată, dar față de care simțeam o atracție – la fel cum simțeam și față de Mihailov. Pe durata prizonieratului, Ivanov fusese piaza rea. Nu ne suportam, și în ochii noștri se citea ura reciprocă. El mă ura, iar eu îl uram pe el. Și totuși, era pocăit și citea Biblia tot timpul.

Trenul întârzia. Noaptea, aici, în Urali, e friguroasă. Sala de așteptare era plină. O lume colorată, plină de necunoscuți. Mirosul de mahorcă, de tutun și aroma samovarului se amestecau.

Când a sosit trenul, mulțimea l-a înconjurat cu multă zarvă. Am găsit un vagon mai puțin aglomerat, în coada trenului. Din cauza frigului, locurile de lângă ușă fuseseră ocupate ultimele. În aceste vagoane se putea și dormi.

— Hai, Ștefan, hai să ne așezăm și noi. Dimineața e departe. Să dormim.

Am dormit ușor, auzind sunetele trenului. În același ritm, înghițea kilometru după kilometru. Uriasa locomotivă trăgea după ea vagoanele, într-un ritm alert. Compartimentul s-a umplut, dar eram bine îmbrăcat și nu simțeam frigul. Popov dormea de mult.

Mă întrebam ce va fi cu mine la Kotlas. Din nou printre străini. Mă obișnuisem deja cu lagărul; mă cunoșteau infirmierele și câțiva dintre gardieni. O să fie cumva. Spre dimineață, am adormit. M-am trezit în zgomotul călătorilor, care făceau zarvă, strigând unii la alții în timp ce savurau ceaiul de la samovar. Popov era deja treaz.

— Mai, Ștefan, noi am dormit mult. Restul deja savurează ceaiul. Hai să mâncăm ceva, apoi le cer două cești de ceai. Am și o sticlă de kvas, dar o lăsăm de rezervă.

Ceaiul pe care l-am primit era bun, aromat și destul de dulce. După micul dejun, compartimentul s-a umplut de mirosul tutunului de mahorcă. Îți lăsa un gust grozav dacă era pregătită bine. Nu eram mare fumător, dar am fumat o țigară întreagă de mahorcă. Mahorca se rulează în hârtie de ziar. Rușii spun că hârtia lor de ziar e din celuloză pură, fără alte adaosuri, de aceea tutunul are această aromă bună. Nu cred neapărat, dar în schimb, cred că e cancerigen.

— Na, Ștefan, hai să povestim. Trebuie să-ți spun ceva.

— După procesul tău, a venit la noi Sura, femeia pe care ai salvat-o de la bătaie, și m-a întrebat ce pedeapsă ai primit. I-am spus.

Sura era din Kotlas, iar unchiul ei din partea mamei era comandantul lagărului din Kotlas.

— O să aibă grijă să-ți fie cât mai ușor acolo.

— Nu ți-am spus eu că ești norocos? Comandantul ți-a dat doar patru luni de pedeapsă, când de obicei pedepsele sunt de la șase luni în sus. Probabil i-ai fost simpatic și n-a vrut să te prindă lunile de toamnă acolo, pentru că viața ta ar fi fost un iad.

— Fii deștept. Poate femeia s-a îndrăgostit de tine, poate vede în tine idealul ei de bărbat. O să facă tot posibilul să îți intre în voie.

— Știi povestea de dragoste dintre Jano și iubita lui. Ei bine, ar trebui să-ți fie un exemplu, dacă vrei să ajungi acasă.

Amândoi, și Jano, și iubita lui, au pățit-o urât.

— Pe Jano a trebuit să-l duc în Kirov, unde a fost condamnat. Deși era slav, a luptat împotriva rușilor, lucru de neiertat în ochii lor și ai legii rusești. A fost exilat departe, în minele din Vorkuta. Femeia, după ce a născut copilul, a fost dusă într-un lagăr de muncă, iar copilul a ajuns într-un orfelinat de stat.

— Am vorbit cu fratele femeii, dar nu știe nimic de ea. Legile noastre sunt dure și necruțătoare.

— O să fie cumva. Deși am doar 25 de ani, am decis să iau totul așa cum vine. Întotdeauna am spus și voi spune că soarta ne călăuzește viața; trebuie doar să fii împăcat cu acest lucru.

— Dacă nu știi asta, ajungi să fii nefericit toată viața, să fii nemulțumit.

Și mi-a povestit un caz.

— După ce am fost înrolat și am ajuns pe front, căpitanului i s-a îmbolnăvit ordonanța. Avea aproape 50 de ani și a preluat îndatorirea fără prea multe vorbe. De ordonanță are nevoie un ofițer, așa e în armată. Comandantul nostru, când era civil, fusese profesor. Pe mine m-a ales dintre toți cei care îi eram subordonați. Nu știu cum a ajuns la această alegere, dar apoi mi-am amintit de un conflict pe care l-am avut cu el. Eram noi recruți și așteptam ordinul de a pleca pe front, plimbându-ne prin curtea garnizoanei, când mi-am auzit numele.

— Hai, la birou, o să afli acolo! Am primit ordin să plec în oraș și să rechiziționez două mașini de scris pentru armată. Aveam hârtia oficială la mine. Am rechiziționat două mașini de scris, dar treaba nu s-a terminat aici. Spre amiază, un recrutar venit cu un ordin de la comandament, să predau una dintre ele.

— Nu vă dau nimic fără acordul comandantului meu, i-am zis eu.

Recrutul s-a întors cu un ordin semnat și parafat chiar de comandantul unității, obligându-mă să predau mașina de scris. Mi-a spus că, în afara comandantului, niciun ofițer nu poate refuza ordinul, darmite un simplu soldat.

A doua zi, când ofițerul meu a apărut și i-am povestit ce s-a întâmplat, mi-a făcut un scandal monstru. De atunci, n-am mai putut să-l suport. Se vedea pe fața lui dezamăgirea că fusese lipsit de una dintre mașinile de scris.

Nici acum nu știu cum ajunsese la mine. De unde știa că exist? Sau poate a fost o întâmplare? E acesta jocul Sorții? Nu mă vedeam ordonanța cuiva. Eu să-i curăț cizmele, să-i spăl cămașa și lenjeria? I-am spus că nu voi fi ordonanța nimănui, căci nu mă pricep.

— Trebuie să te pricepi! O să înveți, fiule, mi-a spus el.

— Nu vreau să învăț să fiu ordonanță!

— Eu îți spun ce faci tu, ai înțeles? E un ordin!

— Pe mine, țara nu m-a trimis pe front ca să fiu ordonanță, m-a trimis pentru că e în pericol și trebuie să lupt, s-o apăr. Eu vreau să lupt, dacă voi avea ocazia!

S-a enervat cumplit, credeam că face infarct.

— Te leg, te împușc, trădătorule, nimeni în drum ce ești!

Nici acum nu știu dacă avea dreptul să mă facă ordonanță. Cearta a fost întreruptă de o alarmă. Eram de mult înconjuțați, dar luptam neîntrerupt, fugind de armatele rusești.

Între timp, un alt soldat își făcea drum pe lângă el, iar în cele din urmă și-a găsit o ordonanță. M-am liniștit, dar știam că mi-am făcut un dușman de temut din acel ofițer. Am luptat zile întregi, până când am reușit să scăpăm din încercuire cu ajutorul unui detașament de tancuri germane, care a apărut în ultima clipă și ne-a deschis drumul. Se mișcau foarte bine și rapid.

— Popov, să nu te superi, dar chiar așa era! Ți-am povestit aceste lucruri ca să înțelegi ce fel de om sunt și cum gândesc. Cu acel comandant nu m-am mai întâlnit. Am trecut Tisa, unde rușii au spart frontul, și am căzut prizonier.

— În cazul lui Sura, am acționat de bunăvoie. Nu-mi pare rău, chiar mă bucur.

— Povestește-mi despre tine, Popov. Îmi pare rău, dar nu-ți știu numele de botez.

— Numele meu de botez este Kostja. Până la Kotlas avem timp berechet, așa că o să încep cu începutul. Strămoșii mei vin din Basarabia, dar nu știu dacă au venit de bunăvoie sau au fost forțați. Eu sunt din Omutinsk, un oraș mare cu un combinat de hârtie. Lagărul vostru trimite și acolo materie primă, adică lemn. De aici sunt 600 km. Eu pe front n-am fost; atunci eram la miliție. Când m-am înrolat, m-au trimis în Peninsula Kola. Imaginează-ți vremea de acolo! Viscose puternice, cu ger cumplit – între -40 și -60 de grade Celsius! Și noaptea permanentă, care dura luni de zile. Nici acum nu pot înțelege cum suportau oamenii de acolo viața asta: singurătatea, casele la distanțe imense unele de altele. În timpul războiului, am avut mari probleme cu traficanții. Submarinele se apropiau de țărm și, de acolo, transportau marfa cu avionul. Uneori ajungeam chiar să tragem unii în alții. Aduceau de toate, și totul era planificat. În Țările Scandinave erau oameni care se ocupau de asta și trăiau bine.

Odată am capturat o întreagă bandă de traficanți din Taiwan. Și cum? Avionul era încărcat, dar dintr-un motiv necunoscut nu le-a pornit motorul. Era un hidroavion. Am aruncat grenade sub el până când a căzut pe burtă. Era multă marfă la bordul avionului. Am păstrat acest ceas ca amintire. Nu știu exact ce aveau la bord, dar după două luni ne-au decorat. Din plutonier am ajuns locotenent. După război, am fost avansat la locotenent-major. Dacă totul merge bine, în doi ani voi fi maior și apoi voi vedea ce voi face. Mă apropiu de 30 de ani și mă gândesc să-mi întemeiez o familie. Mi-ar plăcea să mă stabilesc undeva la căldură, căci mi-a ajuns frigul. La voi e altfel – iarna, dacă ține trei luni, e destul.

Poate la anul mergeți acasă. După Convenția de la Geneva, ar fi trebuit să fiți demult acasă. Îți doresc din tot sufletul acest lucru.

— Ar fi foarte bine dacă ne-am duce acasă. Ne tot promit asta, dar mulți și-au pierdut speranța, la fel ca un prizonier român din Ardeal, care era înrolat în armata maghiară și a fost capturat încă de la începutul războiului. A fost în nouă lagăre! Vorbește fluent limba rusă. Eu știu doar câteva cuvinte folosite în bucătărie și sunt fericit că le știu. Mă ajută să mă înțeleg mai bine cu ei, așa cum faci și tu. Dacă ajung acasă, îți promit că o să învăț să vorbesc rusă fluent. Îți spun și de ce: câteva chipuri îmi vor rămâne mereu în minte. Ca și al tău.

De-a lungul a doi ani, am avut câțiva gardieni: Ivanov, Pavel, Andrej și Mihailov. Am început cu Ivanov, pentru că el a fost steaua mea rea. La toate pedepsele și incidentele, el era prezent. Era un om rău, deși citea Biblia cât noi munceam. O să mă gândesc la el mereu, cu ură. Pavel era bielorus, un om masiv, de o bucată, care ne respecta ca pe niște străini. Oricât de frig era, nu-și schimba niciodată cizmele de piele cu cele din păr de cămilă.

Andrej era mereu vesel, boem. Vorbea mereu cu noi și tot repeta „*szkovo domoj*” – în curând mergeți acasă. Dar plecarea noastră nu depindea de el. Îi plăcea mult secara prăjită. Era de talie mijlocie, cu o față de tigan și un nas uriaș. Ne povestea că nu lucrase niciodată fizic, el doar dansase, făcând parte din ansamblul de dans gruzin. Fusesse de multe ori pe front ca să distreze soldații. Îl iubeam pentru glumele lui. Totuși, Mihailov era preferatul meu, poate și pentru că aveam aceeași vârstă. Venea din Siberia, de la lacul Baikal, și își ducea peste tot balalaica. Îmi plăcea muzica rusească – când o auzeam, vedeam în fața ochilor pământul nesfârșit al Rusiei, taigaua, râurile uriașe și tăcerea misterioasă a pădurii.

Prizonieratul m-a învățat multe lucruri: cum să rabzi ani de foame fără să mori de inaniție, că libertatea este cel mai de preț lucru și să nu acuzi un întreg popor pentru faptele câtorva indivizi. Mi-am promis că, dacă ajung acasă și îmi ridic o casă, voi avea un câine pe care nu-l voi lega și nu-l voi lăsa niciodată să rabde de foame. Tu nu știi ce înseamnă înfometarea. Când, în toamna lui 1944, am fost capturat, iar pe 6 decembrie ne-au băgat în vagoane spre Focșani, deja acolo a început înfometarea.

Până pe 3 ianuarie 1945 am călătorit în vagoane de marfă, fără foc. La fiecare 2-3 zile primeam puțină pâine uscată și și mai rar apă. Iarna era nemiloasă, iar gardienii nu se oboseau să ne aducă apă. O să-ți povestesc ceva: pe 25 decembrie 1944 eram la Harkov. Timp de aproape trei săptămâni am cutreierat Ucraina. Am ajuns dimineața și abia a doua zi am pornit mai departe. Ce s-a întâmplat între timp? La amiază, au deschis ușa vagonului și ne-au dat un sac de pâine uscată și un bidon de aluminiu de 30 de litri. Au închis imediat ușile vagonului. Noi nu mai eram oameni – ne transformasem în niște animale. Toată lumea s-a năpustit pe sacul de pâine și pe bidonul cu supă de varză. Bidonul s-a răsturnat, pâinea a fost călcată în picioare. Nimeni nu s-a putut bucura de acea masă. Ne murdăream unii pe alții cu acea pastă, ne certam, ne băteam și ne acuzam pentru situația în care ne aflam.

Cercul nu s-a terminat. Când au venit să ia bidonul și sacul și au văzut ce s-a întâmplat, gardienii s-au întors cu bâte și răngi și au început să ne bată ca pe „animale.” Un gardian ne privea de jos, iar prizonierii au ripostat. Gardianul a tras o rafală de mitralieră în aer, iar ceilalți s-au dat jos din vagon și ne-au lăsat din nou în pace. Aveam febră de o săptămână, genunchiul umflat și eram plin de păduchi. Nu mai puteam să merg. Băiatul român de lângă mine mi-a luat porția de pâine și mi-a dat apa lui în schimb. De zile întregi nu mâncasem nimic, și doar apa m-a ținut în viață.

Trei zile nimeni nu ne-a deranjat, dar nici trenul nu a oprit. Cu toții credeam că s-a terminat, că vom muri de foame. În vagonul nostru muriseră deja șase oameni, toți mai în vârstă. Numai dimineața, ceilalți își dădeau seama că nu mai respirau. Din cei 60, 55 erau din țara-mamă, cinci din Ardeal, patru români și eu.

După trei zile am ajuns la Kirov, unde am poposit o zi. Dacă au fost morți, i-au dat jos din vagoane și ne-au dat porție dublă de suharin și apă. Ne-au spus că în câteva zile vom ajunge la un spital. Când ne-au dat jos din vagoane, pe 5 ianuarie 1945, în Falenki, civilii au fugit văzându-ne, căci arătam ca niște cadavre umblătoare. Pe mine m-au transportat până la spital pe targă. Am avut noroc, piciorul mi s-a vindecat și nu a trebuit să-l amputeze.

— În război, se petrec multe atrocități. Omul se schimbă spre rău când are o armă în mână. Dacă nu ne-ar fi transportat atâta vreme în frigul năpraznic, fără hrană și apă, am fi scăpat mai mulți cu viață. În timpul iernii, au murit cu sutele, mai ales cei în vârstă, din cauza diareei, dizenteriei, pneumoniei...

Așa începu Ștefan să-i povestească lui Kostja despre greutățile prizonieratului. Kostja îl asculta atent, sorbind din kvasul său, iar trenul îi ducea tot mai aproape de Kotlas, locul unde Ștefan avea să își petreacă următoarele luni de detenție. În vreme ce discutau, cerul se întunecă și în compartiment se instală tăcerea.

— Eu, în perioada aceea, am fost la curs în Kirov, iar acolo am avut viscol, spuse Kostja, lăsând gândurile să-l ducă în trecut. Deși suntem obișnuiți cu clima de aici, de fiecare dată suferim mari pagube.

În vagon, samovarul continua să clocotească, încălzindu-i și oferindu-le o băutură fierbinte care părea să atenueze, pentru câteva clipe, asprimea iernii rusești. La miezul nopții, trenul ajunse în Kotlas. Coborâra din căldura vagonului și simțiră frigul pătrunzător al nopții.

— Kotlas e un nod feroviar important, îi explică Kostja lui Ștefan, arătând cu mâna. De aici, prin Kirov, poți ajunge la Moscova spre sud, la Leningrad spre est și la Vorkuta spre nord.

Sala de așteptare a gării era plină de oameni. Abia și-au găsit un loc liber unde să stea. Când se apropia un tren, totul devenea agitat, călătorii alergând fie să prindă un loc în tren, fie să coboare și să găsească un loc de odihnă. Dimineața, cei doi s-au spălat la una dintre cișmelele din colțurile sălii de așteptare.

— Trenul nostru vine pe la ora 9, spuse Kostja. Afară e foarte frig, iar zăpada e cam de 80 cm. Cu trenul ajungem la lagăr în aproximativ o jumătate de oră.

Pe drum, au vorbit puțin, iar înainte de a coborî, Kostja l-a avertizat pe Ștefan:

— Să nu arătăm prietenia noastră nimănui. Ești prizonier, iar eu sunt ofițer rus; nu putem avea decât o relație rece, de serviciu.

Unde coborâră, nu era nimic în afară de barăci din lemn și păduri cât vedeai cu ochii. O cărare bătătorită de sănii ducea spre lagăr, la aproximativ 4 km distanță. După o vreme, li se înfățișă peisajul obișnuit al prizonieratului: sârmă ghimpată, două foișoare cu gardieni înarmați, barăci din lemn și câteva șoproane.

— Câți sunteți aici? întrebă Kostja gardianul.

— 183 de prizonieri, răspunse acesta. Am auzit că vor sista producția de turbă, iar la anul e posibil să înceapă să-i trimită acasă pe prizonieri. Turba nu mai este de calitate, dar comandantul știe mai multe despre asta.

În acel loc rece și aspru, Ștefan își găsea curajul. Știa că îi va fi greu, dar gândul plecării și al revederii unor fețe cunoscute îl liniștea, cel puțin pentru moment.

A doua zi a apărut comandantul. Era un om de talie medie, îndesat, cu fața simpatcă, ochi mongoloizi, nu arăta rău. Sura semăna foarte bine cu unchiul ei. Am simțit că nu o să aibă treabă cu mine.

— Ștefan, tu rămâi aici, noi doi mergem dincolo, avem de discutat – a zis Kostja.

Era cald în odaie, mă gândeam la ce a spus gardianul în ziua precedentă. Oare se va adeveri? Oare chiar ne lasă acasă? Sunt prizonier de trei ani buni. Mi s-a făcut cald. Mi-au apărut în fața ochilor mama, frații, sora mea, meleagurile natale și o grămadă de amintiri frumoase. Dintr-o dată m-au năvălit gânduri negre: dacă mă uită aici, dacă cei din lagărele de pedeapsă mai sunt ținuuți pentru cine știe cât timp? Dintr-o dată, mi s-a făcut frig. Mi-a pierit tot cheful. Dar, în sfârșit, a apărut Kostja.

— Am crezut că nu mai terminați niciodată.

— Nu te supăra, dar lucrurile importante trebuie discutate temeinic. Am vorbit și despre tine. Sura numai despre tine vorbește, se pare că s-a îndrăgostit lulea. Asta n-ar fi problema, dar

Sura este bolnavă cu plămânii și ar trebui să meargă la Soci, pentru tratament, și nu vrea, până nu se întâlnește cu tine.

– Tu câți ani ai?

– Am împlinit 25 în februarie – am zis.

– Ai avut grijă de tine, dar nu te încrede pentru că Sura te iubește. Ești la cheremul unchiului ei. El este un burlac înrăit și își iubește nepoata la nebunie. Știe că boala nepoatei sale a ajuns într-o fază avansată, iar medicii au recomandat să meargă la Soci, la tratament. Ea nu crede în gravitatea bolii ei și nu vrea să meargă. Va veni de multe ori aici, numai ca să te vadă. Comandantul va vorbi cu tine despre ea; să-l ascuți, pentru că viața ta depinde de el.

– Dragă Kostja, prietene, știu că tu îmi vrei binele, crede-mă, ce am făcut am făcut fără să vreau. Cine ar fi crezut că vom ajunge aici? De când sunt prizonier, fac orice pentru alimente, asta mă ține în viață, pentru că vreau să ajung acasă, la ai mei. De trei ani, de când sunt prizonier, nu m-am săturat niciodată, nu am nevoie și nici chef de femei. Tu nu știi cum este să îți „bubuie” stomacul de foame. Dacă visez, visez mâncare și nu femei. Îmi pare rău de Sura. Nici nu știu cum va fi. Mă preocupă și gândul că, dacă rămân aici pentru totdeauna, vor uita de mine cei de unde am venit.

– Eu voi veni după tine, Ștefan, îți promit, dar nu uita să faci cum spune comandantul. Și nu uita, la noapte încă mai dormim împreună, dar cu trenul de dimineață mă întorc la Kotlas. Comandantul m-a rugat să vorbesc cu Sura, poate reușesc s-o conving să meargă la tratament. Părinții ei sunt disperați, este singura lor fetiță. Mai au încă doi băieți.

Dimineața ne-am luat la revedere, scurt.

– Kostja, te aștept.

Ne-am strâns mâna și ne-am îmbrățișat, aproape am plâns.

După micul dejun, comandantul a venit în baracă.

– Să vorbim – spuse.

– Nu știu cine ești acasă, cu ce te ocupi, dar aici, în prizonierat, ți s-a dus vestea. De trei ori ai făcut carcera, pentru că ai refuzat munca. Sunt nouă zile. Tânărului gardian Mihailov i-ai salvat viața. Acum ești aici pentru că ai jignit un cetățean rus. Ca și prizonier. Pe hârtia ta nu scrie

altceva. Kostja mi-a spus totul despre tine. Aș vrea să aibă dreptate. Vreau să știu, să văd ce fac cu tine. La ce te pricepi, în afară de muncă fizică?

– Muncă fizică poate să facă oricine. Bine sau rău, poate. Acasă eram sportiv, șase luni am fost contabil și șase luni am fost sanitar. Și la noi, în lagăr, opt luni am fost sanitar la secția de pneumologie. Acei bolnavi erau aduși din lagărul ăsta. Toți au murit. Erau într-o stare jalnică.

– Eu am mai văzut oameni slăbiți, dar ca cei din acel regiment SS, niciodată. Așa cădeau, ca muștele toamna. Sunt aici prizonieri care deja au împlinit anul. Cel mai bine e să te pun lângă domnul doctor Wagner. Și el este foarte slăbit. A venit împreună cu ofițerii SS, deși nu făcea parte dintre ei. E adevărat, nu era muncitor de turbă. Acum să vorbim despre Sura. Ți-a spus ceva Kostja despre asta?

– Da – am răspuns.

– Asta e bine. Dacă ea vine aici, pentru că o să vină în curând, tu ce o să faci?

– Spuneți dumneavoastră, domnule comandant, ce să fac.

– Dacă Sura este așa de bolnavă, nu poți să te porți dur cu ea. Mai târziu, vom merge la Wagner, o să rămâi acolo și vom vedea restul – a spus comandantul.

Doctorul Wagner era un om care părea pregătit pentru orice. Nu părea un om care să vindece pe alții. Nu putea să aibă mai mult de 40-45 de ani, dar arăta de parcă ar fi avut 60. Părul rar era deja cărunț, iar ochii lui erau plini de o tristețe copleșitoare. Am rămas singur cu el, dar nu a scos niciun cuvânt. Așa că am încercat eu să îl abordez.

– Unde te-ai născut, doctore? – l-am întrebat în rusește.

S-a uitat la mine, dar nu a scos niciun cuvânt. L-am întrebat același lucru în germană. Parcă a înviat.

– Vorbești germană? – m-a întrebat.

– Înțeleg ceva în germană și în rusește.

– M-am născut la Mediaș.

– Și eu, la Alba Iulia, atunci suntem conaționali, ardeleni. Și dacă ești născut la Mediaș, trebuie să știi și românește și ungurește.

Parcă a fost străfulgerat de ceva; a prins viață dintr-o dată. Nu-și găsea locul. S-a luminat la față și i s-au aprins luminile din ochi. A început să vorbească germană amestecată cu maghiară, română și rusă.

– M-am născut în 1906, la Mediaș. Tata era avocat, am și două surori, sper să mai trăiască. Școala generală am terminat-o în limba germană, dar învățam și maghiara. Româna am învățat-o pe stradă, de la prieteni. În 1917, văzând situația politică, tata a hotărât să ne mutăm la Viena, definitiv. Așa am terminat gimnaziul la Viena și facultatea la Berlin. Din motive întemeiate, nu m-am însurat. Mă bucur foarte tare. Nu mai știu nimic despre familia mea. Am căzut prizonier la Dresda. Am ajuns în Lituania, într-un lagăr aflat la marginea unui oraș și era denumit Memmel. Aici erau doar ofițeri SS. Eu nu eram ofițer SS, nu eram tatuat sub braț. S-a aflat în lagăr, ofițerii SS erau foarte căutați. Dar totuși, m-au ținut acolo. Nu știau ce planuri au cu noi. Nu lucram nimic, nu ne spuneau nimic. Nu se purtau urât cu noi. Nu au confiscat nimic de la noi; aveam radio, biciclete, aparate electrice de ras, ceasuri, aur. Un neamț și oricare ofițer duc o viață de huzur în armată. Modul nostru de tratament era suspect, pentru că știam că rușii nu-i suportau pe cei de la SS. Și eu eram deja unul de-al lor. Era greu să nu fii unul de-al lor, dar măcar mă respectau puțin. În lagăr, puțini ofițeri s-au îmbolnăvit. Dureri de cap, diaree, astea erau bolile noastre. Dar viața asta de huzur nu a durat mult. Într-o seară liniștită de vară, ca un trăznet, s-au auzit următoarele cuvinte prin difuzoare, și încă în germană:

„Toată lumea să-și strângă lucrurile și să fie gata de plecare!” Atât. În sfârșit, gândeam cu toții, că va fi o schimbare. Eram morți de plictiseală. Cine s-ar fi gândit la ce ne aștepta? În ce coșmar ne vom afla, la miezul nopții în camioane, înconjurate de oameni înarmați cu mitraliere. În fiecare camion, 40 de persoane, la fel și în vagon. Au închis ușa vagonului. Înainte de zori, am și pornit, și parcă simțeam că în toate aceste lucruri era o grabă fără rost. Am călătorit șase zile, fără oprire. Doar pâine uscată și apă, atât primeam. După șase zile, ne-au coborât într-o gară mică. Nici nu știu numele gării. Am crezut că de acum încolo, aici va fi noul nostru lagăr. Am greșit. Până ne-am curățat, spălat, ne-au epilat, hainele noastre au dispărut. În locul lor, am găsit haine purtate, pătate. Nu am scos niciun cuvânt. Măcar, o să fie ce-o să fie. Pe fețele camarazilor mei se citea frica. Vagoanele ne așteptau în gară. După o zi, am ajuns aici.

– Nu te supăra, doctore, atunci ai fost în lagărul nostru. V-am văzut. Erați pizmuiți de noi, pentru lucrurile voastre. Dar când au văzut că v-au luat tot, au început să îi înjure pe ruși. După câteva zile, am aflat unde v-au dus și îi spun sincer, ne era milă de voi. Vedeam trupurile

ofițerilor ieșind de la duș și mă gândeam ce va fi cu oamenii ăștia acolo unde munca, chiar și pentru cei obișnuiți cu ea, este foarte grea.

– Deci ne-ai văzut atunci când am sosit, și acum, după un an, doar eu am rămas în viață dintre ei. Ne-au trimis în mai multe locuri, chiar și la voi, ofițeri slăbiți de tot. Nu cred că a mai rămas vreunul în viață. Nu ai povestit ce s-a întâmplat cu bolnavii tăi. Am avut un plan bine stabilit. Aici iarna ține 10 luni, și ce iarnă! Hainele subțiri nu-i apărau de frigul pătrunzător. Este lagăr de pedeapsă, de exterminare lentă, fără glonț sau camere de gazare. Medicamentele, aproape lipsesc. Noroc că comandantul e un om de treabă. Mă încurajează, îmi spune să am răbdare, că anul viitor lagărul se desființează și veți merge acasă. Știe din sursă sigură. Noi vom fi ultimii mohicani. Dar spune-mi, tu de ce ești aici? Ești prizonier, nu? Deși, după cum a vorbit cu tine comandantul, nu cred că ești prizonier.

I-am explicat pe scurt de ce sunt aici. Fata despre care e vorba este nepoata comandantului, dar fata e bolnavă cu plămânii. Nu vrea să meargă la sanatoriu, în Soci. O să vină aici să mă vadă. O să am o treabă grea cu ea. Comandantul așteaptă de la mine să o conving că acel sanatoriu este un loc miraculos. Și că acolo, toată lumea se vindecă. Am văzut fata de două ori și nici n-am vorbit cu ea. O să fie foarte greu pentru mine.

A sosit fata împreună cu mama ei. Mama era total deosebită de ea. Reprezentantă a neamului slav. Mai înaltă ca și fata, cu ochii albaștri, destul de atractivă. Nu avea mai mult de 45 de ani. Probabil la o jumătate de zi de când a plecat Kostja, m-a chemat imediat comandantul. Cu inima strânsă am intrat în biroul comandantului. După ce am închis ușa în urma mea, m-am liniștit. Am salutat și m-am așezat pe canapea alături de comandant.

Sincer, vorbeam rusa destul de rău, prin semne. Vocabular de bucătărie. În cei trei ani care au trecut, am învățat atâtea lucruri încât trebuie să „rup” cât de cât rusește ca să mă pot descurca. Nu aveam unde să învăț mai bine. Nu stăteau gardienii să te învețe limba lor. Prima dată am început să învăț de la doctorița noastră din lagăr. Cu soțul ei vorbeam germană și amestecam un cuvânt, două, în rusă. A doua oară, când curățam toaletele. La capătul orașului locuia sora gardianului meu. Și acolo am vorbit cu ei cum am putut mai bine. Dar acum va fi mult, mult mai greu.

– Ștefan, a sosit Sura cu mama ei, vorbiți. O să vă înțelegeți voi cumva. Totuși, ca prizonier, vorbește destul de bine rusește. Eu acum am o treabă care nu suferă amânare.

– Să nu te superi pe mine, Ștefan, că ai ajuns în această situație grea din cauza mea. Când am auzit că ai ajuns aici, am fost foarte fericită. Pentru că nu aş putea trăi în continuare dacă nu ți-aş putea mulțumi pentru ce ai făcut pentru mine. Toată lumea mi-a spus ce păcat mare ai făcut, tu, un prizonier, să jignești un cetățean rus. Și tu ai știut asta și totuși ai sărit să mă aperi. După incident, mi-am dat seama că nu am ce căuta lângă un idiot gelos. Atunci, în acea zi, m-a bătut prima dată. De multe ori m-a lovit cu pumnii și mă durea apoi zile întregi spatele. Am terminat cu el, definitiv. Poate noi doi ne-am înțelege. Dar este imposibil în cazul nostru. Tu trebuie să te întorci acasă la ai tăi. Am venit cu mama, ca să te cunoască și ea. Tata a rămas pe front. Mai am doi frați mai mici. Mă bucur că, datorită unchiului meu, nu o să-ți fie foarte greu aici. Este un om foarte bun. Și poate o să vă întoarceți cât mai repede.

– Dragă Sura, crede-mă, sunt foarte fericit că te-am cunoscut. Toată viața mea vei rămâne o amintire dragă și de neprețuit. Și astfel de amintiri fac viața omului bună. O să am multe amintiri frumoase din prizonierat, dar cea mai frumoasă amintire vei fi tu. Viața unui prizonier este amară, nu ai niciun drept, ajungi un animal. Mănânci ce primești, lucrezi până la epuizare, te odihnești când poți, și între timp îți chiorăie mațele de foame. Dar și în clipele astea mai există licăriri. Ca și prezența ta. Aceste momente trebuie prețuite și păzite. În cazul meu, îmi dau putere. Dar trebuie să vorbim acum despre tine. Kostja a aflat că ești bolnavă și că tu nu crezi cât de periculoasă este boala ta. Acesta e necazul cel mare.

– Dacă omul s-a îmbolnăvit, el trebuie să se vindece, de asta există medici. Aici, în nord, iarna poate să țină și 10 luni. Ce iarnă aspră! Nu toată lumea o poate suporta. Ai nevoie de plămâni puternici. Dar tu te-ai născut cu niște plămâni mai slabi. Asta trebuie să crezi, Sura. Trebuie neapărat să schimbi aerul. După mine, cel mai bun lucru ar fi dacă, pentru o perioadă de timp, te-ai duce în Caucaz. Acolo, pe țărmul Mării Negre sau la Soci. Acolo o să te vindeci. Dar îți recomand să-l lași pe doctorul Wagner să te consulte. El s-a ocupat mult timp cu plămânii prizonierilor de aici. Să ascuți sfaturile unchiului tău, îți vrea binele.

– Mă bucur să te cunosc, Ștefan. N-aș fi crezut niciodată, dacă nu aş fi auzit ce i-ai spus fiicei mele. Trebuie să asculte, dacă vrea să mai trăiască. Vom face totul ca să ajungă cât mai rapid la Soci. O să ascultăm de tine și săptămâna viitoare o ducem la doctorul Wagner pentru un consult. Mulțumesc frumos, Ștefan.

– Anul trecut, când am fost la doctor, m-a sfătuit să schimb aerul, nici nu a pomenit de Soci, ci doar a spus că am plămânii slăbiți. Nici vorbă că aş avea probleme mai mari la plămâni.

– Cel mai important lucru acum este să te vindeci.

A sosit comandantul, cizmele îi erau pline de noroi.

– Am fost pe teren. Trebuie oprită munca cât de repede posibil. Turba este amestecată cu pietriș. Am anunțat treaba asta de multe ori, dar până acum nu am primit niciun răspuns. Ar fi bine să desființeze o dată pentru totdeauna acest lagăr.

– Na, v-ați înțeles unul cu celălalt?

– Da, unchiule. Ștefan este un băiat inteligent și bun. Mi-a recomandat să vin la un consult la doctorul Wagner de aici. Săptămâna viitoare o să revin cu mama, la un control.

– Ștefan, ți-am adus ceva de mâncare. Mănâncă, nu flămânzi.

Doctorul Wagner scria ceva la masă, avea un caiet gros în fața lui.

– Hai, Stefî, de azi așa o să te chem, să-ți arăt biblia mea. Deși e interzis scrisul în prizonierat, i-am explicat comandantului de ce vreau să-mi iau notițe. Scriu toate bolile de plămâni care apar aici. Așa mai și învăț. Mi-a spus că aici nu e facultate, că aici trebuie să muncesc. Dar să ascund caietul, nu știi niciodată cine intră peste tine, nechemat. Sunt notițe medicale și jurnal, sunt multe lucruri scrise aici.

– Și cum vrei să duci acest caiet gros acasă? Dacă reușim să mergem acasă, atunci, înainte de a ne urca în vagoane, ne mai percheziționează o dată. Acolo te leagă pe loc și mai ales că notițele sunt în germană. Ai grijă, doctore! Tu ești înregistrat la ei ca fiind ofițer SS. Detașamentele SS au făcut multe porcării de-a lungul timpului. Să nu-ți pară rău ce conține acest caiet. Și eu am un fel de caiet, cu notițe, dar sunt numai lucruri pentru învățarea limbii ruse: cuvinte cotidiene, folosite zilnic în conversații. Chiar dacă îl găsesc, o să vadă că este pentru învățarea limbii ruse.

Doctorul nu a spus niciun cuvânt. Stătea și privea în gol.

– La asta nu m-am gândit și câtă dreptate ai. Și ce dor îmi este să plec acasă. Nu mai suport. Simt acest lucru. Acum, că ai ajuns aici în chip de înger, mulțumesc lui Dumnezeu pentru asta. Există lângă mine un om cu care pot să vorbesc.

– Capul sus, doctore! Nu mai este mult până ne vine rândul. Cred că noi am nimerit foarte departe de centru. Lagărul ăsta e deosebit. La câteva sute de kilometri se află Cercul Polar; noi

o să fim, poate, ultimii care pleacă acasă. Omul nu știe niciodată ce-l așteaptă. Eu iau lucrurile așa cum sunt. Nu trebuie să disperi. Niciodată! Dacă reușim să ajungem acasă și să ne integrăm în viața civilă, încet o să ne obișnuim că nu mai suntem prizonieri și doar o să ne amintim preț de câteva clipe de acest iad, în care am suferit enorm. N-o să uităm niciodată, atunci acasă o să ai suficient timp să scrii conținutul total al acestui jurnal. Acasă nu o să te temi de ruși. Eu deja mă gândesc cum să adun toate cele trăite de mine și cele întâmplare. Sunt demne de un roman. Întâmplări adevărate. Acum, că ne-am întâlnit, îmi povestești întâmplările camarazilor tăi. Deși ce contează moartea câtorva sute de oameni acolo unde mor milioane? Tu ești norocosul ce va scrie despre aceste lucruri. Fiecare secundă ți-o vei aminti. Cei care au trăit acești ani în acest iad și, norocoși, vor ajunge acasă, vor avea puterea să ierte aceste atrocități. Purgatoriul Înghețat va arde ca și cel de Foc.

– Tu vorbești bine ungurește, Stefi. La facultate, am locuit cu mulți sași ardeleni. Toți vorbeau bine ungurește. S-au născut în orașe ungurești și așa vorbeau fluent maghiara. Și de voiiai, și de nu, o învățai. În Imperiul Austro-Ungar, mai ales în Ardeal, limba oficială era maghiara. Totdeauna eram furios atunci când începeau să vorbească între ei ungurește. Deși știam destul de bine, erau unele cuvinte pe care nu le înțelegeam. În Ardeal, în Secuime, Banat, Satu Mare și Maramureș erau în total aproape un milion de cetățeni nemți. M-am dezobisnuit de limba maghiară, dar atunci când vorbim începe să-mi revină tot mai bine. Cât suntem împreună, este foarte bine să aprofundăm această limbă. Poate o să am nevoie de ea într-o viață viitoare. Iadul de aici, poate că este spre binele meu. Pot să spun liniștit că din detașamentul 680 aproape 60-70% dintre ei au murit de pneumonie, aprindere de plămâni, viroze cronice. Orice medic poate înțelege acest lucru. Fără medicamente, aceste boli nu pot fi învinse și pacienții vindecați. Îți spun, cădeau ca frunzele toamna. Era de groază, crede-mă. A căzut apoi peste noi o întreagă psihoză, nu mai voiam să luptăm pentru viață. „La ce să te lupți dacă asta îți este soarta?” – spuneau ei. Frigul a ucis câțiva. Era o vreme de groază pe aici. Hainele erau de ajuns, dar nu din cele care ar fi trebuit. Ce s-a întâmplat aici nu se poate uita. Un coșmar pe care n-am să-l uit toată viața. Am să consult fata, poate nu are mare lucru. Dacă organismul ei este puternic și boala nu îi este avansată, poate pot să o ajut.

Vremea s-a încălzit. Zăpada era încă mare. La sfârșitul lui mai, a sosit vara, așa cum spusese doctorul. El era șeful meu. Ne ocupam de doi bolnavi care aveau degerături la picioare. În fiecare baracă exista o sobă. Fără ea, nu exista viață. Nu consuma mult lemn și ținea căldura. La bucătărie sunt cinci femei. Pâinea se aduce din Kotlas. Mâncarea e la fel peste tot în Rusia: slabă și proastă. Denumirea ei: meniul de înfometare. Oriunde te uita, numai pădure. Brad

negru, roșcat, mesteacăn și plop negru. Și, degeaba erau lemne. Ordinul era foarte clar: aveți grijă cât lemn consumați pentru încălzirea oamenilor. O brigadă specială se ocupa cu lemnele pentru încălzire și pentru bucătărie pe timpul iernii. Erau folosite și crengile, nu se arunca nimic. Când era foarte frig, nu se lucra. Venea telefonul că se apropie un front de aer rece și toată lumea rămânea în barăci. Te și bucurai de acest lucru. Prizonierii se odihneau la căldură, iar gardienii nu trebuiau să tremure de frig în post. Deși lor nu le era frig deloc. Cizme groase din păr de cămilă, sube călduroase, cușme pe cap, doar băteau din picioare încontinuu. Treizeci de echipe de gardieni păzeau lagărul. În afară de gara mică, nu existau alte clădiri. Doctorul mi-a explicat aceste lucruri. Igiena corporală era cea mai grea problemă. Lângă bucătărie era sauna. Era foarte mică, dar funcționa în fiecare zi. Iarna aveau apă destulă de la zăpadă, iar vara aveau o conductă foarte subțire prin care curgea apa. Sauna este pentru oameni puternici și sănătoși, nu pentru oameni înfometați și slăbiți. Iesind din saună se îmbolnăveau, răceau cei mai mulți dintre noi.

Nu pot să spun nimic rău în legătură cu schimbările produse. Eu și doctorul aveam un regim alimentar mai bun ca restul: 600 grame de pâine, 10 grame de margarină, 10 grame de zahăr. Comandantul nu se prea implica în lagăr. Tot a doua, a treia zi era la Kotlas. Sura a venit după două săptămâni, împreună cu mama sa, la doctor. După el, Sura trebuie să se mute în altă parte dacă mai voia să trăiască. Putea să vină aici doar vara. M-am bucurat pentru ea. Era o fată frumoasă. Într-un rucsac, mi-a adus din nou de mâncare. I-am mulțumit și i-am spus să nu mai aducă, pentru că aici mâncarea este destulă. Comandantul a râs. La plecare, Sura mi-a șoptit că, înainte să plece la Soci, va mai veni o dată, doar pentru mine.

S-a pornit viscolul. Și pe la noi este, dar nu ca aici. Parcă toate trosnesc, pocnesc sub crivăț. Prizonierii stăteau tolăniți pe paturi. Până e crivăț, ei nu lucrează. Stau. Colindam încăperile și îi întrebam dacă sunt bolnavi. Nu erau, știam că furtuna poate dura zile și se odihneau. Cineva mi-a strigat numele. O mână ridicată dintr-un pat de lângă perete. M-am dus acolo și nu mi-a venit să-mi cred ochilor: Jano, slovacul.

– Mai, Debreczeni, ce mă bucur că te văd. Salvatorul meu. Stai jos și să povestim. Ce cauți aici? Ce-ai făcut iarăși?

– Prietene, ce surpriză! Ce bucurie să te văd. De atunci ești aici? Cum ai rezistat în acest iad?

– Numai eu știu cum am rezistat. Așa se vede că Dumnezeu vrea să ajung acasă. Să-mi văd cei doi copii, nevasta și mama. Te-a adus și Dumnezeu pe tine aici, în acest iad înghețat. Mi-ai

adus speranța că o să am putere să rezist până la sfârșit, până când acești criminali ne vor lăsa acasă. Ce mare păcat am săvârșit să ajung aici? Toți de aici sunt prizonieri politici. Condamnați politici. În afară de mine și doctor. Imaginează-ți că din 600-700 de ofițeri SS a rămas doar doctorul. Asta e crimă, prietene. Premeditată. Eu sunt fiu de țăran. Obișnuit cu munca fizică. Îmi tai singur lemnele pentru iarnă. Frigurile și temperaturile de aici m-au slăbit și pe mine. Cu deținuții politici m-am înțeles destul de bine. Așa am putut rezista. Când s-a deschis lagărul, turba era destulă. Dar, cu trecerea anilor, a dispărut. Acum este ceva amestec de turbă cu pietriș. Dar și așa trebuie să săpăm în continuare.

În ușă a apărut doctorul.

– Mă duc, mă cheamă – i-am zis lui Jano.

– Măine vin din nou, nu te teme.

– Te caută comandantul. Cineva cunoscut?

– Da, era din lagăr.

– Hai, hai, mâine vine Sura să-și ia rămas bun. O conduce maică-sa. Bine că s-a trezit și merge la tratament. Nu știu dacă o să vă mai întâlniți, pentru că după ce-ți trece pedeapsa, te întorci în lagăr.

– Am auzit o veste bună, la anul se vor desființa toate lagărele de muncă. Vorbesc serios. Și acest lagăr se va desființa.

– Comandantule, m-am întâlnit cu un fost coleg de lagăr. Este aici pentru că a avut un copil cu o localnică. Ce s-a întâmplat cu el? El nu e deținut politic.

– Asta nu știu. O să mă interesez. Dar mai este până atunci. În mai are un an de detenție. El a primit patru ani.

Viscolul nu contenea. Aduce cu el doar frig cumplit. Doctorul s-a uitat curios la mine:

– De ce te-a chemat?

I-am spus. Vine Sura să-și ia rămas bun, pleacă la Soci. Femeia asta te iubește, altfel nu ar veni să te vadă. Eu asta cred. Dar este o dragoste fără speranță. Ar trebui să știe și Sura. Individul cu care a stat a bătut-o, din gelozie. A scăpat de el. Nu așa și-a imaginat viața alături de el. Îmi era milă de el, nu avea un braț.

Și-a venit Sura cu mama ei. Îi luceau ochii.

– Îmi iau rămas bun, Ștefan. Poimâine plec cu mama. Cu trenul până la Kirov și de acolo, cu avionul la Soci. Am bilet de internare și așa nu o să mă coste foarte mult. Ai grijă de tine. Știu că în septembrie te întorci în lagăr. Până atunci o să ne vedem. Mama o să te mai caute. Hai, să ne luăm rămas bun.

Nu am vrut, dar m-a strâns în brațe și m-a sărutat pe gură. Ochii îi ardeau. Am dat mâna cu mama ei, care mi-a spus că nu mă va uita niciodată și că se grăbesc să nu piardă trenul.

N-am fost fericit că a plecat. Îmi simțeam sufletul gol. O femeie mă iubește. Mi-a arătat-o. Dar știe că totul e zadarnic. De aceea se leagă așa de mine. Speranța este ultima care moare. Și eu ce simt față de Sura? Dragoste? Pentru că i-am răspuns la sărut? Sărutul a fost un legământ. O pecete. Între doi oameni.

Viscolul a încetat, dar a fost un frig groaznic și înghețat. Natura a căzut pradă înghețului. Și în săli era frig. Prizonierii, îmbrăcați, stăteau întinși sub pături. Jano s-a bucurat când m-a văzut:

– Credeam că nu mai vii! Flămânzi, înfrigurați sub o pătură subțire, dârdâim. Măcar în lagăr era cald.

– Am avut musafiri.

Și, în mare, i-am povestit despre Sura. I-am adus și lui ceva din pachetul primit de la Sura. Când a văzut bunătățile aduse, a zis:

– Mai există așa ceva în lumea asta? Mulțumesc, ești de treabă. Să-ți dea Dumnezeu sănătate și eliberare cât mai grabnică din prizonierat. Dar și mie.

– Ai grijă de tine. Vezi ce-am pățit. Învață din greșeala mea. Vezi ce legi au. Noi nu avem niciun drept.

– Eu, când am sărit în apărarea femeii, am făcut-o fără să mă gândesc că se va ajunge aici. Sura deja își ura partenerul și pe mine mă vede ca pe un erou. Eroul ei. Faptul că trăiește în Kotlas, că unchiul ei este comandantul lagărului, este doar întâmplare și o succesiune de evenimente legate între ele. Așa trebuia să se întâmple. Mi-a promis că ne vom mai întâlni înainte să ajung înapoi în lagăr. O fată bună, frumoasă. Îi doresc însănătoșire. Dar eu sunt treaz. Minte mea trează nu mă lasă să mă îndrăgostesc. Această dragoste este de la bun început un eșec. Dacă Sura mă iubește cu adevărat, va suferi. Timpul vindecă orice durere din suflet. E încă tânără. Îmi pare rău.

– Pe tine te cunoaște toată lumea din baracă. Se interesau cine ești și de unde ești. Le-am povestit ce mi-ai zis despre tine și mi-au zis că pari un tip de treabă. Știu și că ai pedeapsă de patru luni și că în septembrie te duci înapoi în lagăr. Toți sunt oameni culți, învățați. Nici ei nu și cunosc vina pentru care au fost condamnați la muncă silnică. Urăsc comunismul, fiindcă acesta, împreună cu munca silnică, vor să schimbe omul. Totul e o utopie. Știi ce este utopia? Este un vis despre viitor. Ca odată, totul va fi bine. Aproape sigur, niciodată. O să fie belșug, oamenii o să se iubească unul pe altul, nu vor ști ce e războiul și vor avea o viață îmbelșugată și idilică.

În timpul discuției, lângă noi a venit un prizonier mai în vârstă. Arăta groaznic. Nu poate să aibă mai mult de 40 de ani, dar era total cărunț. În schimb, ochii îi luceau.

– Tu ești maghiar? – m-a întrebat el.

– Da, sunt.

– Unde ai fost prins? Și când?

– La Tisa, în toamna anului 1944.

– Nu te supăra că te întreb. Vroiam să știu dacă ai fost pe teritoriile noastre cu pușca în mână. În pădurile Brzanski, soldații maghiari au făcut multe atrocități.

– Ai fost personal acolo?

– Da, am fost. Și am văzut ce au făcut.

– Și voi ce-ați făcut împotriva lor?

– Noi ne apăram patria. Așa cum am putut. Pe front, omul se sălbăticește, devine animal. Nu cred că există om căruia să îi placă pe front. În acele păduri erau lupte cu partizanii. Nu exista îndurare, ci numai dinte pentru dinte. Și credeți-mă, nu a fost în zadar. Acolo nu erau prizonieri.

– Din ziare am citit multe despre ce s-a întâmplat acolo. Poate că nu e adevărat tot, dar a fost groaznic.

– Dar tu mă crezi că eu nu am avut pușca în mână pe teritoriul rusesc?

– Te cred – spuse omul cu seninătate. – Eu sunt filosof, chiar dacă am numai 42 de ani. Nu am vechime în muncă, totuși, la noi nu te poți exprima liber.

– Eu nu sunt profesor filosof de meserie, dar oricum nu am încredere în doctrinele comuniste. Dacă, prin aceste metode, vrea să-și impună doctrina, atunci această doctrină este dură și mincinoasă. N-am citit multe despre ea, dar mie mi-a ajuns. La sfârșitul Primului Război Mondial, comuniștii au distrus armata maghiară și astfel nu au mai avut cu cine să apere granițele. Eram încă tânăr. Dacă ajung acasă, îmi voi continua studiile. Văd eu cum. Acum trebuie să plec. Jano, am să mai vin.

Viscolul a dispărut tot așa de repede cum a început. Dar frigul și înghețul încă nu. La începutul lunii iunie, frigul și înghețul începeau încet-încet să piardă teren, făcând loc primăverii-verii. Era ca pe la noi, în martie.

Comandantul era mai mult plecat și nu l-am văzut mult timp. Avea treburi importante la centru. Lucrul mergea mai departe, dacă se poate numi lucru faptul că acum făceam grămezi din turbă amestecată cu pământ. Pietrișul era mai colorat și se putea folosi ca mozaic. Roșu, mov și galben erau culorile care se schimbau. Am fost de multe ori cu doctorul la groapă. Normă nu exista. De aici se vedea și batjocura ce plana asupra acelor oameni care lucrau acolo. Fețe nerase, speriate, cu ochii plini de teamă. I-am spus doctorului că nu mai merg niciodată acolo.

– De ce nu sunt rași?

– Nu este frizer. Cu foarfeca își aranjează barba. Foarfecile sunt la mine. Ordinul comandantului – a zis doctorul.

Într-o zi, m-a chemat comandantul la el. Sura mi-a trimis o scrisoare. Se simțea foarte bine. Îmi scria că doctorul ei curant o va vindeca, dar că trebuia să se mute definitiv pe alte meleaguri

mai calde. „Să ai grijă de tine!” Aveam și un pachet de la mama Șurei. Am mulțumit pentru tot.

Dacă nu în fiecare zi, atunci măcar treceam des pe la Jano. Vedeam că se bucura când veneam. Era răcit, tușea. I-am spus că mâine îi voi aduce ceai de la bucătărie. Fierbinte.

– Acum a trebuit să mă răcesc, când vine primăvara? Mi-e frică că nu o să rezist. Sunt foarte slăbit. Sau mă simt mai bine datorită ție? N-ai auzit nimic, când ne lasă porciiăștia acasă?

– Ți-am spus că se zvonește că, poate la anul, vom merge acasă. Asta a zis comandantul. Sunt prizonieri care sunt aici de la începutul războiului. Înlocuitorul comandantului, un tip destul de tânăr, îmi explică lucrurile astea. Mi-a șoptit că lipsa comandantului se datorează faptului că are un club în Komsomol, pe care îl conduce împreună cu mama Șurei. De la el știu lucrurile astea. Și el așteaptă desființarea lagărului. Până atunci, va fi cumva. Și-a găsit o fată bună de măritat în Kotlas și ar vrea să se însoare. E din Astrakhan. Acolo, e altă viață. Aici, în schimb, e grea. Cine e născut aici e obișnuit.

De câteva zile plouă. Suntem în iulie. Era cald și zăpada s-a topit. Iarba înverzea, mestecenii înmugureau. De la o zi la alta, natura se trezea la viață, parcă ar fi știut că trebuie să se grăbească, dacă vrea să trăiască. Iarna nemiloasă este după colț și vrea să o sugrume.

Groapa s-a umplut de apă, nu se mai putea lucra. Prizonierii se odihneau în barăci. Fiecare făcea ce voia.

Cum m-am așezat pe patul lui Jano, au sosit și tovarășii de vorbă. Filosoful era vioara întâi.

– Mă, Ștefan, noi ne bucurăm dacă putem vorbi cu tine. De la tine primim vești care țin de lumea largă. Am vrea să știm dacă e adevărat că groapa asta afurisită se va desființa.

– Așa se pare. O să mergeți în altă parte, poate într-un loc mai bun. Mai rău ca aici nu poate fi nicăieri. Mai este o veste că la anul, toată lumea, mă refer la prizonierii de război, va merge acasă. Asta știu, restul e istorie.

– Vouă, prizonierilor de război, e simplu. Mergeți acasă, o să fiți liberi și numai câteodată vă veți aduce aminte de vremurile acestea. Dar cu noi ce va fi? Cât o vom mai duce așa?

– Ca filosof, trebuie să știi că doctrinele schimbă soarta lumii. Și nu întotdeauna în favoarea ei. Romanii aruncau creștinii în fața leilor. Pe voi, comuniștii vor să vă extermine. Doctrine diferite, dar periculoase de moarte. Noi, prizonierii de război, nu știm cum va fi când vom

ajunge acasă. Auzim, citim despre o guvernare democratică, dar în vremurile astea tulburi, nu poți să știi încotro se îndreaptă lucrurile.

– Tu spui că ești maghiar și, în același timp, spui că România este țara ta. Cum se poate asta?

– Noi, maghiarii, suntem împrăștiați în mai multe țări. Sper că ai auzit de monarhia austro-ungară. Dar de revoluția din 1848? Poate știi că această revoluție a fost înăbușită de trupele rusești. Austriecii nu-i suportau pe unguri. Până la sfârșitul războiului, conducerea celor două țări s-a împăcat și a înființat monarhia. Când a izbucnit Primul Război Mondial și când au pierdut războiul, monarhia s-a destrămat. De aici au apărut: Cehoslovacia, Iugoslavia, iar România a primit Ardealul pentru că a avut o politică bună. Din câte văd, nu prea știi istorie.

– Sunt sincer, nu prea știu. N-am învățat că trupele rusești au înăbușit revoluția maghiară.

– Despre marile războaie rusești ai învățat? Despre Pugaciov și Răzini?

– Cum să nu? Despre chinul țăranilor și dreptul lor de a se răscula.

– Cum stau acum țăranii cu colhozul? Te-ai născut în acest regim. Regimul ăsta nu știu dacă va fi vreodată perfect. De la țarul Petru cel Mare, Rusia este o adevărată putere. Stăpânesc o șesime din globul pământesc. Multe bogății naturale. Iar locuitorii săi nu trăiesc în mare huzur.

– E adevărat, dar iarăși trebuie să reamintesc regimul.

– Sincer, iubesc rusul. Oameni adevărați, reali. Cât o să trăiesc o să-mi aduc aminte de ei. Și-au apărat eroic casele și țara, și pentru prima dată în istorie, au ajuns până la Berlin. Nu știu dacă la înfrângerea lui Napoleon nu au fost și trupe rusești. Politica nu-i de nasul nostru. Trebuie să ne gândim cum să scăpăm cu viață din situația în care ne aflăm. Vedeți și voi de ce e în stare politica. Un animal ordinar.

Două săptămâni, deținuții politici nu au lucrat deloc. Comandantul lipsea mai mult din lagăr. O dată ne-am întâlnit. Mi-a adus o scrisoare de la Sura și un pachet. Sura este bine. Mi-a mai spus că trimite multe plângeri la centru și că nu primește nicio soluție la problemele de aici. I-am zis să meargă el la centru și atunci va avea răspunsurile. Careva dintre funcționarii de acolo nu-și face treaba. A doua zi, a plecat la Kotlas. Înainte să plece, mi-a spus:

– Azi-noapte m-am gândit la ce mi-ai spus și ai dreptate. Unii funcționari mănâncă degeaba pâinea statului. Am să plec săptămâna aceasta la Moscova. Am acolo pe cineva.

Ne-am bucurat toți trei de pachet. Mai ales Jano, care avea mare nevoie de bunătăți. I-am spus doctorului că comandantul va pleca la Moscova.

– Oare ce se va întâmpla cu mine? Mă vor băga și pe mine alături de deținuții politici?

– Nu cred. Atunci și eu și Jano am avea aceeași soartă ca tine. O să-l întreb pe comandant cine mă va duce înapoi în lagăr la expirarea pedepsei.

– Până atunci mai este destul. O să vină cineva – mi-a spus el.

– Cred că și cu Jano va fi la fel. Noi suntem prizonieri de război. Eu așa cred. Cazul tău este mai deosebit. Erai singurul medic între acei ofițeri SS. Dar apoi s-a descoperit că nu aveai tatuajul SS la subsuoară ca restul. Deci nu ești SS-ist. Până la urmă se află tot. Să vedem cu ce știri se întoarce comandantul de la Moscova.

Era perioada Aurorei Boreale. Patru-cinci săptămâni, pe timpul nopții era o lumină interesantă, aproape ca ziua. Se vedea bine, puteai chiar citi. Eram obișnuiți cu acest fenomen al naturii, dar în zona asta parcă era mai strălucitoare. Este adevărat, Kotlas este mai la nord. Aici și clima era mai extremă; iarna temperatura atingea -50 grade Celsius până la -55 grade Celsius, iar vara era caniculară. Plantele de aici cresc mai repede, deoarece fiind lumină în timpul nopții, ai impresia că vezi cu ochiul liber cum crește iarba. Copacii nu au trunchiuri groase, iar majoritatea covârșitoare sunt brazi de 12-15 metri.

Prizonierii mureau de foame și de plictiseală. Spălau și se spălau în pâraiașul care curgea prin lagăr. Am încercat să vorbim cu Jano, dar de fiecare dată ne-am lăsat păgubași. În momentul în care ieșeam cu Jano se adunau și ceilalți parteneri de discuție. În locul lor, așa aș fi făcut și eu. Le-am relatat știrile și am sperat că înainte de a veni iarna vor fi mutați în altă parte.

– Voi sunteți cetățeni ruși și ar trebui să știți unde mai sunt astfel de tipuri de lagăre.

– Asta e cea mai mare problemă, sunt foarte multe și nu știi niciodată unde oprește trenul, în care stație – mi-a răspuns filosoful.

A sosit comandantul de la Moscova cu vestea că până în septembrie lagărul va fi desființat. Unde vor fi mutați cei condamnați încă nu se știe.

– Oare ce se va întâmpla cu mine? – a întrebat medicul. – Ne vor duce și pe noi împreună cu deținuții?

– Voi doi și Jano sunteți înregistrați ca prizonieri. Știu din sursă sigură că vor desființa toate lagărele de prizonieri până la anul, și pe voi vă vor trimite în lagărul din Falenki, iar de acolo vă vor trimite acasă. Și noi așteptăm schimbarea. Grisa, loțiitorul meu, vrea să se însoare și să se mute în Astrahan. Astea au fost veștile bune, bucurați-vă.

M-am bucurat că am aflat numele loțiitorului comandantului. Grisa era un localnic simpatic și bun la suflet. Știam că eram înrudiți pe undeva, dar aici nu avea rost să subliniez asta. În colhozul de pescari de pe Kama era altceva, acolo se știa de rudenia dintre popoarele noastre.

Spre sfârșitul lui august, au început ploile. La distanță de 800 km, în lagărul nostru, aceste ploi începeau pe la mijlocul lui septembrie. Cam asta era diferența. Ofițerii de aici se plimbau toată ziua debusolați în lagăr, abia așteptau să plece de aici. În mod straniu, credeam că vor pleca în curând, într-un loc de muncă mai ușor sau chiar acasă. Unii dintre ei spuneau tot timpul că sunt nevinovați și că au ajuns aici din cauza unor turnători falși care au mințit. Dar omul speră până la moarte.

În sfârșit, la începutul lui septembrie, a explodat vestea că la sfârșitul acelei săptămâni vor aduce cinci vagoane de marfă pe linia secundară și că toată lumea trebuie să fie gata. Atât. Dar pentru ce să fie gata și de la cine să își ia rămas bun?

Din fericire, în ziua respectivă a fost vreme bună. A intrat comandantul și ne-a spus:

– Toată lumea să fie atentă! Până la vagoane, nimeni nu are voie să părăsească formația; dacă o face, va fi executat pe loc. Veți fi duși la Kotlas, acolo veți fi anchetați din nou, și s-ar putea să vă lase acasă. Jano, tu te duci în camera doctorului.

După masa de prânz, am intrat în baracă. Am vrut să îmi iau rămas bun de la filosof.

– Ștefan, știam că vei veni. În viața civilă, ne-am înțeles foarte bine; cred că am devenit prieteni.

Nu am putut continua discuția, pentru că au apărut gardienii și ne-au scos la apel. Ne-am îmbrățișat, fără măcar să-l întreb cum îl cheamă.

Nici acum n-a ieșit numărătoarea din prima. Trebuiau să fie 183 de deținuți, dar erau doar 182. Lipsea unul, l-au căutat peste tot, dar nu-l găseau. S-au dus la comandant și au aflat că eram 183 împreună cu Jano. Târziu, în după-amiaza aceea, a pornit convoiul. Am făcut cu mâna

multă vreme, până nu s-a mai văzut trenul. În tot lagărul, am rămas trei prizonieri și șase gardieni.

Comandantul a plecat cu deținuții, ca să îi predea personal la Kotlas. Mi-am dat seama că nici nu-i știam numele, deși era un om extraordinar. Acum, probabil, este mai liniștit fiindcă o asemenea slujbă ca a lui este foarte riscantă.

Eram în septembrie și ninge în fiecare zi. Viscoalele din această perioadă întârzie, dar ne-a părut bine, fiindcă ele aduc adevărata iarnă. Stăteam în cameră și discutam, a venit și Grisa, fiindcă se plictisea de moarte. Așteptam în fiecare zi să apară comandantul, să rezolve problemele rămase ale lagărului. Nu puteam rămâne fără pază, pentru că civilii ar fi furat totul din lagăr. A sosit comandantul și nu a uitat ce a promis.

– Am reușit să predăm toți deținuții. Voi doi vă întoarceți la lagărul vostru, dar, doctore, ce se va întâmpla cu tine, nu este încă clar. Nu ești înregistrat ca ofițer SS; eu le-am recomandat să te trimită și pe tine în lagăr, împreună cu ceilalți doi, dar de ei depinde ce vor hotărî. Mergeți la magazie și căutați-vă haine groase și încălțări calduroase, fiindcă vine iarna.

La bucătărie erau șase femei. Acum că nu mai trebuiau să gătească pentru deținuți, doar pentru noi, aveau timp să discute toată ziua, bucuroase. Dacă le vor duce și pe ele la Kotlas, în lagăr, atunci vor avea din nou de lucru. Comandantul, împreună cu Grisa, a făcut inventarul lagărului, începând cu barăcile, gardul de sârmă ghimpată și terminând cu alimentele din magazie.

– Poimâine, veți pleca la Kotlas – a spus comandantul. – Un episod important din viața mea, ca și comandant de lagăr, a luat sfârșit.

Când am ieșit pe poarta lagărului, nu am privit înapoi. De la un loc nenorocit ca acesta, nu-țiiei rămas bun. Am fost îmbrăcați cu ce am găsit, așa că arătam ca niște civili. Am ajuns la haltă, unde, după o așteptare scurtă, a sosit trenul. În tren, am discutat foarte deschis; m-am obișnuit cu faptul că, dacă înțelegi și vorbești limba lor, rușii devin foarte vorbăreți și primitori. Grisa era foarte fericit, deja se vedea acasă, la Astrahan, acolo unde nu erau iernile așa de grele.

– Știți voi ce întindere are delta Volgăi? Este un paradis acvatic, acolo am crescut și știu acest lucru. Sunt atâtea păsări acolo, încât dacă se sperie de ceva și se ridică de la pământ, se întunecă cerul. Barca mea micuță mă așteaptă de ani de zile, să-i pun vela, și, după ce termin lucrul în delta, să ies în largul Mării Caspice. Atunci suntem amândoi fericiți. Dacă nu ești fericit,

înseamnă că nici nu ai trăit. Mama mi-a scris că Medred, câinele meu, scheaună în somn, probabil mă visează. Tare aş vrea să ajung acasă.

Se vedeau furnalele din Kotlas. În scurt timp, am ajuns la comandamentul oraşului, de unde femeile au fost duse în altă parte. Am rămas într-o sală de aşteptare, iar comandantul a plecat să rezolve problema noastră, după cum ne-a explicat Grisa.

– Sper ca şi doctorul să meargă cu voi – a zis el. – Singur, ce va face aici? Birocraţia este peste tot.

Dar a şi sosit.

– Este rezolvată problema. Şi doctorul va merge cu voi. Grisa, tu duci băieţii înapoi în lagăr. V-am zis că schimbarea vremii întârzie. S-a anunţat la radio că vine un frig puternic. Depinde dacă se va accentua frigul sau nu. Sunteţi bine îmbrăcaţi. Deocamdată veţi sta în cazarma gardienilor. Vă veţi bucura şi de raţia lor. Vreau să-mi promiteţi ceva: să nu încercaţi să evadaţi. Aş fi foarte supărat dacă aţi încerca.

Am râs, Jano a zâmbit amar, iar doctorul a dat din cap.

– Nu suntem chiar aşa de proşti – i-am răspuns.

– Am glumit – răspunse comandantul.

Cazarma gardienilor era la confluenţa Sukhona şi Vychegda, de unde Dvina de Nord curgea mai departe, ca să se verse în Marea Albă, pe lângă Arhanghelsk. Fluviu mare, ca Dunărea. Am petrecut câteva zile acolo, stând la geam şi urmărind agitaţia navelor de diferite mărimi şi tonaje, care veneau şi plecau. Spre nord, exista o singură cale ferată. Navigaţia era mai profitabilă. Gardienii nu se interesau de noi, dar nici noi de ei. A sosit valul de îngheţ. Ca de obicei, prima dată cu viscol. Eram deja de trei ani pe pământ rusesc ca prizonier de război, dar de fiecare dată priveam cu sfială şi teamă aceste forţe dezlănţuite ale naturii. Munca în port nu s-a oprit. Întâi râurile, apoi apa lacurilor îngheaţă – până la primăvara-vară nu se mai navighează.

Nu mai ştiu câte zile am petrecut la Kotlas. Probabil o săptămână întreagă. Nu ne plictisiam. Ştiam că dacă încetează furtuna, noi ne vom întoarce în lagăr. Comandantul a fost o singură dată la noi. Mâncare nu ne-a adus, dar nici nu avea de ce să ne aducă; gardienii aveau mâncare bună.

În sfârșit! A sosit și acea zi. Furtuna a scăzut în intensitate, apoi s-a oprit. A doua zi a venit comandantul, împreună cu Grisa.

– Cum se anunță că se poate circula cu trenul, ați și plecat. Grisa este șeful vostru, ascultați-l. Ștefan, ai primit o scrisoare de la Sura. Știe că mergi înapoi în lagăr. Îi pare rău că nu vă puteți întâlni. Îți dorește fericire și te roagă să nu o uiți.

– Comandante, spune-i Șurei că va fi cea mai frumoasă amintire din viața mea de prizonier și că n-am s-o uit niciodată. La fel ca și pe tine, comandante, ești un om de treabă. Îi mulțumesc mamei Șurei pentru tot ce a făcut pentru mine.

Ne-am strâns mâinile și a plecat. Am cunoscut un nou rus, pe care l-am primit în inima mea. Grisa a spus următoarele:

– Să fiți pregătiți tot timpul, bagaje nu aveți, iar dacă e liber drumul, mâine plecăm. La revedere.

A venit doar în a treia zi. A zis că sinele trenului au fost înzăpezite într-o porțiune de pădure de 14 km lungime și doar acum au reușit să o degajeze. A doua zi dimineață am plecat.

Am primit mâncare rece pentru două zile și vorbeam veseli în drum spre gară. Jano nu-și încăpea în piele.

– Sunt sigur, anul viitor o să ajung acasă. Deja la radio și în ziare se vorbește despre asta.

Acolo unde a bătut vântul, zăpada era așa de mare, încât parca treceam printr-un tunel. Uriașa locomotivă trăgea nervoasă vagoanele după ea. În nemilosul deșert de gheață, răsună ecoul locomotivei. Grisa era un bun partener de conversație, astfel încât nici nu am observat când am ajuns la Falenki. Jano se tot foia, nervos.

– Sunt foarte nervos, nu-mi încap în piele. Infirmierele îmi vor mușca urechile fiindcă i-am făcut o farsă unei colege de-a lor.

– E problema ta, de azi încolo abține-te, vezi care a fost sfârșitul mării tale iubiri.

– Ai dreptate. Am pățit și eu la fel.

– Îți zic încă o dată: ai grijă de tine. Ai auzit ce a zis Grisa. Anul viitor, prizonierii de război vor merge spre casă. Să nu stai nici de vorbă cu femeile.

În gardă era doar un ofițer. Plutonul era la trageri. Grisa voia să se întoarcă cu trenul de seară. Am mers la Comandament. Șeful mustăcios era acolo. Grisa i-a spus despre noi și i-a înmănat actele noastre. După ce a inspectat actele, comandantul i-a dat următoarele ordine lui Grisa:

– Îți dau un ordin ștampilat în două exemplare, pe care îl dai comandantului lagărului. Le semnează pe amândouă, iar un exemplar mi-l aduci înapoi mie, și cu asta, partea ta este rezolvată, poți să te întorci.

Predarea a mers repede; trei prizonieri nu sunt o valoare mare. Grisa a dat mâna cu noi și ne-a spus că nu ne va uita niciodată. Doctorul este un om de treabă, o să-i lipsească. S-a obișnuit cu el în viața lui.

– Ștefan, noi ne-am înțeles bine. Dar asta e viața omului. Jano, ai grijă de tine, să te poți întoarce acasă.

Cu aceste cuvinte, a dispărut din viețile noastre.

Nu știu cum sunt alții, ce sentimente au față de semenii lor. Poate să fie vorba despre oricine, chiar și despre un om cunoscut. Așa cum eu, aici, în prizonierat, întâlnesc diferiți oameni, foști dușmani. Abia ne înțelegem, fiindcă nu cunoaștem 100% limba celuilalt. Și totuși, sentimentele noastre ne atrăgeau sau ne respingeau unii de alții. Din punctul acesta de vedere, sunt un om norocos. O să-mi aduc aminte de Grisa și de ceilalți, de toți oamenii cunoscuți aici. Amintirile multe și plăcute îmbogățesc viața omului. Amintirile îți fac viața mai veselă, mai fericită, și asta e esența ei.

Am urcat la primul etaj, împreună cu infirmiera. Era foarte cald în baracă. Brigăzile de lucru se întorc seara de la defrișat. Am stat toți trei pe un pat, eram deja obișnuiți unii cu alții. Problemele, suferințele ne-au apropiat, deși nu ne știam de foarte mult timp. Așa o să fie până când o să ne despărțim.

S-au întors brigăzile de la lucru. Ne-am primit cizmele din păr de cămilă, pe care le primești doar când vine frigul. Dacă nu e frig, atunci cizmele se udă și îți îngheață foarte ușor piciorul. Am văzut câțiva prizonieri cu degetele de la picioare înghețate.

Zvonul că am sosit s-a răspândit repede în lagăr. Aproape toți știau cine suntem. Nu vreau să amintesc nume, fiindcă atunci aș umple pagini întregi. Ne bucuram unul de altul, fiindcă eram în viață.

Toată lumea a fost fericită când au aflat că lagărul din Kotlas s-a desființat, pentru că s-a terminat turba. Lagărul avea o faimă foarte proastă printre prizonierii de aici. Jano a muncit acolo aproape două ierni și a simțit pe propria lui piele ce a însemnat acel lagăr pentru prizonieri. Aici, în acest lagăr, spunea el, eram „domni”. Acolo nu existau medicamente; dacă te îmbolnăveai și aveai noroc, te însănătoșeai, dacă nu, asta e! Te îngropau doar primăvara, pentru că nu puteau săpa în pământul înghețat. Morții erau ținuti afară, înghețați bocnă, și apoi erau puși într-o groapă comună. Asta era mormântul lor. A povestit multe lucruri groaznice.

Viscolul puternic din Kotlas pe care l-am trăit acolo a ajuns și la noi, dar mai slab în intensitate. A adus un pic de zăpadă și doar un vânt slab. Pământul încă nu era înghețat, și butucii încă îi mai puteam scoate. După ora patru se întuneca și trebuia să lucrăm mai repede. Nu era ceva plăcut. Înfometat și slăbit, cine poate lucra repede? Doar animalele și prizonierii.

Am rezolvat problema punând mai puțin în roabă. Prizonieratul te învață multe lucruri, să ai grijă de tine, asta e cel mai mare gând. Aici nu este mama să aibă grijă de tine.

Într-o zi a venit infirmiera de serviciu să ne ducă la cabinet. Ne aștepta doctorița:

– Cum stăm cu sănătatea? – ne-a întrebat ea.

Am dat din umeri. „Bine, nu ne doare nimic.”

– Consultația va arăta acest lucru.

Nu a găsit nimic deosebit la niciunul dintre noi. Mie mi-a spus că sunt într-o formă bună. S-a luminat la față când a aflat că colegul meu e doctor.

– Sunt bucuroasă că sunteți aici, domnule doctor. O să lucrăm împreună. Avem câțiva bolnavi, dar dacă se instalează frigul, o să fie mai mulți. Jano, tu nu ești într-o formă prea bună, îți suieră plămânii, așa că te internez la infirmerie. Să nu te sperii, problema nu este mare.

Consultația a luat sfârșit.

A doua zi a venit din nou infirmiera după mine.

– Te-am chemat, Ștefan, ca să îți spun că trebuie să sosească din Kirov comisia de evaluare. Tu, cu siguranță, vei fi evaluat la 100%. Trei luni vei merge la pădure. În cel mai rău timp posibil. Vrei să mergi?

– Eu, categoric nu. Este foarte greu iarna, în pădure, la lemne. O muncă silnică, peste puterile omului.

– Chiar de asta am vorbit cu soțul meu. Acoperișul spitalului necesită din nou reparații, trebuie acoperit cu șindrilă. Mesteacăn și plop de grosimea de care am avea nevoie nu există în preajmă. Nu vrem de brad, fiindcă trunchiul este foarte subțire, nu merită. Molid ar fi destul, dar nu corespunde calitativ. Comandamentul mi-a explicat aceste lucruri, fiindcă fiecare clădire le aparține. Mi-au spus și faptul că, după ce prizonierii vor pleca acasă, în clădirile astea va fi o școală agricolă. Lemn pentru șindrițele acoperișului este din belșug, lângă râul Kama. Dacă așa consideri, du-te și tu cu echipa. Nu o să fie la fel de greu ca și aici; oricum, tu ai mai fost plecat. Soțul meu a venit cu această idee. Noi am umplut șopronul cu lemne care trebuie sparte. Soțul meu te cunoaște destul de bine și te place. Ce spui?

Am acceptat propunerea, pentru că nu mai voiam să lucrez în pădure, în zăpada de un metru și jumătate. Mi-a ajuns. Brigada a fost alcătuită din 12 prizonieri și un meșter care va alege lemnele. Am primit haine călduroase și cizme din păr de cămilă. Peste ele ne-am tras și cizmele care ne apără de îngheț.

Am pornit într-o zi de luni, cu trei sănii, ca să nu le fie greu cailor. Animale minunate, aceste patrupede. Au fost create în așa fel încât să reziste la lungă și crunta iarnă de aici. Cine poate strânge atâta fân încât să ajungă până la primăvară? Caii și vacile de aici mănâncă orice: lături, coji de cartofi, pâine, făină. Orice, ca să reziste aici. Primăvara erau numai piele și os, schelete patrupede umblătoare. Și chiar și în această situație sunt în stare să tragă și chiar să fugă cu încărcătura.

Spre seară am ajuns. În mijlocul pădurii, fără vecinătăți umane. Doar o clădire stingheră din care se vedea fumul subțire al coșului. În cadrul ușii a apărut un individ cu o mitralieră în mână. Cei doi ofițeri tineri care erau cu noi au intrat după individ în casă. Probabil este gardian și el. Am coborât din sănii și încercam să ne dezmoțim picioarele amorțite. Am intrat cu toții în casă. O încăpere destul de mare, spațioasă și caldă. O sobă de teracotă asigura căldura. De jur împrejur erau paturi. Probabil ceva cabană vânătorească pentru șefii de aici. Când aveau chef veneau aici la vânatoare, la mâncare bună. Ne-am instalat și noi pe paturi și am început să mâncăm. Fiecare a primit câte o pâine, 30 g de margarină, 30 g de zahăr și o conservă mică de pateu, pentru trei zile. Nu era nici mult, dar nici puțin. Păzitorul era un bărbat în vârstă, cu barbă. După ce am terminat de mâncat, m-am dus la el și l-am întrebat unde pot să beau un pic de apă. Surprins, m-a întrebat:

– Tu știi rusește?

– Un pic, i-am răspuns.

Mi-a arătat canistra din colț. I-am întrebat pe cei trei vizitii dacă au mâncat și caii.

– Demult, și încă ovăz! Dacă mergem la drum, atunci primesc ovăz. Hai cu mine să vezi unde dorm. Văd că iubești animalele.

Caii erau într-un grajd în spatele casei. Când am intrat, un cal a nechezat.

– Imediat vă aduc apă – le-a zis cailor. – Să știi că aici, iarna, caii nu primesc apă, ci zăpadă topită. Iarna fântânile îngheață, iar oamenii trebuie să topească zăpada. Zăpada topită are gust de apă de izvor. Și tu ai băut același lucru, mai devreme. Toți cei șase cai aveau pături pe spate. O să dorm liniștit la noapte pentru că animalele sunt bine îngrijite. Degeaba, și eu am îngrijit un timp cai; iubesc aceste animale inteligente. Câinele și calul sunt cei mai buni prieteni ai omului.

A doua zi, bătrânul ne-a oferit ceai.

– Afară este frig, iar ceaiul o să vă încălzească – a zis el.

Ne-am grăbit, pentru că mai aveam mult de mers. Tot seara am ajuns la destinație. Era deja întuneric și nu am văzut mare lucru din peisaj. Ne așteptau deja și am fost duși într-o sală mai mică, unde era cald. Erau și paturi, dar mai important era faptul că era cald.

A doua zi, m-am uitat de jur împrejur; cât vedeai cu ochii era numai pădure. În est, nu foarte departe, se vedeau Uralii. Era frig și ne-au prins bine cizmele din păr de cămilă. Încă nu ne-am luat subele. Săniile se pregăteau să se întoarcă; erau tocmită de la Centru, primeau lemne pentru iarnă și zone de secerat la vară în schimbul transportului asigurat. Era convenabil pentru ei.

Nu dau prea multe detalii despre munca de aici. Nu s-a întâmplat nimic deosebit care să merite menționat. Era o zonă mică, care se întindea până pe partea cealaltă a râului Kama. Din prima seară a sosirii noastre, nasul ne-a fost izbit de mirosul greu al peștilor. Bărci mari și largi se legănau pe malul râului Kama. Exista și un bac pentru traversare. O bară groasă de oțel prinsă în mecanisme asigura bacul. Primeam de două ori mâncare: 60 g de pâine, 10 g de margarină, 10 g de zahăr și o porție dublă de supă. Dar ce supă! De varză, cu bucăți mici de pește în ea. Avea un gust deosebit. Nici acum n-am uitat acel gust!

Zona de defrișare era în partea cealaltă a râului Kama. Treceam bacul în fiecare dimineață. Kama era lat de aproape 10 metri și era cel mai mare afluent al Volgăi. Ca toate râurile rusești, și Kama era plină de pești. Râul nu era încă înghețat și pescarii mai lucrau. În butoaie mari de lemn, peștele era sărat, proaspăt curățat și spălat. După ce traversam Kama, la doi kilometri distanță, coaja mestecenilor era albă. Erau și mesteceni canadieni printre ei. Meșterul ne-a spus:

– Vreau de la voi o muncă de calitate; nu trebuie să vă grăbiți, să se întâmple ceva. Dar nici nu vreau să vă văd lenevind. Vremea este bună, se mai poate lucra. Când terminăm, ne întoarcem în lagăr.

A devenit mai frig; din norii cenușii care acopereau cerul a început să ningă peste capetele noastre. A nins toată ziua și noaptea. Văzând cu ochii, zăpada creștea. Pădurea nu era bătrână, trunchiurile nu erau mai groase de 30-40 cm. Munca mergea bine. Cum ajungea copacul la pământ, tăiam coroana, iar trunchiul era tras la joagă.

– Nu ne interesează crengile – a zis bătrânul meșter. – Rămân localnicilor.

Nu mai știu dacă am menționat, dar cât de rău îmi pare că defrișăm pădurea! Pădurii, pe care o iubesc nespus, i-am cerut iertare, ei și naturii. Dar nu pot face nimic altceva. Picătura mea de vină este doar o picătură în ocean, însă știu că picăturile formează oceanul. Știu și că rușii au atâtea păduri încât e greu să le defrișezi pe toate.

Zilele treceau la fel. Nu ieșeam nicăieri, pentru că nu se putea; gardienii ne-au spus când am ajuns aici că nu avem voie să plecăm de lângă casă. Adevărat, nici ei nu plecau nicăieri. Astfel, n-am mai cunoscut alți oameni. Doar meșterul pleca după muncă, dar se întorcea dimineața. Avea rude aici, în zonă.

Odată, când mergeam la lucru, pe partea cealaltă aștepta bacul un localnic. Opt câini îi trăgeau sania. De fapt, erau două sânni, iar câinii erau legați după ele. Într-o sanie avea trei butoaie goale de lemn; se ducea după pește sărat. Nu am mai văzut niciodată o sanie trasă de câini. Localnicul era un tip nemaipomenit. În picioare avea, după portul de aici, opinci din scoarță de tei, subțire de 2 cm și cu grosimea de 4-5 cm. Scoarța este pusă în apă fierbinte ca să devină mai maleabilă și poate fi prelucrată. În loc de șosete sau obiele, poartă pielea unui animal păros. Deasupra genunchilor avea ciorapi largi, iar pantalonii de piele erau rupți într-un loc, lăsând să se vadă părul negru de pe picioare. Îmbrăcămintea până la genunchi era tot din piele, dar împodobită cu bucăți de piele vopsite în roșu și negru. Pe cap avea o căciulă de blană și îi atârnavă tot felul de zorzoane pe spate. Nu era înalt, dar era de vârstă mijlocie. N-a scos niciun

cuvânt. Ne-a văzut că suntem prizonieri. Nici paznicul nostru nu a vorbit cu el. Câinii erau deștepți, stăteau liniștiți în zăpadă. Nu-i interesa frigul; erau obișnuiți cu el.

Am avut noroc cu carul, pentru că vremea a ținut cu noi și am terminat munca. Nu a fost viscol sau furtună, și nu a trebuit să înlăturăm multă zăpadă de lângă trunchiurile copacilor. Nu știu de ce, dar aici au pretenția ca cioatele rămase să fie la 5 cm de pământ. Îi spuneam meșterului:

– Du-te, uită-te ce au lăsat oamenii tăi în urmă; cioatele sunt cu 50% mai înalte decât ar trebui. Când am fost la ocolul silvic, acolo pădurarul făcea mereu scandal. Atunci, așa erau ordinele. Și voi să nu vorbiți, sunteți prizonieri de război, faceți ce vi se spune, și bine!

A doua zi, ne-au dus fără scule, deoarece trebuia să adunăm lemnul tăiat. Nu se știa când va fi transportat. Era treaba Centrului. Noi, prizonierii, îl puneam grămadă, se număra, se întocmeau hârtiile și noi terminam. Asta ne-a spus meșterul în timp ce lucram. În trei zile, am terminat.

În încăpere era cald. Dormeam, glumeam, ne odihneam. Meșterul își aranja lucrurile și ne-a promis că ne aduce un frizer. Aveam bărbii de trei săptămâni. Sâmbăta seara mergeam la saună. Mare lucru această baie, dar nu pentru prizonieri înfometați. Pe mine, în orice caz, aburul fierbinte mă slăbea atât de tare încât mă simțeam ca un om beat. Dar era o măsură de eradicare a păduchilor și era obligatoriu să mergem la saună, îmbrăcați.

Spre seară a venit meșterul și ne-a anunțat:

– Măine vine frizerul, vă bărbierește, apoi mergeți la saună. Poimăine plecați cu două troici, pentru că sunt mai rapide. Zăpada e bună, înghețată, și troicile alunecă ușor. O să primiți la timp alimentele și plecați devreme dimineața. Cred că într-o zi o să ajungeți.

A fost așa cum a zis meșterul. Seara, după cină, am primit rațiile pe două zile. Mâncare rece. Pe lângă porțiile normale, am primit și o bucată mare de pește, ca supliment pentru că am lucrat bine. Dimineața, pe la ora cinci, au sosit troicile. Era întuneric, doar zăpada lumina. Zurgălăii cailor sunau în peisajul rusesc înghețat. Ne-am împachetat și am plecat.

Am mai văzut troici, dar niciodată nu am stat într-una. O troică, în mod normal, este trasă de trei cai. Sunt sănii bune, încăpătoare, și poți să stai comod în ele. Cine poate, le decorează cum vrea. Cei șase cai erau de culoare argintie, parcă erau mai mari, dar poate greșesc. Fugeau de parcă zburau, aruncând nori de zăpadă în urma lor. Caii alergau fără oprire, într-un trap comod. Când am ajuns la prima noastră oprire, meșterul s-a uitat la ceas.

– Întămăm bine, la ora opt vom fi în lagăr, iar la ora nouă veți fi luați în primire.

Din această excursie, nu am rămas cu multe amintiri. Acele trei săptămâni au fost puține ca să-mi rămână în minte vreo figură. Îmi amintesc de localnicul acela și de supă cu pește. Vara și pădurile de mestecenii mi le voi aminti mereu. Câteodată, le visez și acum.

Primul lucru pe care l-am întrebat când am ajuns a fost dacă au venit cei din Kirov, cei care ne vor evalua – așa numeam comisia. Mi-au spus că au fost săptămâna trecută, au plecat, dar nu cu mult succes. Nu a fost niciunul evaluat la 100%, puțini la 75%, cei mai mulți între 50-30%. O evaluare atât de proastă nu fusese niciodată. Dar e normal – alimentația slabă și-a atins scopul. De-a lungul anilor, mereu flămânzi și înfomețați, fără să fii niciodată sătul, zi și noapte să visezi și să te gândești acasă – toate acestea macină sufletul, inima și trupul omului. Viitorul nesigur te bântuie. Dacă ești condamnat la o anumită perioadă, știi că va trece și vei fi liber, dar aici ești de ani de zile și nu știi nimic. Și zvonul „Mergem la anul acasă?” ne umple de speranță, dar cine mai crede, când ani de zile am fost amăgiți? O promisiune lungă, ca o gumă care se întinde mereu.

A început cea de-a patra iarnă în prizonierat. Cumva, am să rezist. Poate că promisiunea cu plecatul acasă va deveni realitate. V-am povestit deja despre lagăr, ce-am auzit și văzut în Kotlas, și despre desființarea lagărului. Când prizonierii au devenit prea slăbiți și nu mai puteau lucra, au început să scadă numărul brigăzilor care ieșeau la muncă dimineața. Dacă înainte erau 12 brigăzi, acum erau doar 3-4. De-a lungul anilor, mulți au pierit din cauza înfometării; organismul lor slăbea, iar o răceală puternică le era fatală. Prizonieri morți de foame și istovire.

Nu pot să mă plâng, din cauza răni de la picior am fost sub tratament cinci luni. S-a vindecat greu până am putut umbla. În vara lui 1946, am făcut hepatită și am fost sub tratament între două și șapte săptămâni. Toamna am avut diaree. În vara lui 1947, mi-au apărut bășici pe labele picioarelor, care s-au vindecat greu, fiindcă s-au spart, și picioarele mi s-au umplut de răni. Am scăpat foarte greu de boala asta.

Între timp, a sosit adevărata iarnă rusească. Nu era un lucru nou pentru mine. Am tăiat lemne timp de o săptămână. Zilele treceau plăcut din cauza anturajului. Maiourul povestea despre frontul din Manciuria și despre cum luptă soldatul japonez. A avut ocazia să vadă și să trăiască asta. Ca civil poate e bun, blând și curtenitor, dar pe front, unde poate să moară, este nemilos. Face parte dintr-o națiune fanatizată; pentru ei, Împăratul este un semizeu. Sunt cei mai buni

luptători din lume, spiritul lor de sacrificiu dus la extrem. Mulți soldați ruși și-au lăsat oasele acolo, dar soldatul e soldat, e acolo ca să lupte, nu-i cere nimeni părerea.

Era sfârșitul lui noiembrie – o furtună, multă zăpadă, vreme moale, iar apoi o iarnă grea. Continuam să mergem la lucru. În această zonă nu crește grâu, ci doar ovăz. Grâul și secara erau aduse în vagoane și depozitate în biserica ce servea drept magazie. Nu era doar o biserică, ci o catedrală, cu cinci turlă, una mare la mijloc, înconjurată de patru mai mici, cupole tipice în formă de ceapă. Crucile dispăruseră, dar viața mergea mai departe. Două camioane Molotov transportau cerealele. Din vagoane le descărcam cu gălețile. Nu aveau siloz. Am fost de multe ori acolo să dau cu lopata. Catedrala nu era bine aerisită, mai degrabă friguroasă ca o peșteră de gheață. Nu știu unde măcinau cerealele, pentru că nu am fost niciodată la moară. La amiază primeam 200 de grame de pâine și o linguriță de ulei – portia prizonierului.

Alt loc de muncă era fabrica de ciment. După fiecare furtună de zăpadă, sigur ne duceau la fabrica de ciment să o curățăm de zăpadă. Două șine lungi de cale ferată trebuiau curățate de zăpadă, era o muncă groaznică. Zăpada înghețată aluneca de pe lopeți, și munca era foarte istovitoare. Primeam și aici rația normală. O dată ne-au pus să încărcăm un vagon, dar nu am reușit. Trei oameni abia puteam ridica un sac de 50 de kilograme.

Al treilea loc de muncă a fost la cartofi. Toată iarna trebuia să alegem cartofii; nu au timp să se dezvolte bine și se strică foarte repede. La mijlocul lui septembrie apare deja lapovița și cade prima zăpadă. Cartofii sunt transportați cu săniile, la fel ca și secara. Trierea era simplă: ce e bun într-o parte, ce e înghețat pe jumătate – în altă parte, iar ce este înghețat de tot – în altă parte. Cei înghețați pe jumătate ajungeau la bucătărie, fiind hrana prizonierilor. Era un lucru destul de bun. Aici era cald, nu era muncă grea, iar câțiva cartofi îi ascundeam în buzunare și îi puneam la copt în cenușa sobei.

Înainte de Crăciun, un camarad a murit de foame. Ne-am cunoscut în vagon, la Focșani, unde ne-au urcat în vagoane, câte 50-60 de prizonieri în fiecare. Indiferent câți eram în vagon, ne găseam mereu un loc unul lângă altul. Toți eram conaționali, doar cei trei vecini de-ai mei erau români din Ardeal. Ne-am împrietenit imediat. În luna următoare, el a fost cel care m-a ajutat. Din cauza piciorului umflat nu puteam umbla; îmi aducea porția de pâine uscată și apă, pe care o primeam destul de rar. Când ne-au dat jos din vagoane, în Falenki, el a avertizat o infirmieră că în vagon mai este un bolnav, deși eram deja la ușa vagonului și m-am aruncat jos de teamă să nu fiu uitat acolo. Îl chema Grama Ștefan, era de-o vârstă cu mine, din județul Mureș. Înalt,

blond, un băiat frumos cu ochi albaștri. Infirmierele îl plăceau, dar organismul lui nu a rezistat iernii grele și friguroase de aici. A răcit și a făcut pneumonie. Îmi era milă de el.

A trecut și Crăciunul anului 1947. Era o iarnă grea, care acoperise lumea întreagă. Noi, prizonierii, am sărbătorit două zile. Colindam cu stomacul gol. Ne aminteam de Crăciunurile petrecute acasă, cu toate bunătățile pe masă. Vorbeam unul peste altul, în febra poveștilor, despre bunătățile de sărbători de acasă. Pădurarii ne-au adus un brăduț pe care l-am așezat la capătul unui pat. Am cerut unei infirmiere o lumânare mică, și astfel am avut și noi Crăciunul nostru.

Anul 1948 a fost anul speranței pentru noi. Amăgirile și promisiunile au devenit realitate. Prizonierii nu mai erau atât de gălăgioși ca înainte, s-au închis în sine, au devenit apatici. Brigăzile de pădure nu mai lucrau cu aceeași tragere de inimă și neglijau normele. Comandantul nu mai făcea scandal pentru acest lucru. Poate primise și el ordin să o lase mai moale cu norma. Nu mai avea cu cine să o îndeplinească. Prizonierii simțeau că se va întâmpla ceva, dar nu le era frică de consecințe.

Zilele treceau cu viteza melcului. Eu m-am alipit bucătăriei. Un tăietor de lemne și-a rănit foarte urât mâna, și trebuia să asigurăm necesarul de lemne pentru căldură și bucătărie. Nu era plăcut să tai lemne pe o vreme foarte friguroasă, dar bucătăria mă hrănea bine.

Într-o seară a intrat în sala noastră Grunfeld Mihai, responsabilul cu pâinea. Mă căuta pe mine. Era un bărbat frumos, de talie mijlocie, cu pielea maslinie și ochi albaștri. Avea bilet de liberă trecere peste tot. Era un afemeiat notoriu, un bărbat plăcut, care întotdeauna glumea și râdea din orice.

– Mai, Debreczeni, am venit la tine. Am auzit că îți place să cânți, că ai voce bună. Vine carnavalul și vrem să facem un mic spectacol, pentru că anul acesta sigur mergem acasă. Nu vreau să prezic nimic, dar și eu cred același lucru ca și rușii. Anul acesta mergem acasă, sigur! Până acum nu se vorbea despre acest lucru la radio și în ziare, dar acum, în fiecare zi, se spune același lucru. O să vedem dacă o să fie adevărat. Un lucru e sigur – nu ne pot ține aici la nesfârșit. Planific un cabaret de o jumătate de oră. Micuțul Rado va fi cu muzica și corul, tu ajută-ne cu câteva cântece populare maghiare, câte știi. Ne-am înțeles? Infirmierele au povestit că ai voce bună, și duminicile, atunci când cânți, ele te ascultă cu plăcere. Le plac cântecele maghiare.

– Dacă am fost alegerea ta, atunci prietene, te voi ajuta, să nu ne facem de rușine nici eu, nici tu.

Cum am amintit, în lagăr era o febră mocnită între prizonieri. „Va fi ce va fi!” Povesteau între ei despre cum va fi când vor ajunge acasă. Doar despre asta vorbeau și la muncă. Ar fi o catastrofă dacă cineva le-ar spune, ne-ar spune, că totul este doar o amăgire cruntă.

Mult timp nu l-am văzut pe Jano. Ieseam zilnic la muncă, iar frigul îmi pune corpul la grea încercare. Nu aveam niciun chef să mă îmbrac din nou și să mă duc la infirmerie. Vremea a devenit mai blândă, și așa, într-o duminică, m-am dus la Jano. S-a bucurat, dar nu arăta prea bine. Poate avea ceva la plămâni.

– Te aștept de mult, Debreczeni, doar pe tine sau eventual pe doamna doctor. Organismul tău e puternic, dacă poți să rezisti așa. Să vezi ce-am pățit eu. Cum i-am zis și doamnei doctor, dacă aș fi acasă și n-aș fi înfometat ca aici, atunci n-aș fi bolnav. Ea știe asta, dar nu mă poate ajuta.

– Dar te vei duce acasă anul acesta și atunci vei putea mânca tot ce vrei. Dar ai grijă la început, să mănânci doar câte puțin, că altfel stomacul și intestinele tale vor avea de suferit.

– Să-ți povestesc mai departe. Într-o zi, doamna doctor m-a întrebat dacă n-aș vrea să lucrez la bucătărie. Munca nu e grea, e cald și aș putea mânca mai mult decât la infirmerie, se ocupă ea. M-am bucurat enorm, probabil că s-a săturat de mine. Bucătarul era un bărbat pe nume Lajtar. În vara lui 1946, nemții au plecat acasă și până atunci bucătarul era unul de-al lor. Atunci a ajuns Lajtar la bucătărie. M-am dus și i-am spus că m-a trimis doamna doctor. S-a uitat mirat la mine și mi-a spus scurt că trebuie să vină supraveghetorul și să aștept acolo, în colț.

M-am așezat și am așteptat. Când a sosit supraveghetorul, Lajtar i-a explicat prezența mea. Acesta mi s-a adresat în rusă:

– Doamna doctor te-a trimis aici. Ești slovac și vorbești bine rusește. Ai grijă de tine, dar să nu furi. Poți să mănânci cât vrei; bucătarul este șeful tău, să-l ascuți.

– Nu-ți poți imagina cât de fericit am fost. La bucătărie mai erau doi prizonieri și două rusoaice. Oricât de săracă era bucătăria lagărului, tot mai găseai ceva de mâncare, ceva de ronțait. M-am obișnuit cu munca de aici. În a patra zi mi s-a făcut rău. Curățam cartofi pentru masa de seară, când am început să vomit și am căzut inconștient. Colegii au crezut că am pățit-o de tot și m-au dus la infirmerie. Noroc că era și doamna doctor acolo. Eram inconștient și mi-am revenit

abia spre seară. La bucătărie nu mă mai întorc; e ordin de la doamna doctor. Cred că am mâncat din toate și mult, iar stomacul meu n-a mai rezistat. Mi-e rușine. A doua zi mi-a spus doamna doctor că am avut noroc că am vomitat, altfel puteam să fac o încurcătură de intestine, care mi-ar fi fost fatală. Nu m-am putut abține și am mâncat ca un porc.

În sinea mea m-am distrat pe seama lui Jano. I-am spus că a avut noroc și că cel mai bine pentru el ar fi să rămână la infirmerie până vom merge acasă.

Am uitat să mai scriu despre Popov. Am întrebat infirmierele despre el. Nu știau unde e sau poate nu voiau să spună. În fine, am întrebat-o pe doctoriță, care mi-a spus că s-ar putea să fie fie la comandament, fie la Moscova, la școala de partid. M-am bucurat enorm la auzul acestei vești; era un om sânguincios, deștept și bun.

Zilele treceau încet, iar noi ne doream ca zilele să zboare. Să vină vara, să putem pleca, în sfârșit, acasă... acasă. Era mijlocul lui martie când a venit Grunfeld și mi-a spus că a amânat cabaretul pentru sfârșitul lunii. Pentru strângerea celor necesare, era nevoie de timp. A umblat pe la toate casele din jur și a avut noroc cu infirmierele, care l-au ajutat.

Trebuie să scriu că atunci când am ajuns aici, în ianuarie 1945, dormeam pe paturi de scândură. Am avut o luptă cruntă cu ploșnițele care mișunau peste tot. Nu aveam liniște deloc, lenjeria era plină de pete roșii de la cum le striveam noaptea, în somn. Cei cu pielea sensibilă se infectau și ajungeau la doctor. Îi înjuram pe ruși și îi spuneam doctoriței că e o mizerie ce se întâmplă. Nu primeam nicio soluție împotriva gândacilor, degeaba ceream. Am încercat să scăpăm de ei cu apă fiartă, dar degeaba. Abia toamna târziu am primit paturi de fier.

De-a lungul anilor, s-au schimbat multe lucruri între noi și ruși. Îmi spun părerea doar despre aceia cu care am intrat în contact zi de zi – infirmierele, gardienii și, în general, localnicii cu care intram în contact când ieșeam la muncă. În afară de Ivanov, nimeni altcineva nu ne impulsiona să lucrăm și să mărșăluim mai repede. Când lucram în brigadă, deșteptarea era la ora 6. Șeful camerei mergea după mâncare. Conform legii nescrise a prizonierilor, colțul de pâine merge din mână în mână. Fiecare își știa rândul. Nimeni nu măsoara colțul de pâine, dar noi credeam că acel colț era mai mare decât bucata din mijloc. Prizonierul are văzul ascuțit când e vorba despre stomac. Câteva grame în plus... și e ceva.

Nimeni nu ne împingea din spate să mergem mai repede. Încolonarea era la ora 6, la poartă, și era încă întuneric. Lângă poartă, într-o baracă, erau uneltele. Până când fiecare brigadă își primea uneltele, deja se vedea răsăritul soarelui. În rânduri de câte cinci, ieșeam pe poartă după

ce eram strict numărați. Apoi, afară, ne grăbeam spre locul de tăiere, fie câte unul după altul, fie câte doi. În față și în spate erau câte doi gardieni cu câini. Gardienii nu se amestecau în problemele legate de muncă. Stăteau în jurul focului și povesteau. Să treacă ziua.

După plecarea noastră, aici va fi o școală agricolă. De aceea am pregătit trunchiurile de copaci pentru șindrilă. Pe laturile lagărului au construit barăci lungi. Pe o parte, cantina, iar pe partea mai scurtă, o bibliotecă și un club. În cantină, într-o parte, exista o mică scenă. Pe partea estică a lagărului, dincolo de gardul de sârmă ghimpată, era un teren de sport pentru ca tineretul să aibă loc să facă mișcare.

Dacă îmi amintesc bine, era deja spre sfârșitul lui martie când a venit la mine Grunfeld:

– Duminică după-amiază facem chef. Cred că te-ai pregătit, am încredere în tine. Ce vei cânta?

I le-am enumerat. Sfârșitul de săptămână a adus vreme rea. Vântul bătea cu putere și viscolea zăpada. Sala era arhiplină. Prizonierii erau entuziasmați de ocazia de a se distra, după ani de nefericire și nenorociri. Nu vreau să plictisesc pe nimeni, dar vreau să înțelegeți munca depusă de Grunfeld pentru organizarea cabaretului. L-au ajutat Hermann, șeful clubului, și micul Rado. Eu și Hermann eram prieteni buni, pentru că eram cel mai sânguincios cititor al bibliotecii. Un bărbat plăcut, cu o față frumoasă. Micul Rado era mic de statură, chel, și, cel mai ciudat, avea o burtă în prizonierat, unde doar bucătarul putea avea așa ceva. Mulți nu înțelegeau cum e posibil, dar era simplu: moștenise genele părinților lui și mânca alături de comunitatea evreiască din lagăr. Din partea prizonierilor, medic era Dr. Schonn. Rado, acasă, era compozitor – la Budapesta fusese dirijorul unei orchestre de cameră. Hermann mi-a spus asta, nu era un secret, dar puțini știau. Clubul avea patru viori, iar acestea aveau povestea lor. Mai devreme am amintit că la Debrecen au fost recrutați și muzicieni între deținuți. Unii dintre ei au ajuns aici, iar ca să nu dispară viorile, le-au dat clubului. Tiganii nu ieșeau prea des la muncă, fiind foarte slăbiți. Frigul și înfometarea și-au spus cuvântul; doi dintre ei nu au rezistat și au rămas pentru totdeauna aici. Cei trei rămași nu aveau mare chef să cânte și rar treceau pe la club.

Erau și câțiva amatori printre prizonieri. Rado era unul dintre ei și, fiind compozitor, înțelegea muzica. Dago Kalman și Kovacs Istvan cântau adesea la vioară. Mai erau doi care cântau la fluiere și unul la balalaică. Aveam și un set mic de tobe și o tamburină la club. Grunfeld și-a

arătat talentul de organizator gândind acest carnaval. Cortina era improvizată din câteva pături subțiri.

Hermann a ieșit în fața cortinei și a salutat publicul. Având în vedere condițiile, organizatorii au depus eforturi foarte mari ca spectacolul să fie la înălțimea așteptărilor. Acest an avea să fie anul plecării noastre acasă. Publicul a început să ovaționeze, să aplaude și la un moment dat chiar să strige: „Mergem acasă, mergem acasă!”

S-a ridicat cortina. Decorul, pe care îl voi descrie, a fost creat de un caporal maghiar. Nu-i mai rețin numele, dar era talentat și făcea tatuaje multor prizonieri care doreau acest lucru. Pe peretele din spate a pictat o moschee și un imam care se ruga; lângă moschee, câteva clădiri în stil arab, bărbați, femei, copii și un măgar care trăgea o căruță. Deasupra tabloului scria „Teheran”, iar jos „Istanbul”. Fiecare alegea ce-i plăcea. Într-o parte a scenei era pictată o fântână arteziană, iar în jurul ei câțiva palmieri. Grunfeld, care juca rolul eunucului, și-a pus un turban imens, viu colorat, și-a vopsit fața în roșu și maro, iar îmbrăcămintea lui era plină de culori. În jurul lui dansau cinci prizonieri mici de statură și foarte slabi, mascați drept dansatoare, cu sutiene improvizate și fețele vopsite.

Muzicienii stăteau în spate. Aveau și ei turbane, dar doar atât îi integra în decorul oriental. Muzica avea o tentă turcească, iar „dansatoarele” dansau în ritm lent. Cei trei gardieni, portretizați de prizonieri, priveau spectacolul, trăgând din narghilea, o creație improvizată dintr-un vas și un furtun de cauciuc. După ce s-au săturat de narghilea, gardienii au început și ei să danseze. Grunfeld, în verva lui, a început să cânte melodii amuzante, atingându-și partenerii de dans cu fundul și provocând chicoteli printre „dansatoare”. Câteva versuri mi-au rămas în minte: „Teheran – loc frumos, dar nevasta și aici e povară” și „Musca – tete mă pișcă în fund, frunze de smochin îmi vor fi chiloți”. Publicul murea de râs la textele melodiilor și figurile celor de pe scenă.

Viscolul de afară se auzea vag, dar în sală era atmosferă de vară, iar prizonierii uitaseră unde se aflau. Fericirea aceasta le-a fost pricinuită de Grunfeld. La sfârșitul numărului, el le-a mulțumit tuturor și le-a spus că în partea a doua va fi doar muzică, cântece și voie bună.

Când s-a tras cortina a doua oară, pe scena curățată stăteau aliniați 12 prizonieri în două rânduri, cei mai scunzi în față, iar cei mai înalți în spate. Liderul corului era micul Rado. Primele două cântece au fost mai triste, apoi am cântat melodii antrenante și haioase. Am avut un succes imens. Corul a părăsit scena, după care am urmat eu. Am cântat mai multe cântece și balade

despre diverse perioade istorice. Câteva titluri: „Matei Corvinul s-a certat o dată cu împăratul Austriei”, „Mă cheamă Balogh Adam”, „Tu ești Tyukodi cel mare”, „Călărețul are viață frumoasă”, „A sosit ștampila cu ștampila neagră”, „Sunt husar, un soldat de rând”, „Nu mă plimb pe strada principală”. Ultima melodie a fost un cântec italian care îmi plăcea foarte mult, „Și eu am pe cineva acasă”. Le-am mulțumit pentru răbdarea de a mă asculta și m-au aplaudat îndelung.

Au urmat muzicienii. Cei trei au interpretat o compoziție a lui Rado, intitulată „S-a lăsat seara peste bătrâna Buda,” și multe alte melodii vechi, cunoscute de aproape tot publicul. Am încheiat cu „Marșul lui Rakoczi.” După ce s-a tras cortina, Grunfeld a apărut iar.

– Sper că v-ați simțit bine! Acum putem pleca acasă. Vreau doar să vă spun câteva bancuri, a adăugat el, iar noi ne prăpădeam de râs. Nu oricine știe să spună bancuri, dar Grunfeld era un talent înnăscut.

După spectacol, doctorul neamț m-a felicitat și m-a întrebat dacă era adevărat că vom merge acasă curând.

– Să sperăm, doctore, eu, cel puțin, cred asta și aștept cu nerăbdare. Toți avem încredere în acest lucru. Am întrebat-o și pe doctoriță, și mi-a spus că zilnic se vorbește la radio despre situația noastră. Gândește-te și la faptul că lagărul din Kotlas a fost desființat. Eu am fost deja în trei lagăre, dintre care două s-au desființat; mai rămâne acesta. Trebuie doar să mai avem puțină răbdare.

Am trecut să-l vizitez pe Jano, care m-a primit cu bucurie:

– Nu ai mai fost de mult pe la mine. Am vești bune: am o fetiță de la Galja, infirmiera aceea micuță și brunetă. Se pare că seamănă foarte tare cu mine, dar nu am s-o văd niciodată, căci ele vor rămâne aici. Galja lucrează într-o casă de copii în Ufa. Unde e orașul acesta?

– La vreo 1.000 km spre sud de aici. E mult mai cald acolo.

– Vezi, Debreczeni, cum e viața? Oare o să-mi uit vreodată fetița?

– Probabil că da, cu timpul. Unele lucruri trebuie acceptate așa cum sunt, iar timpul va ajuta. Ochii care nu se văd se uită.

Până la sfârșitul lui aprilie, vremea se schimbase, și zăpada începea să se topească, dezvăluind primele acoperișuri. La începutul lui mai, o delegație de nouă membri, printre care două femei,

a venit pentru evaluarea prizonierilor, iar cei bolnavi erau evaluați separat. Toți erau agitați și neliniștiți, fără să știe ce să creadă. Majoritatea își doreau să fie declarați sănătoși, sperând să li se permită drumul spre casă. Comisia a lucrat neîntrerupt timp de zece zile, iar la final, așa cum veniseră, membrii delegației s-au retras.

Pe la mijlocul lunii mai, am primit ordinul mult așteptat: toată lumea să facă baie, urma să primim lenjerie și haine curate, pentru că în două zile trebuia să fim la Kirov. Bucuria noastră era fără margini; ne îmbrățișam, strigând cât ne țineau plămânii: „Mergem acasă!” După atâția ani, chiar plecam spre casă?

Am pornit spre Kirov, dar a durat cinci zile să ajungem, deoarece nu aveam suficiente vagoane. Eram în jur de 580 de prizonieri, iar în afară de doctorul neamț, toți făcuserăm parte din armata maghiară. Am reușit să mă nimeresc în același vagon cu doctorul și Jano. Când trenul a plecat, după-amiază, am simțit o emoție profundă. Ajunși la Kirov, vagoanele nu erau încuiate, dar nimeni nu era nebun să evadeze acum, când ne îndreptam spre casă.

Mi-am luat rămas bun doar de la doctoriță, mulțumindu-i pentru bunătatea arătată. Nu aveam s-o uit niciodată.

– Nici eu și nici soțul meu nu te vom uita, mi-a spus ea, și m-a sărutat pe gură, după obiceiul rusec.

Acea femeie era o bunătate întruchipată, iar frumusețea ei era demnă de un suflet la fel de nobil: blondă, cu ochi albaștri și un nas mic și cârn, avea întotdeauna o privire încurajatoare când întreba: „Ce te doare, ce probleme ai?”

La Kirov, am fost cazați într-o cazarmă cu două etaje, aproape de gară. Fostul nume al orașului era Vjatka, dar comuniștii i-au dat numele actual în onoarea lui Kirov, prieten al lui Lenin, executat de troțkiști. Zilele treceau fără să facem nimic, doar povesteam despre drumul nostru spre casă. Câteva zile mai târziu, au căutat voluntari pentru diverse munci. M-am oferit, fără să știu despre ce e vorba, și am ajuns să descarc saci de sare din două barje din port. N-am mai făcut alte munci cât timp am stat la Kirov.

Timpul trecea, dar încă nu era vorba de continuarea drumului. Din câte am înțeles, trenurile pentru noi nu erau gata, iar între timp, ne controlau continuu. Căutau foști membri SS, dar între noi nu erau astfel de oameni, sau primeau poate informații de acasă despre cutare și cutare, care făcuseră lucruri contrare legii. Cum a fost milițianul ridicat din tren.

Cu mereu veselul Grunfeld mă întâlneam des:

– Vezi, Debreczeni, ai avut dreptate. Important este că ne-a reușit carnavalul. Nu m-am înșelat în privința ta.

– Degeaba, dumneata ai fost sarea și piperul spectacolului. De unde ești de loc, pentru că am înțeles că vorbești rusa?

– M-am născut la Bergova, în Transcarpatia.

În primele zile ale lunii iunie ne-au urcat în vagoane. Aveam paturi de lemn supraetajate, cu saltele de fân, cearșafuri, perne și pături. Era un miros plăcut de brad proaspăt tăiat în vagoane. Al nostru era de 20 de persoane.

La gară ne-am deplasat în coloane de câte 5 persoane și aveam grijă unul de altul ca să ajungem în același vagon. Am reușit. Cele două săptămâni petrecute în Kirov au fost bune pentru a-i aștepta pe colegii de suferință cu care am pornit în 6 decembrie 1944 de la Focșani într-o necunoscută, rece, înghețată călătorie rusească.

Dintre cei 3 băieți români doar cu Miholca Gheorghe m-am întâlnit. El mi-a povestit cazul celorlalți doi. Grama Ștefan a murit de pneumonie. Urs Gheorghe s-a prezentat voluntar sub drapelul garnizoanei „Tudor Vladimirescu.” Ne-am bucurat unul de altul, era băiat bun. M-am întâlnit și cu nenea Bela. Într-un timp, era comandantul prizonierilor. Era evreu din Kiskorosi, avea o inimă de aur. Spunea întotdeauna: Nu vă omorâți cu munca, dacă vreți să ajungeți acasă. Arăta destul de rău. Se plimba cu doctorul Schonn.

– Vezi, măi Debreczeni, și eu sunt din Debrecen ca și tine. Acolo ne-am născut. Ai și umblat prin Debrecen?

– Da, de două ori.

Mi-a apărut un furuncul urât la subsoara mâinii drepte. Lucram la brigadă, mă durea îngrozitor, dar acum era imposibil să mai lucrez. Mi-am anunțat brigadierul. Îl chema Adrian, era un bărbat destul de bun. Să mă duc mâine dimineață la doctor, să mă consulte? Furunculul doare îngrozitor.

– Na, prietene, acum ești în mâna mea. Treci imediat la infirmerie și o să înduri câteva dureri mari. Când furunculul va fi copt, o să-l tăiem cu un briceag.

Două săptămâni am stat la infirmerie. Nu puteam să dorm deloc. Aproape m-am paralizat. Fiecare mișcare însemna durere. Afară urla viscolul care aducea din nou frig. În sfârșit, într-o zi, doctorul mi-a spus:

– Măine dimineață îți tai furunculul.

A doua zi, când a făcut creștătura în pielea roșie, maro-albăstruie, și a eliberat locul, puroiul l-a împrăștiat în față pe doctor. A început să scuie ca turbat, își clătea gura și își spăla dinții.

– Na, asta chiar am făcut-o. N-am pățit așa ceva niciodată.

Toată durerea a dispărut imediat.

M-am întâlnit și cu Klein Mihai, partenerul meu de ceartă din vagon; era groaznic de slab.

– Na, cum suntem, tovarășe Klein? Către casă, către casă?

A trecut pe lângă mine mut, nu a răspuns nimic.

M-am întâlnit cu cei doi Kovacs Pista. Cel din Zala avea un ten mai măsliniu, iar cel din Baja era mai alb la piele. Cel din Zala era mai vorbăreț, amesteca frecvent cuvintele din germană cu cele din română și maghiară. Cel din Baja era mai tăcut din fire. El era timonier pe un vapor. Ca timonier, era singur și nu prea avea cu cine să vorbească. A călătorit de la izvoarele Dunării până la Delta Dunării. La timonă, în singurătate, a învățat să cânte la vioară.

Angi Sandor era din satul Alfalău, secui autentic. Într-o vreme, am lucrat împreună în brigada de tăiat trunchiuri. Ca un secuieț adevărat, se pricepea bine la tot ce era legat de tăiatul lemnului. Explica poziția rădăcinilor, cum trebuiau căutate sub trunchiul copacului, după poziția acestuia. El și Tanko Balint s-au ocupat mult timp cu lemnele pentru bucătărie și încălzirea camerelor.

Tanko Balint era ceangău din Gyimesközéplak. Era prima dată când vedeam un ceangău. Până să-l cunosc, auzisem numai de ei. Am amintiri plăcute cu el. De câte putea el povesti, despre sătenii lui, despre împrejurimile satului natal și mai ales despre oile sale. Avea prietenă acasă. Povestea că familia lui se ocupă cu oieritul de zeci de ani. Cartofii și porumbul din satul lui erau dijmuți de porcii mistreți din pădurile apropiate. Porcii erau în stare să nu se miște de pe culturile de cartofi. Ziua, noaptea grohăiau pe ele. Stăteau în haită și împreună nu le era frică. Scroafele își apărau foarte bine purceii. Ajungea un mic guițat din partea lor și părea scroafa gata să se năpustească asupra ta. De vieri nici nu mai povestesc. Se năpusteau spre tine ca niște tancuri. Își apărau turma ca niște turbați. Și urșii dădeau iama în porumb. Nu aveai voie să-i

omori, nu puteai folosi arma împotriva animalelor. Doar domnii puteau să-i vâneze, doar câțiva. Și așa bunicul lui a trecut la creșterea animalelor.

– Aveam 22 de hectare de fânațe și adunam o turmă de peste o sută de oi. Aveam și vaci, și doi cai. Tatăl meu a fost în armată la Brăila. Acolo a cunoscut un comerciant grec, cu care ținem și acum legătura. Primăvara, când vine vremea mieilor, de Paști, omorâm 20-30 de miei și punem câțiva în ghețaria noastră. Eu am inventat ghețaria care este pe pământul nostru. Cum am găsit locul? Am observat că în verile lungi și fierbinți, într-un loc iarba era mai verde și aerul era mai răcoros. Iar oile stăteau cu plăcere în acel loc. Prietene, să știi că întâmplarea poate fi ceva hotărâtor în viața omului. Odată, ne-a dispărut o cățea gestantă, știam că trebuia să fete. Dar unde a dispărut? Am început să o caut, ducându-mi toți câinii cu mine. Aveam vreo 10 câini, și până la urmă și-au găsit tovarășa, care era cu cei 3 cățeluși ai ei. Am simțit din nou aerul rece. "Na, ia să vedem despre ce e vorba aici," m-am gândit eu.

Am căutat în stânga, am căutat în dreapta; era un loc des cu tufișuri, arbori diferiți și bucăți de stâncă ici-colo. Uimit, am observat între două stânci o deschizătură îngustă din care se simțea mai bine răcoarea. Mi-am întins brațul înăuntru și era și mai frig. M-am uitat în deschizătură, dar nu se vedea nimic. Am început să dau ocol deschizăturii. De jur împrejur, doar stânci. M-am hotărât să-i dau de capăt.

Mi-am dus cu mine un ciocan și o daltă și am început să măresc deschizătura. N-am crezut că o să am atâta de lucru cu intrarea. Ca să pot pune acolo o ușă, m-am chinuit aproape 2 săptămâni. După ce ușa a fost montată, m-am apucat să largesc intrarea. Lampa cu petrol nu asigura destulă lumină ca să lumineze interiorul. Am dus cu mine o lanternă puternică și am devenit speolog. Poate doar de aceea, că peștera era doar a mea. Despre peșteri am auzit multe, dar de citit nu citisem foarte mult pentru că nu aveam timp. Curiozitatea m-a împins să cercetez de mai îndeaproape locurile. Eram sigur că era vorba despre o peșteră cu gheață. La intrarea în peșteră nu era nimic deosebit, doar curent și aer rece. Mergând mai departe, peștera începea să devină mai adâncă și mai înaltă. Puteam chiar să merg în picioare, iar după vreo 50-60 de metri, peretele stâncii era brumat. Mai departe, au apărut primii țurțuri de gheață, dar nu mai puteam înainta. La lumina lanternei, era doar gheață. Țurțuri de gheață de diferite forme și mărimi, mai departe nimic. Dacă din greșeală alunec și cad, n-o să știe nimeni și s-a terminat cu viața mea. În câteva ore aș fi înghețat, și de aceea m-am oprit. De la ușa de unde începea peștera să se înalțe, am făcut un gard și rafturi pe pereți. Când am terminat, l-am dus pe tata și i-am arătat ce am făcut. Era fericit. Când vine vremea mieilor, a brânzei și a cașului de oaie, aveam unde să

o depozităm. Prietenul lui tata, comerciantul grec, primește astfel carnea, brânza și cașul înghețate.

Am povestit aceste lucruri pentru că îl simpatizam, avea multe lucruri interesante de povestit și era sincer.

Mi-am adus aminte de pățania prietenului meu Balint, cu lupii. Ținutul Ghimeșului este numit și Ținutul Rece, vara este la fel ca toamna. Spunea că iernile erau atât de reci, încât puteai să spui liniștit: "suntem în Siberia."

– Frigul de -40 de grade Celsius este atât de cotidian încât nici nu-l mai bagi în seamă. Într-o astfel de iarnă grea, casa noastră a fost înconjurată de lupi. Furtuna groaznică răscolea zăpada, iar haita lupilor urla. Prietene, ai auzit vreodată lupii urlând? În această vreme groaznică, când sunt flămânzi, când simt mirosul oilor și nu pot ajunge la ele ca să se sature. Am închis câinii în Țarcul oilor, care tăceau, simțind respirația morții. Chiar și 100 de oi încăpeau în Țarcul nostru. Oile stăteau în liniște, simțind pericolul. Oaia este un animal atât de blând, încât o poți jupui de vie fără să behăie. Trei zile și trei nopți am fost înconjurați de lupi. Cu grijă și în grabă, urcam în pod de unde aruncam fânul animalelor. În loc de apă, le duceam zăpadă. În a patra zi, lupii au plecat. Probabil că au simțit ceva de mâncare sau s-au săturat să mai flămânzească. Ziua mă urcam în pod și de acolo îi urmăream. Umblau de colo-colo, stăteau întinși în grup, câte unul mai urla. Cred că lupul, dintre toate animalele sălbatice, poate să stea flămând cel mai mult.

Gândul mă duce înapoi spre acea zi de 3 ianuarie 1945, când am ajuns la Falenki. Acolo erau două spitale de câte două etaje fiecare, care erau stabilimentul soldaților ruși. Ce bucurie imensă pentru mine și pentru noi toți că puteam în sfârșit să coborâm din vagoane. Eram convinși că așa vroiau să ne extermină. Frigul și foametea aveau să ne termine în marfarele fără căldură. Din 2-3 zile, să primești cele 2 bucăți de pâine uscată fără apă. Poate doar mâine sau poimâine. Fântânile erau înghețate; de unde atâta apă la atâta popor? Prizonierul să tacă! Stăteam pe podeaua goală, unul în brațele celuilalt, așa măcar partea de sus a corpului era încălzită. Dar podeaua era rece, de gheață. Așa se răceau oamenii, mai ales cei în vârstă. În decursul celor 4 ani, cea mai mare parte dintre noi au murit.

Cunoșteam bine gara Falenki. Am descărcat multe vagoane aici, împreună cu camarazii mei, pline cu cerealele necesare pâinii. Priveam clădirile spitalului pe geamul vagonului. Patru ani sunt destul de lungi în viața unui om atunci când acești ani sunt de prizonierat amar. Care nu

înseamnă 4 ani de viață, ci 4 ani de înfometare. Înfometare continuă. Imediat mi-am adus aminte de acele persoane pe care le-am cunoscut pe parcursul acestor 4 ani. Nu amintesc nume, pentru că ar fi foarte mulți. Eram străini, nici nu-i cunoșteam, dar cu timpul, ne-am apropiat. Am întâlnit oameni adevărați. Asemenea caractere, la care mă voi gândi cu drag mereu, cât am să trăiesc. Inima mi se umple de căldură când mă gândesc la astfel de oameni. Mă gândesc mult la Ivanov, unul dintre gardienii noștri. Mă ura, deși era pocăit. Fața lui plină de pistrii, ca de vulpe, ochii lui albaștri, lacrimoși și mereu mijiti, se află tot timpul înaintea ochilor mei. N-am aflat niciodată de ce în 1946 l-au lăsat la vatră.

M-am dus în partea cealaltă a vagonului, de unde se vedea așezarea. Stabo, unde m-am învățat de câteva ori, fabrica de ciment unde am lucrat și catedrala ortodoxă fără cruce, pe care acești comuniști fără Dumnezeu au transformat-o în depozit de cereale. Cu bucurie, dar și cu părere de rău, mă gândeam că de acum încolo, toate vor fi amintiri.

– Cu Kirov, altfel stau lucrurile. Nu cunoșteam orașul. Am fost de câteva ori în port, când am cărat sare vrac de pe barjele germane. Atât. Marfarele ne așteptau departe de gară. N-am stat mult, fiindcă aproape de miezul nopții am și pornit. Ne-am bucurat împreună toți trei, eu, doctorul și Jano. Din celelalte vagoane, ne-au înconjurat chiotele de bucurie ale celorlalți.

În sfârșit, acum e sigur că am pornit spre casă. Vibrau toate corpurile prizonierilor de bucurie, de dorința mult așteptată, să mergem o dată, să se termine deja. Nu peste mult timp, ajungem acasă. Stând pe patul doctorului și vorbind unul peste altul, cu emoție și voce ridicată, ne întrebam când se va termina. Oare câte zile va dura călătoria, când vom ajunge acasă, când ajungem la graniță, iar acolo cât au de gând să ne țină și tot așa. Trenul alerga turbat în noapte. Din când în când, locomotiva suiera, sunetul ei semăna cu sirena unui vapor. Vagonul se legăna ca un om beat, vagonul de 20 de tone nu era încărcat uniform. Abia dacă cântăream, cu paturi cu tot, 5 tone. Ne țineam de paturile care erau ținute de pereții vagonului.

L-am întrebat pe doctor unde vrea să ajungă. În Austria, acolo trăia împreună cu familia lui. De acolo a fost el înrolat. Deși de ani de zile nu mai știe nimic de ei, ei trebuie să fie acolo.

– Și tu, Jano, unde te grăbești?

– Eu, în Nyitra, în vestul Slovaciei. Nu știu ce este acum acolo, fiindcă am primit o singură scrisoare de acasă. Sper să fie totul bine, în zona mea nu au fost lupte.

Eu merg la Alba Iulia, acolo mă așteaptă mama pe care n-am văzut-o de 8 ani. Sora mea este în Budapesta, fratele meu Laci este în prizonierat în Caucaz, iar celălalt frate, Gabi, a tras un an și jumătate în Basarabia. Sper să ne întâlnim cu toții acasă, sănătoși.

Trebuie să subliniez ceva. Drumul până la Iași a durat 3 săptămâni, dar nu-mi mai aduc aminte nimic din călătorie. Parcă cineva a șters cu un burete totul din mintea mea. Voia bună, bucuria întoarcerii acasă, nerăbdarea sau cine știe ce, nu a lăsat această amintire să rămână. Îmi aduc aminte doar de supele cu soia pe care le primeam și opririle dese, din gărilile mici, unde ne primeam rația zilnică de mâncare. Împreună cu apa. Îmi aduc aminte de apă. Și acum erau multe probleme cu apa. În lagăr, problemele cu apa erau fântânile înghețate, iar aici, pe drumul de întoarcere, era faptul că eram mulți. Era nevoie de multă apă pentru prizonieri. Și pentru gătit. Din cauza zgâlțâitului, a zgomotului continuu și a căldurii, am devenit apatici.

Firea omului este ciudată. Multe întâmplări, evenimente, rămân clare în oglinda memoriei, iar altele dispar pentru totdeauna. Prietenul meu din copilărie, Ocsi, era rahitic și abia stătea în picioare. Numai dacă îl atingeai, pica jos. Dacă îl speriam că îl împing, o și striga pe mama lui în ajutor. Amintirea grădiniței: „Alunelu, alunelu, hai la joc, să ne fie să ne fie cu noroc!” Doar atât. Știuca de un metru prinsă cu un cârlig. Somnul de 52 kg, scăpat la podul Dromba, momeala fiind o găscă friptă. La minunea ei veneau oamenii. Și câte și câte alte amintiri...

Mi-au mai rămas două amintiri. Una legată de Moscova și cealaltă legată de Harkov.

Am ajuns dimineața la Moscova, vagonul a oprit chiar în fața gării. Între trenul nostru și gară erau 14 șine de cale ferată. Nu știu în care dintre gărilile Moscovei, dar pe clădire asta scria. Cele două zile petrecute acolo au fost pentru mine sărbătoare. Era mijlocul verii, o vreme superbă, iar mulțimea forfotea în preajma gării. Trenurile treceau unul după altul pe lângă noi. Marfarele nu opreau, treceau cu un suierat scurt mai departe. Priveliștea de pe partea noastră era gara. Pe partea cealaltă ni se arăta o parte din frumosul oraș rusesc. Sub noi curgea râul Moscova. Nu era un râu mare, dar a fost îmbunătățit cu un canal în care curge o parte din Volga. Aici este apă destulă. Cum am amintit, râurile rusești, nu contează dacă sunt mici sau mari, ele au debitul mare.

Sub noi puteau fi 80 de metri. Oamenii mișunau ca într-un furnicar. Fiecare voia să-și ia partea din vara asta minunată. După o iarnă lungă și rece, oamenii savurează din plin căldura și bucuria verii. Dincolo de fluviu erau case și corturi. Muzica se auzea și ziua și noaptea. Cântecul la modă de atunci se auzea tare: "Seara la râul Moscova." Reflectoare, lanterne, focuri de tabără

luminau și ele cerul înstelat al Moscovei. Erau tot felul de bărci, vapoare, bărci cu motor, bărci cu vele, hidrobiciclete, bărci pneumatice, saltele gonflabile. Pentru mine, era o priveliște feerică. Pot să spun că nu am dormit deloc. Noaptea și cele două zile au fost de neuitat, acele priveliști, peisaje vrăjite sunt mereu în fața mea. Sovăielnica speranță spre fericire și libertate.

De ce am staționat atâta timp în Moscova? Nu ne-a spus nimeni. Birocrația poate a întârziat plecarea. Poate au verificat din nou listele cu numele noastre. Apelurile la ruși sunt boală națională. Dacă lucrezi în afara lagărului, înainte de a ieși, se face apelul. Când ai terminat munca, încolonearea, fiindcă iarăși se face apelul. Înainte de a intra iarăși în lagăr, încolonearea apoi apelul. Nu era nicio problemă. Dar câteodată, nu le ieșea totalul. Erau în stare să ne țină ore întregi până când se rezolva problema. Ieseam la numărătoare și apel. Legat de acest lucru vreau să mai povestesc ceva.

– S-a întâmplat în martie sau aprilie 1946, nemții încă erau cu noi. Erau trei brigăzi. Noi eram zece sau douăsprezece brigăzi. Nemții nu-și făceau niciodată norma, se plimbau în jurul focului de colo-colo. Le era groaznic de frig. "Pe ei să-i ducă în fabrici, ei sunt muncitori, nu tăietori de lemne," spuneau supărați. O dată a fost mare scandal în fața porții lagărului. În ziua respectivă era vreme urâtă, vântul bătea puternic și ninge. Vreme neplăcută pentru prizonieri. Deja se înserase când ne-am încolonat după muncă. Nemții se încolonau întotdeauna mai repede. Și atunci, tot de la nemți lipsea un om. Oricum, îi întorceau și îi suceau pe nemții înfrigurați. Comandantul se agita turbat în jurul lor. Nu avea ce să facă. Era deja întuneric. Noi, maghiarii, tăceam. În aceste situații, e mai bine să ai răbdare și să păstrezi tăcerea. Deși ne era groaznic de frig și de foame. Frigul puternic, umblatul în zăpadă până la brâu, curățatul copacilor, tăiatul trunchiurilor la dimensiunea cerută, strânsul crengilor și adunatul lor în grămezi ne-au epuizat. Pentru un om slăbit de foame este prea mult. O muncă mai presus de puterile lui. Și încă ceva, cel care lucrează timp de trei luni la tăierea copacilor în iarna grea rusească, având statutul de prizonier, nu-și revine în șase luni, astfel încât să fie în stare bună de muncă, de 100%. Poate 70%, sau chiar 50%. Dacă îmi aduc bine aminte, eu am lucrat două ierni și două veri la tăiatul lemnului.

Dar să mă întorc la ce vroiam să vă povestesc. Deja era întuneric beznă. Cărarea bătătorită de dimineață era acoperită cu zăpadă adusă de vântul puternic. Nemții erau în fața noastră. Acest lucru și l-au câștigat, pentru că ei erau deja aici când am sosit noi, maghiarii. Pentru noi nu conta. Eram deja agitați pentru că la poartă iarăși ne vor număra și ne vor ține acolo până la miezul nopții. Dar nu s-a întâmplat așa. Întâmplare tragic-comică. La poartă era deja pregătit

un gardian cu trei câini, care să meargă la locul defrișării să vadă ce s-a întâmplat cu noi. Așa ceva nu s-a mai întâmplat. După o jumătate de oră, eram deja în lagăr. Doar a doua zi am aflat ce s-a întâmplat. După ce au închis poarta, comandantul, însoțit de câini, a ieșit în fruntea brigăzii. Din ultimul rând al nemților, unul a căzut jos și nu a mai mișcat. L-au luat pe sus și l-au dus în camera de gardă. Noi am pornit spre locul de muncă. Mulți dintre noi au văzut incidentul, dar totuși când a apărut lipsa, lipsa imaginară pe care comandantul a observat-o, nimeni nu a zis nimic despre cele petrecute dimineața la poartă. Nimeni. Nici măcar dintre prizonieri? Eu, de ce nu am zis nimic? Am văzut totul, că duc pe cineva în lagăr. Acum când mi-am amintit incidentul... Ce s-a întâmplat atunci în acea zi? Gardienilor le era imposibil să ne păzească pe toți și, fiindcă erau militari, ei primeau ordin. Prizonierilor le era imposibil să vorbească, pentru că nu aveau acest drept. Prizonierul are doar dreptul să tacă. Iarna rusească își arăta puterea. Eram -30 de grade Celsius, dar nu asta era o problemă mare. Hainele. Prin orificiul cel mai mic al hainelor te pătrundea vântul rece, astfel frigul ți se părea și mai mare. Iarna trebuia să cari fierăstrău, topor, lopată și greblă. Cu lopata eliberai trunchiul copacului de zăpadă, ca butucul să rămână la doi centimetri de sol. E lege. Dacă nu faci așa, nu ți se ia în considerare cantitatea de lemn tăiată. Grebla îți trebuie ca să aduni crengile în grămezi, și vara și iarna. În acest iad friguros, viața nu e minunată. Chiar așa s-a întâmplat tot ce am povestit. Pe noi, prizonierii, dărdâind de frig, înfometați și apatici, nu ne interesa ce se întâmplă în jurul nostru. Acele numărători zi de zi ne măcinau nervii. Și noaptea se dădea alarma. Alarmă, încolonarea în curte. Iarna înghețam în acest timp. Cel slab se răcea, dimineața avea febră, avea deja pneumonie. Între timp, cât eram în curte, barăcile erau răscolite. Am întrebat o infirmieră, care era mai guralivă, ce căutau gardienii în dormitoarele noastre. Obiecte tăioase, cuțite, înscrisuri, bani, bijuterii, lucruri pe care prizonierii nu le-au declarat. Nu găseau mai nimic.

Am trecut de mult de Moscova. Căldura verii era estompată de ușa deschisă a vagonului. Locomotiva ne asigura curentul răcoros, gonind orbește. În fața ochilor noștri, peisajul semăna, mai ales pentru noi ardelenii, cu cel de acasă. Multe râuri, pârâiașe se grăbeau să se întâlnească cu frații lor. Treceam în goană peste poduri mari și mici.

Într-o dimineață ne-am trezit că am ajuns în Harkov. În fața noastră staționau vagoane și, de aceea, nu vedeam nimic din gară. Eram trași pe ultima linie din gară și știam deja că urma să staționăm două-trei zile aici. Faptul că puteam să staționăm încă două-trei zile aici îmi trezea amintiri neplăcute. Au sosit deja și ceferiștii să verifice vagoanele, să lovească cu ciocanele lor cu mânere lungi în roți și șasiuri și să verifice legăturile vagoanelor. Unul dintre ei, un tânăr

înalt, blond, cu ochi albaștri, ne-a întrebat: "Domoj, domoj?" (Spre casă?) Da, spre casă. Doar eu stăteam în fundul vagonului, savurând căldura dimineții însorite.

Înaintea ochilor mi se întindea o regiune deluroasă. Așteptam micul dejun. Au adus pâinea, untul, zahărul și, ca surpriză, ceai.

– Începe bine ziua! – i-am zis doctorului.

Jano se odihnea.

– Ai probleme cu plămânii; acasă să mergi imediat la doctor, Jano – îl sfătuia doctorul.

Pe la ora 4 au adus mâncarea de prânz. Ce surpriză! Supă de varză! În vase înalte de aluminiu, care emanau un miros îmbietor. Exact ca în seara de Crăciun din 1944. Dar ce diferență de calitate între cele două evenimente. Atunci eram în gura morții, ne băteam pentru o lingură de supă. Acum, aici, mâncam civilizat, lingură după lingură, supa de varză în care erau și bucăți de carne. Nu poți uita aceste întâmplări până la moarte. Amintirile sunt atât de puternice, de parcă s-ar fi întâmplat ieri. Le-am povestit celor doi legenda supei de varză. Jano venise cu același grup, dar în acel vagon nu au primit supă.

– Acolo au murit mai mulți, câțiva au încercat să evadeze. Au forțat laterala vagonului și au sărit, dar nu știau de existența gardianului de la capătul vagonului. Acesta a observat fuga lor, a dat alarma, trenul s-a oprit, iar cei patru au fost executați. Nu poți uita ce s-a întâmplat după aceea. Prizonierii executați au fost aruncați înapoi în vagonul nostru, pentru că de acolo au vrut să scape. Gardienii i-au urcat în vagon, iar unul dintre ei, un rus sau poate un slovac care știa ungurește, ne-a spus următoarele: „Tovarășii voștri executați rămân aici. Să aveți grijă de ei, ca de ochii din cap. Dacă va mai lipsi cineva dintre voi, unul de aici va fi împușcat. Aveți grijă, noi nu glumim.” Ne-au numărat. 38 de prizonieri vii alături de 4 prizonieri morți; atâția am rămas din 50, când am pornit spre Focșani. Cei care au murit în timpul călătoriei erau scoși din vagon. La un interval de 2-3 zile, ne băteau în ușa vagonului și ne întrebau: „Umir iest! Tot iest!” („Este careva mort?”) Am călătorit mult timp cu cele 4 cadavre. Într-o gară mai mare, au dat jos cadavrele nenorociților înghețați bocnă. Poate ar fi scăpat din prizonierat și ar fi ajuns acasă. Frigul crunt intra prin gaura vagonului; nu aveam cu ce să astupăm acea gaură blestemată. Unul dintre noi a propus să punem cele 4 cadavre în fața găurii din vagon. Lumea s-a revoltat: "Atât ne-ar mai trebui, să mai cadă vreunul afară din vagon. Te gândești ce s-ar întâmpla? Rușii pe tine te vor executa primul." L-au făcut în toate felurile. Până la destinație au mai murit trei camarazi. Acolo m-am răcit așa de rău; plămânii mei încă mai simt frigul

acela. Și gaura din vagon a fost într-un sfârșit reparată, dar nu mai avea niciun rost. Nu știa nimeni din vagon că sunt slovac. Vorbesc bine ungurește fiindcă la noi, populația este amestecată. În lagăr era altfel, era ordine. Acolo nu erau amenințări, promisiuni cu moartea. Să mă văd o dată acasă! Este singura mea dorință.

– Camarade, fii puternic! Ai răbdat grozăviile din vagon, ai îndurat iadul iadurilor reci din Kotlasz, mergem spre casă; în două săptămâni vom fi acasă. Ai încredere, capul sus! Te-ai răcit tare la plămâni, dar acasă o să te tratezi și gata! O să fii singurul tău stăpân – i-a spus doctorul.

Peste câteva zile trenul a trecut peste un râu mare. Dimineața eram la Chișinău, râul sigur a fost Nistrul. Ne apropiem de țara noastră. O să vedem Carpații și dincolo de ei casa noastră adevărată, Ardealul!

Urma același drum ca și la plecare: Focșani, Iași, Chișinău, Tighina, râul Nistru și apoi pământul nesfârșit al rușilor. La Chișinău am stat câteva ore, abia dacă am văzut ceva din oraș. Ținutul neted, pe alocuri cu dealuri nu foarte înalte, cu pământ mult și bun de cultivat. Vedeam hectare întregi cultivate cu porumb și grâu.

Tot spre seară am ajuns la Iași. Orașul mare de lângă Prut, capitala Moldovei, oraș vechi boieresc. Palate mari și frumoase, biserici ortodoxe extraordinar de frumoase și valoroase, capele. După câteva ore de la sosirea noastră am avut parte de o surpriză plăcută. Primăria orașului a venit să ne întâmpine și să ne ureze bine am venit acasă. După plecarea autorităților, au apărut câteva femei care ne-au adus în șorțurile lor albe tot felul de prăjituri, dulciuri și țigări. Țara își așteaptă copiii acasă, măcar pe cei care au rămas în viață.

Între timp vagoanele noastre au fost strămutate pe șinele românești și am aflat ultima destinație: Focșani. Acolo va fi trierea. Gara din Iași nu-mi trezește multe amintiri: doar autoritățile locale și femeile care ne-au adus dulciuri. Am primit masa de prânz mai devreme. Supă de fasole cu carne afumată și mămăligă. Era deja o masă tradițională românească. Eram acasă deja. Am mâncat porțiile de mâncare cu poftă. Și cei din Ungaria au mâncat cu poftă, deși la ei mămăliga nu se mănâncă. Mie îmi place foarte mult.

Începea să se însereze când trenul a pornit din nou, dar cu locomotivă românească, conductor român. Gardienii ruși au plecat, iar în locul lor au venit soldați români. Înainte de plecare, un ofițer român a sărit în vagonul nostru și ne-a spus:

– Voi veniți acasă din prizonierat. Nu aveți niciun fel de act de identitate. Fără el nu sunteți nimic.

– Stai un pic, în acest vagon doar eu știu românește, spune ungurește ce vrei să spui. Ar trebui să știi, de altfel, că acest tren e plin de prizonieri maghiari și doar câțiva sunt români, ardeleni printre noi.

– Nu știu nici o boabă ungurește. Tradu tu în ungurește ce spun eu în românește.

– Cel care a cerut să ajungă în România, acasă, acela va primi la Focșani acel act care va certifica faptul că a fost prizonier de război în Rusia. De la începutul prizonieratului până la data eliberării sale în Focșani. Ar fi bine să aveți grijă de această hârtie, pentru că în baza acesteia vi se va elibera actul de identitate și livretul militar. Cei din Ungaria vor primi această hârtie oficială doar acasă.

Așa a și fost. În zorii zilei am ajuns la Focșani. La ora 8 a venit ordinul să ne pregătim și să ne încolonăm în fața vagoanelor. Nimeni nu ia nimic cu el în afară de hainele de pe el și trăistuța pentru pâine. Micul dejun îl vom primi la triere.

Mărșăluiam pe străzile orașului, conform obiceiului rusesc, în linie lungă și câte cinci. Am petrecut șase zile în lagărul orașului. Din 1 decembrie 1944 până în 6 decembrie 1944. În noiembrie 1944 am căzut prizonier. Nu-mi aduc aminte imaginea orașului. Am fost de trei ori la pădure după lemne pentru bucătăria lagărului. Îmi amintesc străzile lungi, pavajul și copacii de pe margine. Pietrele alunecau și înaintam greu. Atât.

– La triere, din nou încolonarea, câte cinci – model rusesc. Numărătoarea a ieșit bine. Ordin: toată lumea face baie, dar nu înainte de a fi bărbierit, apoi primim haine curate și pas alergător spre dormitoare. Mâncarea era subțire, dar sățioasă. Habar nu am ce era. Barba noastră era de două săptămâni. Bărbieritul și baia ne-au transformat în niște șoareci uzi.

Magazia de haine era plină de uniforme mai multor armate. O lume colorată, amestecată. Nu puteai să alegi. Foarte greu au reușit să aleagă pentru toți niște uniforme mai ca lumea. Eu am primit o bonetă ungurească, vestonul era rusesc, pantaloni nemțești. În picioare, ceva pantofi din pânză cu talpă foarte subțire. Toate repede, aproape aruncate. În a treia zi, încolonarea foarte matinală. Prima dată ne-au dus pe noi, ardelenii. Unguri, români, au terminat repede cu ei. Din păcate, pe noi ne-au trimis în camere. Vroiam să mă mai întâlnesc cu doctorul și cu

Jano. Urmăream apelul din geam, îi căutam cu privirea în mulțime, dar degeaba. După ce au terminat cu maghiarii, i-au retrimis în camere unde am intrat și eu. Jano m-a observat primul.

– Ce bine că ai venit, prietene. La noapte sau în zori, umblă vorba că vom pleca. Le este foarte urgent să scape de noi, și bine fac. Și noi ne grăbim să ajungem acasă cât mai repede. Costa mult să hrănești degeaba atâta gura de om.

– Ce bine că am venit, mi-ar fi părut rău toată viața dacă nu-mi luam rămas bun de la voi. Dacă am trăi în aceeași țară, atunci, poate ne-am întâlni, dar așa, trei în trei direcții, este imposibil.

Am lăcrimat toți trei. Prietenia, ajutorul reciproc, vorba bună, în timpul acelor vremuri grele au contat foarte mult. Ne-am îmbrățișat și ne-am dorit mult noroc, sănătate și fericire în viață unul altuia. Și a avut dreptate Jano; în timpul nopții, prizonierii maghiari au plecat. Doar soarta bună îi duce pe unii acasă.

Nici noi nu vom sta mult aici, este sigur. Era părerea multora. Fiecare a primit ordinul de drum în direcția dorită. Secuii nu au cerut ordin de drum, ei doar treceau Carpații și erau deja acasă. Erau sătui de atâta drum. Câțiva i-au convins să-l ceară:

– De ce să mergem acasă pe jos, când avem la dispoziție tren? Coborâm la Siculeni și de acolo, cine vrea poate să meargă și pe jos.

Mi-am căutat secuii. Stăteau împreună pe marginea paturilor, cântărind timpul și plecarea trenurilor. Sover Istvan din Alfalău, Angi Sandor tot din Alfalău și Tanko Aron din Comitatul celor Trei Scaune. Câteodată, cu acești trei camarazi am lucrat împreună. Ultimul rămas, prietenul meu, Tanko Balint. Între noi era o legătură mai strânsă. Deși era ceangău, vorbea bine limba maghiară. Nici ca secuii, dar nici ca ceangăii.

– Prietene, – i-am zis eu lui Balint – tu te duci la sigur. Ai tăi te așteaptă acasă. Eu nu știu ce mă așteaptă acasă; noi nu avem casă, locuim în chirie. Vom vedea ce va fi de acum încolo. Mă găsești în Lunca de Jos.

Apoi l-am căutat pe prietenul meu român, George, să văd dacă putem merge împreună. Se grăbește să ajungă la Baia Mare, iar de acolo mai are patru sate de străbătut până în satul lui natal.

– Avem aceeași direcție, hai să mergem împreună până la Cluj, iar de acolo fiecare pe drumul lui.

Ne grupam pentru plecare. Nu știam când vom porni. Au trecut zece zile și încă suntem aici. Ne-am obișnuit cu mămăliga, supa de fasole, supa de cartofi, ceaiul și marmelada, care era din belșug. Ne-am obișnuit și cu statul degeaba, așteptând adevărata libertate. Oamenii umblau prin săli nerăbdători și nervoși, unii chiar se certau între ei. Dacă mai stăteam mult, o să se și bată între ei.

Când ne sfătuiau între noi, în cameră a apărut un funcționar pe care m-am gândit să-l întreb dacă știe ceva despre situația noastră. Dacă vom putea pleca vreodată acasă; eram aici de două săptămâni. Se temeau că vom evada.

Ca un profesionist, sigur pe el și calm, s-a așezat pe marginea patului și ne-a spus:

– Fiți atenți la ce am să vă spun. Voi ați fost soldați în armata ungurească, ați căzut prizonieri ca și soldați unguri. Voi nu aveți niciun fel de act care să vă ateste identitatea, să ateste cine sunteți. La ruși ați declarat ce ați vrut voi. Noi vrem să știm cine sunteți într-adevăr. Dacă ați declarat ce scriu actele rușilor despre voi. Voi, deocamdată, nu existați. O să existați atunci când noi vă vom elibera un act care să ateste faptul că, da, acesta este un prizonier de război care a fost atâta timp prizonier la ruși. Și, odată ajunși acasă, în baza acestui act primit de la noi, vi se va elibera actul de identitate și livretul militar. Acest act va certifica și faptul că sunteți cetățeni români. Dacă cineva dintre voi evadează, acela nu va avea actul eliberat de noi și nu o să aibă identitate. Deci, răbdare, totul va fi în ordine. Ani de zile ați fost în prizonierat, știu că nu a fost joacă de copii, dar mai răbdați câteva zile. Vă sugerez să nu evadeze careva.

Au trecut aproape trei săptămâni până când am primit actul de eliberare. A fost bucurie mare. A doua zi am ridicat și ordinele de drum. Secuții s-au înțeles și au urcat împreună în trenul spre Siculeni. Noi am așteptat trenul accelerat de Ploiești, care venea de la București și mergea la Cluj. În tren m-am întâlnit cu Hagyo Kalman. Se grăbea și el la Oradea. În gara din Cluj m-am întâlnit cu Nyiro Istvan.

Mi-am luat rămas bun de la camarazii mei și am rămas singur, ca un om liber.

O moștenire în cuvinte

După patru ani de prizonierat în lagărele Uniunii Sovietice, între 1944 și 1948, Debreczeni István s-a întors acasă, la Alba Iulia. A devenit un autodidact pasionat, un cititor avid și s-a bucurat, în cele din urmă, de propria bibliotecă, plină de cărți valoroase. S-a stabilit în Ilva-Mică, județul Bistrița-Năsăud, unde s-a căsătorit cu Ana și au crescut împreună doi copii: Ștefan și Dorina.

A lucrat la fabrica de cherestea din localitate și, în următoarele decenii, a ajutat pe oricine i-a cerut sprijinul, oferind traduceri de documente și sfaturi juridice. A fost recomandat pentru Școala de Judecători de la București, dar, fiind îndrăgostit de zona montană, a refuzat și a ales să rămână în Ilva-Mică, unde a continuat să fie un sprijin pentru prieteni și cunoștințe. A rămas un împătimit al sportului, al educației și al naturii.

Împreună cu Ana, și-a petrecut ultimii ani la Cluj-Napoca, sub grija fiicei Dorina. Acolo, pe final de viață, și-a îmbrățișat prima strănepoată. În ciuda bătrâneții și a slăbiciunii fizice, a continuat să citească zilnic, să învețe limba Esperanto și să facă mișcare, atât cât îi permitea trupul.

În ultimele luni de viață, una dintre nepoate i-a făcut o surpriză și i-a publicat manuscrisul în limba maghiară, împlinindu-i astfel o dorință de suflet și vindecând o rană deschisă cu peste 60 de ani în urmă.

Debreczeni István s-a stins din viață pe 31 august 2007, la frumoasa vârstă de 85 de ani. A lăsat în urmă o familie unită, o soție alături de care a petrecut 57 de ani, doi copii, patru nepoți și cinci strănepoți.

Fiecare generație își trăiește prezentul raportându-se la experiențele părinților, bunicilor și străbunicilor. Pentru noi, Debreczeni István – „bunicu” așa cum obișnuiam să-i spunem – este un model pe care îl urmăm cu drag și pe care îl luăm drept exemplu. Prima sa strănepoată, singura pe care a apucat să o îmbrățișeze, este acum studentă la Facultatea de Drept a Universității Sorbona din Paris.

Câteva cuvinte de încheiere

Am ales să public varianta în limba română așa cum și-a dorit el, fidelă manuscrisului original, cu emoțiile, sentimentele și expresiile pe care le-a avut când le-a scris și când le-a trăit. Sunt 17 ani de când nu mai este printre noi, dar gândurile noastre se duc în continuare la el, la bunica Ana, la Ilva-Mică și la amintirile care ne oferă nostalgia unor vremuri mult mai simple și mai frumoase.

Dorința bunicului a fost să publice această carte. Tehnologia de astăzi îmi permite să o public și să o fac disponibilă la nivel global, dacă nu în format print, cel puțin în format electronic.

„A trebuit să scriu acestea în memoria camarazilor mei în ale suferinței. Dacă reușesc, va apărea sub formă de carte.”

Ai reușit, bunicule.

„Fiul omului nu reprezintă nimic în fața mărețului Destin.”.

Nepotul

„Prizonier în Purgatoriu” este mărturia directă a unei călătorii prin inumanitatea războiului, prin frigul și foamea unei detenții nedrepte, și prin întunericul în care, zi după zi, dorința de a supraviețui rămâne singura lumină. Debreczeni István ne conduce pe un drum dureros, alături de cei ce și-au pierdut libertatea și au trăit coșmarul lagărelor sovietice. Între acești pereți de gheață și fier, eroii devin umbre, iar amintirile acasă sunt singura căldură ce le mai păstrează omenia. O poveste despre demnitate, curaj și supraviețuire, cartea lui István este un monument de aducere aminte a sacrificiilor și a suferinței unei generații.

Debreczeni István a scris această carte nu doar pentru a-și elibera amintirile, ci pentru a oferi o voce celor care nu s-au mai întors. „Prizonier în Purgatoriu” este o cronică a suferinței, dar și a speranței, a puterii de a lupta pentru viață chiar și atunci când totul pare pierdut.